

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Стратегічні напрями нарощування міжнародної
конкурентоспроможності економіки України»

здобувача Дмитрієнка Федора Олександровича

(підпис)

Науковий керівник: д. е. н., професор кафедри міжнародної економіки

Швиданенко Олег Анатолійович

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародної економіки

<u>Людмила ЦИМБАЛ.</u> _____ (підпис) (ініціали, прізвище)	<u>Ярослава СТОЛЯРЧУК</u> _____ (підпис) (ініціали, прізвище)
« _____ » _____ 20__ р.	« _____ » _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

**здобувачу вищої освіти Дмитрієнку Федору Олександровичу
денної форми навчання**

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему: « Стратегічні напрями нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України »

Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» червня 2024 р. № 926 - ст
Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах: організацій (МВФ, Євростат, ЮНКТАД), дані рейтингових агентств та дослідницьких інститутів і фондів (ВЕФ, ІМД, агентство Блумберг), наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, офіційні веб-сторінки міністерств та відомств України.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Теоретичні концепції формування міжнародної конкурентоспроможності національних економік
Розділ 2	Оцінка міжнародної конкурентоспроможності економіки України
Розділ 3	Стратегічні напрями нарощування міжнародної конкурентоспроможності України

Об'єкт дослідження:	є процеси забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік у світовому господарстві.
Предмет дослідження:	є умови, чинники та механізми нарощування міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	всебічне наукове обґрунтування теоретичних і практичних основ формування конкурентоспроможності національних економік, визначення чинників її розвитку та розробка стратегічних напрямів нарощування міжнародної конкурентоспроможності України, у контексті сучасних трансформаційних викликів.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:
У розділі 1

-	теоретичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності національних економік
-	фактори забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн у світовому господарстві
-	виклики та особливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації

У розділі 2

-	характеристика розвитку економіки України у сучасних умовах
-	аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності економіки України
-	оцінка ефективності державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності

У розділі 3

-	проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України
-	шляхи нарощування міжнародно конкурентоспроможності економіки України

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)

«_____» _____ 2024 р.

Завдання одержав здобувач

(підпис)

«_____» _____ 2024 р.

Швиданенко О.А.

(ініціали, прізвище)

Дмитрієнко Ф.О.

(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 134 сторінки, 13 таблиць, 2 рисунка, перелік джерел посилання з 69 найменувань, 7 додатків.

«Стратегічні напрями нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України»

Об'єкт дослідження є процеси забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік у світовому господарстві.

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми нарощування міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – всебічне наукове обґрунтування теоретичних і практичних основ формування конкурентоспроможності національних економік, визначення чинників її розвитку та розробка стратегічних напрямів нарощування міжнародної конкурентоспроможності України, у контексті сучасних трансформаційних викликів.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- 1) проаналізувати теоретичні концепції формування міжнародної конкурентоспроможності економік;
- 2) дослідити фактори, які визначають конкурентоспроможність країн у глобальному господарстві;
- 3) визначити виклики та особливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації
- 4) охарактеризувати розвиток економіки України у сучасних умовах
- 5) проаналізувати сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності економіки України
- 6) оцінити ефективність державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності
- 7) виявити проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України;

- 8) обґрунтувати стратегічні напрями нарощування конкурентоспроможності України у глобальному середовищі.

Практичне значення отриманих результатів. Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці рекомендацій для формування державної політики, спрямованої на зміцнення конкурентних позицій України у світовій економіці та повоєнного відновлення національної економіки.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи: 2024

Рік захисту: 2024

Ключові слова: конкурентоспроможність, міжнародна конкурентоспроможність, економіка, стратегічні напрями, Україна.

ВІДГУК

на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми: «Міжнародна економіка»
Магістерської програми: «Міжнародна економіка»
Дмитрієнка Федора Олександровича
на тему «Стратегічні напрями нарощування міжнародної
конкурентоспроможності економіки України»

1. Актуальність теми: Зумовлена динамічною трансформацією світової економіки під впливом глобалізаційних процесів та необхідністю держав, в т.ч. і України нарощувати міжнародну конкурентоспроможність економіки за для забезпечення реалізації власних національних інтересів і подоланні сучасних проблем розвитку людства.
2. Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: є всебічний аналіз на основі наукових джерел і фактологічного матеріалу викликів та особливостей нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації у світовій економіці; проведення оцінювання ефективності державної політики України у сфері підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.
3. Наявність самостійних розробок автора: охарактеризовано проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України; проаналізовано трансформаційні тренди розвитку економіки України та стан її міжнародної конкурентоспроможності; визначено і обґрунтовано рекомендації щодо шляхів нарощування міжнародно конкурентоспроможності економіки України.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: представлені у магістерській роботі теоретичні висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі розробки програмних документів державних органів стратегічного характеру, щодо напрямів та механізмів залучення міжнародних інвестиційних ресурсів для повоєнного відновлення економіки України.
5. Наявність недоліків: у роботі наявні огріхи стилістичного характеру; автору слід було б більш уваги приділити соціально-економічні вимірам повоєнного відновлення економіки України.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: В цілому кваліфікаційна магістерська робота відповідає всім нормативам вимогам, виконана на високому теоретичному рівні, є завершеною і самостійною, свідчить про вміння автора досліджувати складну наукову проблематику. Робота рекомендується до захисту перед ЕК з оцінкою **46** балів .

Науковий керівник: професор кафедри міжнародної економіки, д.е.н., проф.

(посада, учене звання, науковий ступінь)

Швиданенко О.А.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

“22” листопада 2024 р.

Рецензія
 на кваліфікаційну магістерську роботу
 здобувача вищої освіти
 Дмитрієнка Федора Олександровича
 тема **«Стратегічні напрями нарощування міжнародної**
конкурентоспроможності економіки України»

Формування міжнародної конкурентоспроможності економіки є одним із ключових завдань будь-якої держави, яка прагне до сталого економічного зростання та інтеграції в глобальні ринки. Для України це завдання набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів, включаючи глобалізацію, економічну нестабільність, військові конфлікти та потребу в технологічній модернізації. Питання зміцнення конкурентоспроможності економіки є визначальним для досягнення стратегічних цілей України щодо євроінтеграції, залучення іноземних інвестицій і створення умов для розвитку людського капіталу. У цьому контексті наукове дослідження стратегічних напрямів нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України є вкрай важливим що і обумовлює необхідність глибокого розуміння і дослідження даних процесів.

Магістерська дипломна робота, яку подано на рецензію, виконана відповідно до завдання, в повному обсязі і у встановлений термін. Дипломна робота структурована відповідно до загальноприйнятих наукових стандартів. Чітка структура, логічна послідовність викладу та якісна візуалізація даних сприяють легкому сприйняттю матеріалу магістерської роботи. Усі розділи роботи пов'язані між собою, що забезпечує її цілісність та завершеність.

Робота складається зі вступу, розкриття характерних рис та теоретичних засад дослідження міжнародної конкурентоспроможності національних економік; з визначенням особливостей процесу забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн у світовому господарстві, а також дослідження специфіки, закономірностей та різноманітних механізмів її нарощування.

В магістерській роботі проведено аналіз конкурентних позицій України в глобальному економічному середовищі, враховуючи сучасні економічні та політичні виклики, а також здійснено оцінку ефективності державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності.

Здобувачем було визначено проблеми пов'язанні із сучасним станом міжнародної конкурентоспроможності національної економіки; сформульовано перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України та розроблено рекомендації щодо шляхів підвищення конкурентоспроможності держави на основі

розвитку її інноваційного потенціалу, зміцнення інституційної бази та стимулювання інвестицій.

Методологія дослідження відзначається комплексністю і багатовимірністю. Використано методи теоретичного узагальнення, системного аналізу, порівняльного аналізу, статистичних досліджень та графічного моделювання. Такий підхід дозволив забезпечити всебічність та об'єктивність отриманих результатів магістерського дослідження.

Зроблені автором магістерської роботи висновки відповідають сформованим у вступній частині завданням.

Практичні рекомендації автора спрямовані на впровадження політики, що враховує специфіку української економіки, зокрема через стимулювання інвестицій у стратегічно важливі галузі, розвиток експортного потенціалу та зниження енергозалежності. Пропозиції, винесені здобувачем є обґрунтованими, доцільними та актуальними.

Рекомендація роботи до захисту: Випускна робота Дмитрієнка Федора Олександровича відповідає усім вимогам, є ґрунтовним науковим дослідженням, що має як теоретичну, так і практичну цінність. Свідчить про вміння автора досліджувати складну наукову проблематику та рекомендується до захисту перед ЕК з оцінкою **48** балів .

Заступник директора
з торгівлі автомобілями
ТОВ «АВТОСАМІТ УКРАВТО»

Лукаш О.В.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК	6
1.1 Теоретичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності національних економік	6
1.2. Фактори забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн у світовому господарстві	27
1.3 Виклики та особливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації	47
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ...	61
2.1. Характеристика розвитку економіки України у сучасних умовах	61
2.2. Аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності економіки України	79
2.3 Оцінка ефективності державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності	91
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ НАРОЩУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ	101
3.1 Проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України	101
3.2 Шляхи нарощування міжнародно конкурентоспроможності економіки України	110
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126
ДОДАТКИ	134

ВСТУП

Міжнародна конкурентоспроможність економіки є одним із ключових показників її здатності ефективно інтегруватися у глобальну економіку, залучати інвестиції, сприяти економічному зростанню та забезпечувати високий рівень життя населення. В умовах глобалізації, технологічних змін та економічної інтеграції проблема підвищення міжнародної конкурентоспроможності стає актуальною для всіх країн, особливо для таких, як Україна, які прагнуть зміцнити свої позиції на світовій арені. Для України, яка перебуває у процесі модернізації економіки та інтеграції у європейський та світовий ринки, нарощування міжнародної конкурентоспроможності є пріоритетним завданням державної політики.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю формування стратегічних підходів до покращення конкурентних позицій України через розвиток інноваційного потенціалу, інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості, вдосконалення інституційного середовища та врахування принципів сталого розвитку. Важливість теми також підсилюється глобальними викликами, такими як економічні кризи, зміна клімату, технологічна революція та потреба у стабільному розвитку людського капіталу.

Питання міжнародної конкурентоспроможності є предметом досліджень багатьох зарубіжних та українських учених. Серед зарубіжних авторів слід відзначити внесок Т. Алтенбурга, З. Бжезінського, С. Брю, І. Валлерстайна, А. Вебера, А. Вербеке, М. Портера. Основи теорії забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів світової економіки були суттєво розвинуті в роботах таких авторів, як Чо Дон-Сунг, М. Енрайт, К. Макконнел, Дж. Кейнс, Дж. Мілль, Б. Нейблафф, Дж. Мур, А. Рагмен, Г. Хамел, П. Хайне, Мун Хвай-Чанг, А. Чандлер, та інших. Значення глобальних ланцюгів доданої вартості у забезпеченні високого рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання розкрили Г. Гіреффі та інші дослідники.

Серед українських вчених значний внесок у дослідження проблем міжнародної конкурентоспроможності зробили В. Гейць, Д. Лук'яненко, Л. Антонюк, Я. Столярчук, Є. Панченко, Г. Дугинець, Ю. Пахомов, А. Поручник, О. Швиданенко, Т. Черницька, І. Школа, В. Рокоча які акцентували увагу на інноваційних підходах, ролі інституційного середовища та потребі інтеграції України у глобальні економічні процеси.,

Дослідження вказують на необхідність розробки комплексного підходу до управління конкурентоспроможністю економіки України з урахуванням її специфічних особливостей та сучасних викликів глобальної економіки.

Метою дослідження є всебічне наукове обґрунтування теоретичних і практичних основ формування конкурентоспроможності національних економік, визначення чинників її розвитку та розробка стратегічних напрямів нарощування міжнародної конкурентоспроможності України, у контексті сучасних трансформаційних викликів.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- проаналізувати теоретичні концепції формування міжнародної конкурентоспроможності економік;
- дослідити фактори, які визначають конкурентоспроможність країн у глобальному господарстві;
- визначити виклики та особливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації
- охарактеризувати розвиток економіки України у сучасних умовах
- проаналізувати сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності економіки України
- оцінити ефективність державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності
- виявити проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України;
- обґрунтувати стратегічні напрями нарощування конкурентоспроможності України у глобальному середовищі.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік у світовому господарстві.

Предметом дослідження є умови, чинники та механізми нарощування міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації.

Для досягнення мети використано комплекс методів дослідження, включаючи методи теоретичного узагальнення, системного аналізу, статистичного аналізу, порівняння, графічного моделювання та прогностичного аналізу.

Теоретична значущість роботи полягає у вдосконаленні наукових підходів до аналізу та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік. Методична значущість полягає у застосуванні сучасних економічних моделей, що враховують глобальні економічні тенденції та національні особливості. Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці рекомендацій для формування державної політики, спрямованої на зміцнення конкурентних позицій України у світовій економіці.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці провідних українських і зарубіжних авторів, матеріали статистичних служб України, дані міжнародних організацій, зокрема Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) та Світового банку, а також аналітичні звіти урядових і незалежних неурядових організацій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі висвітлено теоретичні основи та концепції формування міжнародної конкурентоспроможності економік. Другий розділ присвячено аналізу основних чинників конкурентоспроможності та оцінці їхнього впливу на національні економіки. У третьому розділі розглянуто проблеми, перспективи та шляхи нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

1.2 Теоретичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності національних економік

Дослідження глобальної конкурентоспроможності вимагає глибокого аналізу внеску наукової спільноти у вивчення цієї динамічної та багатогранної категорії, а також аналізу практичних підходів до управління конкурентоспроможністю на різних рівнях економіки, визначення детермінант і чинників конкурентного розвитку в умовах світової економіки. Потреба в глибшому теоретичному аналізі конкурентоспроможності зумовлена низкою причин:

- складністю цього феномену, яка часто призводить до спрощеного трактування поняття конкурентоспроможності у більшості досліджень;
- постійними спробами науковців розробити універсальну концепцію конкурентоспроможності через дослідження однієї конкретної країни та подальшу екстраполяцію її особливостей на інші економіки, перетворюючи її на універсальну модель;
- підходом деяких дослідників, які вважають, що поняття конкурентоспроможності країни є штучним та необґрунтованим з точки зору як теорії, так і практики, вважаючи його наслідком впливу економістів-теоретиків, а не реалій економічної практики.

Центральне положення конкурентоспроможності в ринковій економіці є природним, що дозволяє припустити: спроби оцінити конкурентоспроможність зародилися разом з розвитком економічних відносин. Проте особлива увага до цього питання виникла з розширенням міжнародних економічних зв'язків, посиленням інтернаціоналізації економіки та ускладненням глобальних

політичних та економічних відносин, а також із зростанням інтенсивності світової конкуренції, коли простір для досягнення національних цілей став обмеженим.

Практичний інтерес до проблеми конкурентоспроможності активізувався лише за останні два десятиліття, що можна пояснити різкими змінами у конкурентному середовищі світової економіки у 1970-х роках XX століття. Саме тоді на світовій арені з'явилися нові претенденти на економічне лідерство, які післявоєнними роками здійснили стрімкий ривок. Як реакція на ці зміни, в 1980-х роках у США та багатьох інших країнах питання конкурентоспроможності було включено до списку національних пріоритетів і викликало інтенсивний науковий інтерес у всьому світі.

Значний внесок у дослідження конкурентоспроможності зробили такі вчені, як Е. Вогель, Е. Ворнер, П. Кругман, Р. Нельсон, Б. Олін, М. Портер, Д. Сакс, Дж. Стренд, Е. Хекшер, Т. Алтенбург, Дж. Харт, Г. Хамел, А. Рагмен, Чо Дон-Сунг, Мун Хвай-Чанг, А. Вербекс. У пострадянських країнах також розпочали активні дослідження в цій сфері. Зокрема, серед українських дослідників виділяються Л. Антонюк, Я. Базиліук, О. Білорус, Б. Губський, А. Поручник, М. Гельвановський, Д. Лук'яненко, Ю. Полунєєв, В. Рокоча, В. Сіденко, А. Філіпенко, В. Шевчук, І. Школа. Важливими є й міжнародні дослідницькі проекти з конкурентоспроможності, наприклад, проект Європейської економічної комісії, проект Всесвітнього економічного форуму.

Розуміння теоретичних основ міжнародної конкурентоспроможності дозволяє побачити комплексність і динамічність цієї категорії, а також підходи, які розроблені науковим співтовариством для підвищення економічної стійкості та розвитку країн.

Поняття «конкурентоспроможність країни» є багатовимірним і має різні трактування в економічній науці, оскільки відображає здатність держави забезпечувати високий рівень продуктивності, залучати інвестиції, розвивати людський капітал та адаптуватися до глобальних викликів. Кожен науковий підхід по-своєму визначає та акцентує окремі аспекти конкурентоспроможності,

включаючи економічну ефективність, інноваційний потенціал, інституційне середовище, міжнародну торгівлю та інші чинники.

Нижче представлено основні наукові підходи до розуміння поняття «конкурентоспроможність країни», які сформувалися завдяки внеску різних дослідників. Задля зручності порівняння трактувань, у представленій таблиці 1.1 систематизовані основні аспекти кожного підходу та їхні ключові елементи.

Таблиця 1.1 - Основні наукові підходи до розуміння поняття «конкурентоспроможність країни» за авторами та ключовими елементами.

Підхід	Автори/Дослідники	Сутність поняття конкурентоспроможності країни	Ключові елементи
Теорія абсолютних та порівняльних переваг	Адам Сміт Девід Рікардо	Здатність країни забезпечувати реалізовувати власні абсолютні та порівняльні переваги	Країна здобуває конкурентні переваги, спеціалізуючись на товарах, виробництво яких обходиться їй дешевше порівняно з іншими країнами. Навіть без абсолютних переваг країна може бути конкурентоспроможною, якщо спеціалізується на товарах, виробництво яких є для неї відносно ефективнішим.
Економічний підхід	Пол Кругман	Здатність країни забезпечувати високий рівень продуктивності та добробуту.	Продуктивність праці, ефективність використання капіталу, технологічний рівень, економічне зростання.
Теорія факторних переваг	Елі Хекшер, Бертіль Олін	Здатність країни володіти низкою виробничих факторів — праці, капіталу, природних ресурсів, що забезпечують її переваги в міжнародній торгівлі.	Продуктивність праці, ефективність використання капіталу, наявність природних ресурсів
Інноваційний підхід	Джозеф Шумпетер	Здатність країни впроваджувати інновації для довготривалого	Інновації, науково-дослідні роботи, технологічний розвиток, творче руйнування.

		економічного зростання.	
Інституційний підхід	Дуглас Норт	Якість інституційного середовища, яке формує економічні умови для бізнесу.	Правова система, захист прав власності, політична стабільність, рівень корупції, інституційна якість.
Діамантова модель	Майкл Портер	Взаємодія внутрішніх факторів, що формують конкурентні переваги в певних галузях.	Умови факторів, умови попиту, суміжні галузі, конкуренція, інноваційний розвиток, роль держави.
Стійкий розвиток	Лестер Браун, Пол Хоукен	Здатність країни забезпечувати економічний, екологічний і соціальний баланс.	Екологічна стійкість, соціальна рівність, економічне зростання, збереження природних ресурсів, соціальна стабільність.
Інноваційний підхід та теорія технологічного розриву	Річард Нельсон, Пол Кругман Майкл Поснер	Здатність країни забезпечувати інноваційний розвиток	Основа конкурентоспроможності країни — інноваційність, що дозволяє створювати продукцію з високою доданою вартістю і відкривати нові ринки.
Глобальні ланцюги вартості	Гері Гіреффі та різні автори (глобалізаційний підхід)	Здатність інтегруватися у світові виробничі мережі для підвищення доданої вартості.	Спеціалізація на етапах виробництва, участь у глобальних ланцюгах вартості, міжнародний поділ праці, технологічні можливості, експортний потенціал.
Конкурентоспроможність людського капіталу	Гері Беккер, Теодор Шульц	Здатність країни формувати та розвивати людський капітал	Знання, навички та компетенції людського капіталу стають основою конкурентоспроможності країни, стимулюючи її економічний розвиток.

Джерело: складено автором на основі [1, 8, 24, 51, 59, 62]

Загалом ця таблиця демонструє, як різні підходи та теорії описують конкурентоспроможність країни через різні фактори та механізми, від базових

ресурсів до інновацій і людського капіталу. Відповідно, кожен підхід розкриває окремий аспект конкурентних переваг, що допомагає країнам ефективно позиціонувати себе в умовах глобальної економіки.

Як видно з узагальнюючої таблиці, кожен підхід до визначення конкурентоспроможності країни акцентує увагу на різних аспектах, що відображають важливі чинники економічного розвитку та адаптації до зовнішніх викликів. Економічний підхід підкреслює роль продуктивності та ефективності використання ресурсів, тоді як інноваційний підхід робить акцент на впровадженні технологій та інновацій. Інституційний підхід виділяє роль інституційного середовища, яке забезпечує сприятливі умови для економічного зростання.

Для більш ґрунтовного розуміння сутності «конкурентоспроможність країни» необхідно представити основні складові що характеризують дане поняття. Також ця інформація дозволить виявити специфічні аспекти кожного підходу, які можуть бути використані для аналізу конкурентоспроможності країни в різних економічних, інституційних та глобальних контекстах.

Економічний підхід визначає конкурентоспроможність країни як її здатність забезпечувати високий рівень продуктивності ресурсів і підвищувати добробут населення. Згідно з цим підходом, країни конкурують на основі продуктивності праці, капіталу, технологічного рівня, а також ефективності управління. Один з відомих дослідників цього напрямку, Пол Кругман, стверджував, що конкурентоспроможність на національному рівні схожа на продуктивність на рівні фірм, оскільки вона визначає рівень життя в країні [51]. Основним критерієм конкурентоспроможності є не тільки продуктивність у поточному періоді, а й здатність забезпечити її зростання у майбутньому.

Інноваційний підхід підкреслює значення науково-дослідної діяльності та здатності країни до впровадження нових технологій як основних чинників конкурентоспроможності. За цим підходом, конкурентоспроможність залежить від можливості країни генерувати та використовувати інновації, які сприяють економічному зростанню та підвищенню продуктивності. Йозеф Шумпетер, один

із засновників теорії інновацій, вважав, що «творче руйнування» через технологічні зміни забезпечує довготривалу конкурентну перевагу [62].

Інституційний підхід визначає конкурентоспроможність країни через якість її інституційного середовища, що включає правову систему, захист прав власності, політичну стабільність та рівень корупції. Згідно з Дугласом Нортон, одним із основоположників цього підходу, інституції створюють «правила гри» в економіці, які впливають на стимули до інвестицій, підприємництва та інноваційної діяльності [6,8,56]. Чим ефективнішими є інституції, тим вищою буде конкурентоспроможність країни.

Майкл Портер у своїй діамантовій моделі розглядає конкурентоспроможність як результат взаємодії різних внутрішніх факторів, таких як умови факторів, умови попиту, суміжні та підтримуючі галузі, структура і конкуренція. За Портером, конкурентоспроможність країни базується на її здатності розвивати національні переваги у певних галузях, що дозволяє створювати продукцію з високою доданою вартістю [59]. Важливою є роль держави, яка повинна стимулювати розвиток інновацій та підтримувати конкуренцію.

Концепція стійкого розвитку розглядає конкурентоспроможність країни як її здатність забезпечувати економічний, екологічний та соціальний баланс для довготривалого розвитку. Цей підхід передбачає, що країна повинна підтримувати екологічні стандарти, дбати про соціальну рівність і водночас забезпечувати економічне зростання. На думку Лестера Брауна та Пола Хоукена, конкурентоспроможність неможлива без збереження природних ресурсів і підтримки соціальної стабільності [27, 45].

У рамках сучасних глобалізаційних процесів конкурентоспроможність країни також визначається її здатністю інтегруватися у глобальні ланцюги вартості (ГЛВ), де країни спеціалізуються на певних етапах виробництва. Цей підхід пояснює, чому деякі країни мають конкурентні переваги в конкретних сферах, зосереджуючи ресурси на високотехнологічних процесах або на галузях із високою

доданою вартістю. Такий підхід дозволяє країнам брати участь у світових виробничих процесах і отримувати вигоду від міжнародного поділу праці.

Таким чином можна зробити висновок, що поняття «конкурентоспроможність країни» варіюється залежно від підходу та акценту дослідників на тих чи інших аспектах. Загалом, кожен підхід розкриває певний аспект конкурентоспроможності країни, що робить їх важливими для комплексного аналізу. Усі ці підходи доповнюють один одного та можуть бути використані для формування державної політики, спрямованої на посилення конкурентних позицій країни на міжнародному рівні. Від класичного підходу, що ґрунтується на продуктивності та спеціалізації, до сучасних концепцій стійкого розвитку та глобальних ланцюгів вартості – кожне визначення охоплює різні аспекти конкурентоспроможності, від інституційного середовища до екологічного балансу. Об'єднання цих підходів може стати основою для комплексного аналізу та розробки стратегій, спрямованих на посилення міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобальних викликів. Також слід відзначити думку багатьох сучасних українських дослідників таких як Л. Антонюк, Я. Столярчук, О. Швиданенко, Т. Черницька та інші, у сучасних умовах особливої актуальності набувають «Діамантова модель» Портера, яка інтегрує різні фактори конкурентоспроможності, та концепція стійкого розвитку, що враховує екологічні та соціальні аспекти економічного розвитку [1,8, 24]. З іншого боку слід зауважити що концепція «глобальних ланцюгів вартості», як новітній підхід який активно розвивають професори Н. Черкас та Г. Дугинець, підкреслюють важливість міжнародної інтеграції, яка відкриває країнам можливості для підвищення доданої вартості та нарощення експорту через участь у світових виробничих процесах [21].

Разом з тим на нашу думку врахування різних підходів до розуміння конкурентоспроможності країни дозволяє створити комплексне бачення, яке може слугувати основою для розробки ефективної державної політики. Сучасні економісти все частіше наголошують на тому, що жоден із підходів не є самодостатнім для повного аналізу конкурентоспроможності у глобалізованому світі. Наприклад, високий рівень продуктивності праці та капіталу є важливим, але

він не гарантує стабільності та стійкості економічної системи, якщо ігноруються соціальні та екологічні аспекти.

Інтеграція підходів – це можливість синергії, де сильні сторони одного підходу доповнюють слабкі сторони іншого. Ефективна політика конкурентоспроможності повинна враховувати продуктивність, інновації, інституційну якість, участь у глобальних ринках і стійкий розвиток. Така політика дозволяє збалансувати короткострокові економічні вигоди із довгостроковою стабільністю та конкурентними перевагами.

Наприклад, інституційний підхід може забезпечити надійну правову основу та знизити рівень корупції, що стимулюватиме інвестиції та інновації. Це, своєю чергою, підвищить продуктивність праці, що важливо з точки зору економічного підходу. Одночасно, врахування екологічних та соціальних аспектів допоможе мінімізувати ризики для навколишнього середовища та покращити якість життя населення, що відповідає принципам стійкого розвитку [30].

Як показало дослідження країни, які мають високий рівень конкурентоспроможності, зазвичай інтегрують різні підходи у свої національні стратегії розвитку. Наприклад, Сінгапур і Південна Корея зосередилися на інноваційному розвитку та якості інституцій, що дозволило їм створити конкурентоспроможні економіки з високим рівнем продуктивності та технологічного прогресу. Водночас ці країни звертають увагу на екологічну стійкість та соціальну рівність, що забезпечує довгострокову стабільність.

Німеччина застосовує інституційний підхід у поєднанні з діамантовою моделлю Портера, що забезпечує розвиток інновацій та підтримку національних промислових галузей. Держава активно підтримує екологічні ініціативи, інвестуючи в зелений сектор економіки, що відповідає принципам стійкого розвитку. Такий комплексний підхід дозволяє Німеччині підтримувати конкурентні позиції у світовій економіці навіть у складних умовах глобальних змін [34,58].

Еволюція концепцій конкурентоспроможності національної економіки умовно поділяється на три основні етапи. Перший етап охоплює тривалий період

роздумів над економічною конкурентоспроможністю країни, ще до виокремлення її як окремої наукової дисципліни (до початку XIX століття). Цей період був більш філософським, оскільки економічні дослідження тісно перепліталися з гуманітарними науками, такими як філософія, і конкурентоспроможність розглядалась у загальному контексті розвитку економічної думки, а не конкретної методології. Як зазначають дослідники, відокремлення економіки від інших наук відбувалося поступово, і конкурентоспроможність, як специфічна категорія, почала формуватися лише в наступні періоди [1].

Другий етап розвитку концепцій (XIX–XX століття) характеризується поступовим формуванням категорійного апарату та введенням поняття «конкурентоспроможність» у значенні, наближеному до сучасного. В цей час розвиваються класичні економічні теорії, зокрема, теорія абсолютних та порівняльних переваг Сміта та Рікардо, а також факторна модель Хекшера-Оліна, що розглядає конкурентоспроможність як результат ефективного використання ресурсів. Цей період стає важливим для розуміння базових основ конкурентоспроможності, зокрема, виявлення ролі факторів виробництва та міжнародної спеціалізації [24].

Третій етап (кінець XX століття і до сьогодні) відображає зміни, пов'язані з глобалізацією та новою парадигмою розвитку світового господарства. Зростання міжнародних зв'язків та поглиблення економічної інтеграції викликали появу нових теорій, таких як інноваційна конкурентоспроможність, екологічна стійкість, конкурентоспроможність у контексті глобальних ланцюгів доданої вартості тощо. Цей етап ставить у центр уваги не лише фактори виробництва, але й роль державної політики, технологічних інновацій, інституційних змін та людського капіталу, що створює більш комплексне розуміння конкурентоспроможності на різних рівнях [8].

Враховуючи вищезазначене можна цілком справедливо стверджувати що сучасне розуміння «конкурентоспроможності країни» має враховувати (включати) саме міжнародну складову. Це за твердженням таких зарубіжних вчених як С.Хантінгтон, Ф.Фукуяма М. Портер, обумовлено викликами глобалізації та

формуванням нового світового порядку [59]. На їх думку саме міжнародна конкурентоспроможність країни є одним із ключових показників її здатності до адаптації та розвитку в умовах глобалізованої економіки. Це поняття охоплює широкий спектр характеристик, що визначають економічний потенціал держави, здатність її підприємств і громадян створювати додану вартість та ефективно використовувати наявні ресурси для задоволення внутрішнього та зовнішнього попиту. Як відзначає Всесвітній економічний форум (WEF), конкурентоспроможність країни формується сукупністю інститутів, стратегій, та економічних чинників, які визначають продуктивність та ефективність економічної системи країни у довгостроковій перспективі [29, 42]. Це, в свою чергу, забезпечує стабільний рівень доходу громадян і сприяє досягненню високих стандартів життя.

Таким чином, еволюція концепцій конкурентоспроможності відображає рух від класичних моделей ринкової економіки до багатовимірного аналізу, що враховує економічні, інноваційні, соціальні та екологічні аспекти. Сучасні підходи відображають складність економічних реалій і потребу в поєднанні кількох методологічних підходів для розробки комплексних стратегій розвитку.

Тобто еволюція підходів до конкурентоспроможності відображає поступовий перехід від традиційних ресурсних та виробничих концепцій до більш комплексних і багатовимірних моделей, що враховують інновації, інституційні умови, екологічні та соціальні фактори. Сучасні дослідження конкурентоспроможності охоплюють не лише питання ефективності виробництва, але й значення інтеграції в глобальну економіку, розвитку людського капіталу, інноваційної та екологічної політики.

Як показує проведений аналіз наукової літератури загальний розвиток концепцій конкурентоспроможності країни можна розглядати через два підходи:

1. **Ітераційний у часі підхід** дозволяє виявити тенденції в розвитку концепцій і спрогнозувати певні риси конкурентоспроможності країни майбутнього. У межах цього підходу можна виокремити два основні напрямки: економіко-регуляторний підхід та автономно-факторний підхід.

- **Економіко-регуляторний підхід** акцентує на значенні регуляторної ролі держави та зовнішніх факторів у забезпеченні конкурентоспроможності. У сучасному світі багато дослідників вважають, що зростання ролі неконтрольованих факторів (інноваційних, інформаційних, соціальних) посилює потребу в державному регулюванні, яке підтримує конкурентоспроможність економіки. Представники цього підходу часто наголошують, що концепції конкурентоспроможності країни мають фокусуватися на державному рівні, що включає інтеграцію у глобальні економічні процеси та формування сприятливого інституційного середовища [1, 31, 34].
- **Автономно-факторний підхід** передбачає розширення спектру чинників конкурентоспроможності та вивчення їхньої дії на рівні підприємств або окремих суб'єктів. Прибічники цього підходу стверджують, що конкурентоспроможність формується на рівні фірм, а поняття «конкурентоспроможність країни» є результатом сукупної конкурентоспроможності її підприємств. Відповідно до цієї концепції, розгляд держави як основного регулятора не є необхідним, оскільки більшість факторів, що впливають на конкурентоспроможність, діють на мікрорівні (фактори виробництва, інновації, соціальна підтримка тощо [24]).

2. **Логічний підхід** спрямований на систематизацію сучасних підходів до конкурентоспроможності країни та їхню класифікацію за ключовими характеристиками [32, 41]. Зокрема, цей підхід дозволяє поєднувати різні теорії і моделі в єдину систему, що враховує як різноманітні чинники. У межах цього підходу, поняття конкурентоспроможності країни може включати комплекс індикаторів, які оцінюють конкурентні переваги в контексті глобальних ланцюгів вартості, інноваційної політики та стійкого розвитку.

Зростаюча важливість конкурентоспроможності як факторам, що визначає економічний розвиток і здатність країн досягати успіху в умовах глобальної економіки, зумовила появу різних теоретичних напрямів, кожен з яких пропонує

специфічний набір інструментів для її досягнення та підтримки. Еволюція теорій та концепцій міжнародної конкурентоспроможності країни відображає розвиток економічної думки та зміни в умовах світового ринку. На різних етапах розвитку економічної теорії питання конкурентоспроможності було центральним у розумінні національного добробуту, економічного зростання та інтеграції держав у глобальну економіку. Теоретичні підходи до аналізу міжнародної конкурентоспроможності варіюються від класичних концепцій абсолютних і порівняльних переваг до сучасних моделей, що охоплюють інноваційний розвиток, інституційну підтримку та інтеграцію в глобальні ланцюги вартості (див Додаток А).

Класичні теорії: Абсолютні та порівняльні переваги. Класична школа економічної думки, зокрема праці Адама Сміта та Девіда Рікардо, заклала основи для розуміння національних конкурентних переваг. Адам Сміт у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» розвинув теорію абсолютних переваг. Він стверджував, що кожна країна повинна спеціалізуватися на виробництві товарів, у яких вона має абсолютну перевагу, тобто може виробляти їх з меншими витратами ресурсів, ніж інші країни. Концепція абсолютної переваги відкрила можливість для міжнародної торгівлі, оскільки кожна країна може отримувати вигоду від обміну товарами, виробництво яких є найбільш ефективним для неї.

Девід Рікардо розвинув цю ідею далі, запропонувавши **теорію порівняльних переваг**. Він пояснив, що країни можуть взаємовигідно торгувати, навіть якщо одна з них не має абсолютних переваг. Теорія порівняльних переваг базується на концепції можливостей, що витрачаються: навіть якщо країна може виробляти всі товари дешевше, їй вигідніше спеціалізуватися на виробництві товарів, що забезпечують найменші альтернативні витрати. Це дозволяє максимізувати національне багатство та сприяє міжнародному обміну товарами та послугами [24, 62].

Теорія факторних переваг: Хекшера-Оліна. У XX столітті розвиток класичної теорії міжнародної торгівлі отримав подальший розвиток у моделі

Хекшера-Оліна. Елі Хекшер і Бертіль Олін розробили теорему факторних переваг, яка стверджує, що країни мають порівняльні переваги у виробництві товарів, які залежать від надлишкових факторів виробництва, таких як праця, капітал і земля. Це пояснює, чому країни з надлишком певних факторів виробництва, як, наприклад, праця у країнах, що розвиваються, або капітал у промислово розвинених країнах, можуть спеціалізуватися на товарах, які потребують значного використання цих факторів. Модель Хекшера-Оліна стала основою для більш детального аналізу, як структура факторів виробництва впливає на конкурентоспроможність країн [8,24].

Нові теорії міжнародної торгівлі: економія на масштабах і технологічний прогрес. Класичні теорії поступилися місцем новим підходам у 1980-х роках, коли такі економісти, як Пол Кругман, запропонували нові теорії, що враховували економію на масштабах і монополістичну конкуренцію. Кругман стверджував, що на ринках з високими витратами на входження та низькими змінними витратами, великі фірми можуть отримувати переваги від економії на масштабах виробництва. Це пояснює, чому високорозвинені країни можуть конкурувати, спеціалізуючись на виробництві високотехнологічних товарів і послуг, де витрати на одиницю продукції знижуються з розширенням масштабів виробництва. Таким чином, в умовах глобалізації і розвитку технологій конкурентоспроможність значною мірою залежить від здатності країни підтримувати виробництво на високому рівні для забезпечення економії на масштабах [51].

Крім того, теорії, що фокусуються на технологічному прогресі, підкреслюють значення інновацій як фактора конкурентоспроможності. Інноваційні продукти та нові технології дозволяють країнам досягати більш високих темпів зростання, що сприяє зміцненню конкурентних позицій у світовій економіці.

Діамантова модель Майкла Портера. Однією з найвпливовіших сучасних концепцій конкурентоспроможності є діамантова модель Майкла Портера, запропонована у його праці «Конкурентна перевага націй» [59].

Майкл Портер у своїй моделі «діаманта» визначив, що конкурентоспроможність країни формується під впливом чотирьох основних груп факторів: фактори виробництва, умови внутрішнього попиту, наявність підтримуючих і споріднених галузей та стратегія, структура і конкуренція між підприємствами. Згідно з Портером, саме взаємодія цих елементів створює умови для досягнення конкурентної переваги країни у певній галузі. Фактори виробництва включають людські ресурси, природні ресурси, капітал, інфраструктуру та знання. Умови внутрішнього попиту стимулюють інновації та адаптацію до ринкових змін, що допомагає підвищувати продуктивність підприємств.

Модель Портера враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники, що формують національну конкурентоспроможність. Він також акцентує на ролі держави, яка повинна створювати умови для розвитку інноваційного середовища. Ця модель стала важливою для розробки стратегій національного розвитку в різних країнах і застосовується в оцінці конкурентоспроможності на галузевому рівні [59].

Модель Портера є основою для багатьох сучасних стратегій національної конкурентоспроможності. Наприклад, країни з високим рівнем наукових досліджень і технологій, такі як Японія та Німеччина, створюють конкурентні переваги через розвиток інноваційних галузей, де знання та технології є основними факторами успіху. Портер також підкреслював важливість конкурентного середовища та регіональних кластерів, які сприяють обміну досвідом і знаннями між підприємствами, що є основою для розвитку інноваційних і високотехнологічних галузей [59].

Інноваційний підхід і глобальні ланцюги вартості. Сучасна економічна думка відзначає роль інновацій як основного джерела конкурентоспроможності. Модель інноваційної конкурентоспроможності пояснює успіх країн через їхню здатність розробляти та впроваджувати нові технології. Ця модель базується на ідеях Річарда Нельсона, Пола Ромера та Майкла Портера, які підкреслювали значення інновацій як основного фактора економічного зростання. Країни, які інвестують у науково-дослідну діяльність та стимулюють розвиток

високотехнологічних галузей, отримують конкурентні переваги на міжнародній арені.

У рамках інноваційного підходу конкурентоспроможність визначається здатністю країни впроваджувати нові технології, які сприяють зростанню продуктивності та ефективності. Згідно з дослідженнями таких економістів, як Джозеф Шумпетер, інновації стимулюють «творче руйнування», коли старі галузі замінюються новими високотехнологічними виробництвами. Це створює конкурентні переваги та дозволяє країнам підтримувати високий рівень доходів і продуктивності [62].

У сучасному світі інновації стають головним джерелом конкурентних переваг. Країни, які забезпечують сприятливе середовище для розвитку інновацій, такі як США, Японія та Південна Корея, займають провідні позиції у високотехнологічних галузях. В Україні інноваційна модель є перспективною, оскільки розвиток технологічного потенціалу дозволить країні конкурувати на міжнародному рівні у сфері інформаційних технологій, енергетики, біотехнологій тощо [4].

Глобалізація суттєво змінила умови функціонування національних економік і вплинула на процеси формування конкурентоспроможності. У сучасних умовах конкурентоспроможність визначається не тільки внутрішніми факторами, але й здатністю країни до інтеграції в глобальні економічні процеси. Зокрема, концепція міжнародного поділу праці стверджує, що країни повинні спеціалізуватися на тих етапах виробничого процесу, які забезпечують їм найбільшу ефективність. Цей підхід знайшов своє продовження в теоріях глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ), які розглядають країни як учасників світового виробничого процесу.

Можна погодитись із думкою професора Л. Антонюк що у сучасній економіці зростає значення участі у **глобальних ланцюгах вартості**, де країни спеціалізуються на конкретних етапах виробництва, створюючи продукцію з високою доданою вартістю [1,8].

Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості пояснює конкурентоспроможність країни через її здатність інтегруватися в світову систему

виробництва і спеціалізуватися на етапах виробництва, де вона має найбільшу ефективність. Гері Гіреффі та інші дослідники цієї концепції/моделі стверджують, що країни можуть підвищувати свою конкурентоспроможність, зосереджуючись на створенні доданої вартості у певних сегментах виробництва, які можуть включати дослідження і розробку, виробництво компонентів, фінальну збірку чи маркетинг і збут продукції. Це особливо важливо для країн з обмеженими ресурсами, оскільки ГЛДВ дозволяє їм інтегруватися у світову економіку і отримувати економічні вигоди без необхідності повного циклу виробництва. Черкас Н.І. та Майоров Д.О. підкреслюють, що Україна має потенціал для інтеграції у світові ланцюги створення вартості, що може зміцнити її конкурентні позиції на світовому ринку [11, 15]. Глобальні ланцюги вартості дозволяють країнам використовувати свої порівняльні переваги в певних етапах виробничого процесу, що сприяє підвищенню загальної ефективності економіки [8].

Концепція сталого розвитку. Останніми роками дедалі більшого значення набуває концепція сталого розвитку, що розглядає конкурентоспроможність у контексті довгострокової економічної, соціальної та екологічної стійкості. Цей підхід підкреслює важливість підтримки екологічної рівноваги, соціальної справедливості та економічної стабільності. Тобто такий підхід підкреслює, що країна повинна орієнтуватися не лише на економічні показники, але й враховувати сталість розвитку, раціональне використання ресурсів та зниження негативного впливу на довкілля. Згідно з цією моделлю, конкурентоспроможність країни визначається не тільки виробничою потужністю, але й здатністю забезпечувати екологічну безпеку, покращувати якість життя населення та створювати умови для соціальної стабільності. Економісти, такі як Лестер Браун та Пол Хоукен, стверджують, що конкурентоспроможність повинна базуватися на принципах стійкості, щоб забезпечити стабільний розвиток для майбутніх поколінь [27,35,44].

Стала конкурентоспроможність набуває особливого значення в умовах глобальних змін клімату та обмеженості природних ресурсів, оскільки країни повинні враховувати довгострокові наслідки економічної діяльності. У сучасних рейтингах конкурентоспроможності, зокрема у Global Competitiveness Index від

Всесвітнього економічного форуму, включені показники екологічної стійкості та соціального розвитку, що підтверджує важливість цього підходу [42].

Інституційна підхід до забезпеченні конкурентоспроможності. Інституційний підхід до конкурентоспроможності, розроблений такими економістами, як Дуглас Норт та Олів'є Вільямсон, підкреслює значення якісних інститутів та правового регулювання для розвитку економіки [8, 53]. Вони стверджують, що для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни необхідно мати ефективні державні інституції, що забезпечують стабільне законодавче середовище, захист прав власності, а також відсутність корупції та підтримку верховенства права.

Тобто інституційна концепція конкурентоспроможності, що базується на дослідженнях Дугласа Норта та інших представників інституціональної економіки, підкреслює важливість правових, соціальних і політичних інституцій у формуванні конкурентних переваг країни. Дуглас Норт стверджував, що інституції — це «правила гри» в суспільстві, які створюють стабільне середовище для економічної діяльності [1, 24]. Інституційна стабільність сприяє зниженню трансакційних витрат, захищає права власності, підвищує довіру інвесторів і стимулює зростання продуктивності.

Продовжуючи дослідження теоретичних концепцій конкурентоспроможності необхідно розглянути низку сучасних моделей що були розроблені в останні 20 років. До сучасних моделей конкурентоспроможності ми відносим концепції «Подвійного діаманта» А. Рагмена, дев'ятифакторної моделі Донг-Санг Чо, моделі конкурентоспроможності Німецького інституту розвитку, а також моделі подвоєного двійного діаманта. Кожна з цих моделей поглиблює розуміння того, як країни можуть забезпечувати конкурентні переваги у швидко змінюваних умовах глобалізації.

Модель Подвійного діаманта А. Рагмена. Модель Подвійного діаманта, запропонована Аланом Рагменом, розширює концепцію «діаманта конкурентоспроможності» Майкла Портера, включаючи як внутрішні, так і зовнішні ринки. Рагмен звернув увагу на те, що в умовах глобальної економіки

країни повинні враховувати як внутрішні можливості, так і зовнішні ресурси, зокрема міжнародні ринки, для розвитку конкурентних переваг [61]. Ця модель пояснює, що країна може здобувати переваги, не тільки зосереджуючись на власних внутрішніх чинниках, але й використовуючи ресурси інших країн (див. рис 1.1.)

Подвійний діамант Рагмена є особливо актуальним для відкритих економік, де важливими є не лише внутрішні, а й зовнішні фактори, такі як доступ до глобальних ринків, інвестицій, технологій і талантів.

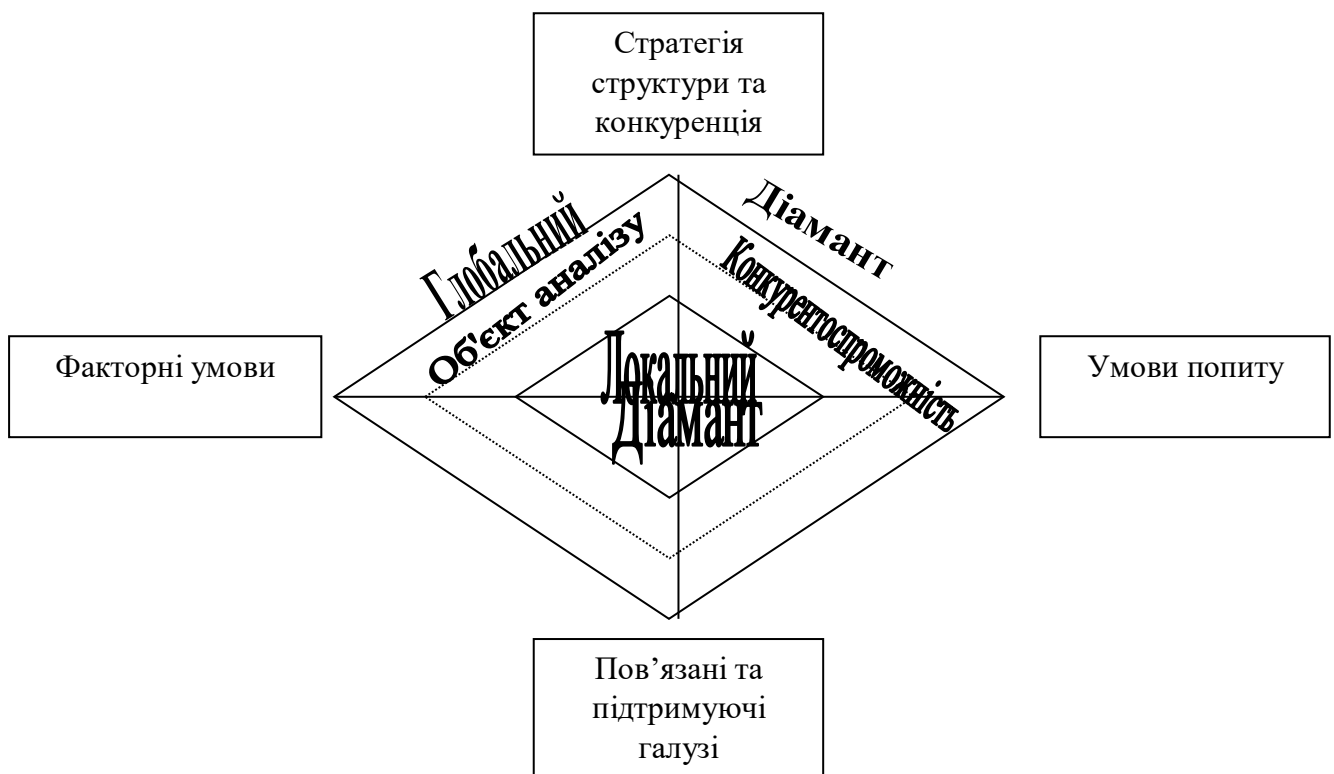

Рис. 1.1. Подвійний «діамант» А. Рагмена [61]

У випадку України, ця модель може застосовуватися для розвитку міжнародного співробітництва, залучення іноземних інвестицій та інтеграції у світові ланцюги доданої вартості. Наприклад, українські ІТ-компанії можуть використовувати зовнішні ринки для експорту послуг, водночас спираючись на внутрішній інтелектуальний капітал [14].

Дев'ятифакторна модель конкурентоспроможності Донг-Санг Чо. Дев'ятифакторна модель Донг-Санг Чо розширює традиційну модель конкурентоспроможності через включення додаткових чинників, що мають значний вплив на національну конкурентоспроможність (наведена у додатку Б). Чо

виділяє дев'ять ключових факторів, які впливають на конкурентоспроможність країни, розділених на три групи [32]:

1. **Фактори, що забезпечують:** включають людський капітал, природні ресурси та інфраструктуру.
2. **Фактори стимулювання:** такі як державна політика, соціальна структура, підприємницьке середовище.
3. **Фактори управління:** включають ефективність менеджменту, культуру організацій та здатність до інновацій.

Модель Донг-Санг Чо підкреслює, що конкурентоспроможність країни є багатовимірною категорією, і для досягнення високих показників необхідно комплексно розвивати різні аспекти економіки та суспільства. Україна може використати цю модель для розвитку інноваційної інфраструктури, покращення управлінських практик, підтримки людського капіталу та створення сприятливого підприємницького клімату. Також модель дозволяє виявити, які чинники потребують пріоритетного розвитку, щоб забезпечити стійке економічне зростання на міжнародному рівні [24].

Модель конкурентоспроможності Німецького інституту розвитку (НІР). Модель конкурентоспроможності Німецького інституту розвитку акцентує на важливості довгострокових стратегій та сталого розвитку. Ця модель розглядає конкурентоспроможність як комплексну систему, яка включає економічні, соціальні та екологічні аспекти. На відміну від традиційних моделей, що зосереджуються на короткострокових економічних показниках, модель НІР орієнтована на стійкість економічного зростання та збереження ресурсів для майбутніх поколінь [60].

Особливістю цієї моделі є акцент на ролі держави у забезпеченні соціально-економічної стабільності та підтримці інноваційних та екологічних ініціатив. Для України застосування моделі НІР є важливим, особливо в умовах глобальних екологічних викликів і потреби у збереженні природних ресурсів. Цей підхід може допомогти країні збалансувати економічне зростання з охороною довкілля,

підтримкою соціальної рівності та розвитком інноваційних технологій, зокрема в енергетиці та сільському господарстві [24].

Модель Подвоєного двійного діаманта. Модель Подвоєного двійного діаманта розвинута як подальша еволюція моделі Подвійного діаманта А. Рагмена. Ця модель враховує не лише внутрішні та зовнішні фактори конкурентоспроможності, а й інтеграцію регіональних економічних блоків та глобальних ланцюгів постачання. Подвоєний двійний діамант пояснює, як країни можуть досягати конкурентних переваг через участь у міжнародних економічних об'єднаннях, таких як Європейський Союз, а також через інтеграцію до глобальних мереж створення вартості.

Рис. 2.8. Модель «Подвоєного двійного діаманту» (ПДД) [61].

Модель є особливо корисною для країн, що розвиваються, які прагнуть зміцнити свої економічні позиції на міжнародній арені через регіональну інтеграцію та співпрацю з іншими країнами. Для України, яка прагне до інтеграції у європейський ринок, ця модель може бути основою для розробки економічних стратегій, спрямованих на залучення інвестицій, розвиток кластерів та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості. Ця модель також враховує здатність країн до адаптації та інновацій, що стає вирішальним у сучасному конкурентному середовищі [24, 61].

Моделі регіональної конкурентоспроможності. Регіональні моделі конкурентоспроможності досліджують, як певні регіони у країні можуть сприяти загальній конкурентоспроможності через розвиток локальних економічних систем,

кластерів і спеціалізацій. Регіональна конкурентоспроможність базується на здатності регіонів створювати умови для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій та формування галузевих кластерів. Наприклад, успішні приклади регіональної конкурентоспроможності можна спостерігати у промислових районах Німеччини, де розвиток кластерів автомобільної промисловості або хімічної галузі сприяє підвищенню національної конкурентоспроможності [60].

Для України розвиток регіональної конкурентоспроможності є важливим, оскільки він дозволяє максимально використовувати місцеві ресурси, знання та досвід. У цьому контексті важливими є підтримка регіональних кластерів у високотехнологічних галузях, розвиток транспортної та інноваційної інфраструктури, а також створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, що сприяє стійкому економічному зростанню і створенню нових робочих місць [1,8].

Основні елементи та відмінності між вищезазначеними моделями а також їх практична значимість та базові фактори успіху , підкреслюючи різні підходи до формування конкурентних переваг країни наведено у додатку В.

Узагальнюючи можна констатувати що сучасні моделі конкурентоспроможності країни розкривають багатогранність підходів до досягнення економічного успіху на глобальному рівні. Моделі, такі як Подвійний діамант Рагмена, дев'ятифакторна модель Донг-Санг Чо, модель НІР та Подвоєний двійний діамант, підкреслюють значення інтеграції, сталого розвитку, інноваційного підходу та регіональної співпраці для забезпечення конкурентних переваг країни. Кожна з цих моделей дозволяє країнам оцінити свої сильні та слабкі сторони і розробити стратегії, які відповідають їхнім специфічним потребам та міжнародному контексту. Кожна з моделей орієнтується на специфічні фактори — від природних ресурсів до інноваційної адаптивності, що дозволяє країнам вибудовувати стратегії відповідно до їхніх можливостей та міжнародного середовища.

Загалом, більшість моделей демонструють важливість комплексного підходу до конкурентоспроможності. Наприклад, моделі «діаманта» Портера та подвійного діаманта Рагмена зосереджуються на внутрішніх і міжнародних факторах, що формують конкурентні переваги. Натомість стійка конкурентоспроможність та модель НІР акцентують на необхідності збалансувати економічне зростання з екологічною відповідальністю. Різноманітність цих моделей надає країнам можливість вибору найоптимальніших стратегій для створення унікальних конкурентних переваг відповідно до специфіки їхньої економіки.

1.2. Фактори забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн у світовому господарстві

Конкурентоспроможність економіки є ключовим показником її здатності успішно інтегруватися в глобальний економічний простір, залучати інвестиції, забезпечувати економічне зростання та підвищувати рівень життя населення. У сучасному світі, де глобалізація, цифровізація та зміна економічних парадигм формують нові виклики для національних економік, визначення факторів, що забезпечують конкурентоспроможність, набуває особливого значення.

Конкурентоспроможність економіки визначається сукупністю факторів, які забезпечують її здатність конкурувати на міжнародній арені, залучати інвестиції, створювати додану вартість і сприяти економічному зростанню. Ці фактори є фундаментальними для формування національної стратегії розвитку та визначають спроможність держави адаптуватися до глобальних викликів і використовувати можливості глобалізації. Розуміння впливу цих факторів є важливим для формування ефективних стратегій розвитку та зміцнення економічного потенціалу країни.

Проведене дослідження свідчить що конкурентоспроможність економіки формується завдяки сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, що класично охоплюють економічні, соціальні, технологічні, екологічні та інституційні аспекти.

Аналіз економічної літератури дає змогу систематизувати наукові підходи щодо класичних груп факторів забезпечення конкурентоспроможності країн у світовому господарстві. Дані групи та фактори систематизовані і наведені у таблиці 1.2.

Досліджуючи вищезазначені основні групи факторів забезпечення конкурентоспроможності країн у світовому господарстві стає необхідним надання їх окремих характеристик.

Таблиця 1.2 - Основні класичні фактори, що визначають конкурентоспроможність економік у світовому господарстві.

Фактори конкурентоспроможності	Ключові характеристики
Економічні	Продуктивність праці, капіталізація економіки, стабільність рівень інфляції, національної валюти, рівень розвитку інфраструктури та природні ресурси.
Соціальні	Рівень освіти, охорона здоров'я, соціальна стабільність, добробут населення.
Технологічні	Інновації, науково-технічний прогрес, автоматизація, цифрова інфраструктура.
Інституційні	Політична стабільність, якість правової системи, ефективність державного управління.
Екологічні	Відповідність міжнародним екологічним стандартам, екологічна стійкість, використання відновлюваної енергії.

Джерело: складено автором на основі [1, 24, 18, 21,49].

Економічні фактори. Основою конкурентоспроможності будь-якої економіки є наявність економічних ресурсів та ефективність їх використання. Економічні фактори включають продуктивність праці, капіталізацію економіки, рівень інфляції, стабільність національної валюти та доступність фінансових ресурсів. Майкл Портер у своїй моделі конкурентоспроможності наголошує, що основними чинниками конкурентоспроможності є продуктивність і ефективність використання ресурсів. Країни, які мають високий рівень продуктивності праці та здатні залучати іноземні інвестиції, забезпечують стійкий економічний розвиток і

конкурентні переваги на світовому ринку [59]. Крім того, до важливих економічних факторів належать розвиток інфраструктури та доступ до природних ресурсів. На прикладі країн з багатими природними ресурсами, таких як Канада та Австралія, можна побачити, що ефективне використання ресурсної бази дозволяє підвищити рівень конкурентоспроможності. Водночас, ресурсозалежність може обмежувати економічну стабільність, особливо в умовах глобальних економічних криз. Важливим є також рівень розвитку інфраструктури, оскільки ефективна транспортна система, доступність комунікаційних технологій та наявність енергетичних ресурсів забезпечують швидкий і доступний доступ до ринків.

Соціальні фактори. Соціальні фактори, зокрема рівень розвитку людського капіталу, охорони здоров'я, освіти та соціальної стабільності, мають значний вплив на конкурентоспроможність країни. Гері Беккер і Теодор Шульц підкреслювали важливість людського капіталу для забезпечення високої продуктивності праці та інноваційної активності. Якість освіти та професійної підготовки, стан здоров'я населення та загальна якість життя формують людський потенціал, який є ключовим елементом національної економіки. Високий рівень освіти та кваліфікована робоча сила сприяють інноваційному розвитку і підвищують здатність країни конкурувати на міжнародному ринку [24, 30].

Соціальна стабільність і рівень добробуту населення також є визначальними для конкурентоспроможності країни. Країни з високим рівнем життя, такими як Швеція, Норвегія та Фінляндія, мають не лише високий рівень освіти і охорони здоров'я, але й розвинену соціальну систему, яка забезпечує стабільність і підтримку населення [27, 34]. Це дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу, залучення інвестицій і підвищення продуктивності. Важливим аспектом є забезпечення гендерної рівності та можливостей для молоді, що також впливає на загальний рівень конкурентоспроможності.

Технологічні фактори. Технологічні фактори є основою сучасної конкурентоспроможності, оскільки інновації та науково-технічний прогрес стають рушійною силою економічного зростання. Пол Ромер у своїх дослідженнях наголошував, що інновації є найважливішим фактором довгострокового

економічного зростання. Розвинені країни, такі як США, Японія та Німеччина, інвестують значні кошти в науково-дослідні програми та розробку нових технологій, що дозволяє їм залишатися лідерами у високотехнологічних галузях.

Впровадження нових технологій, автоматизація виробництва та розвиток цифрової інфраструктури дозволяють країнам досягати високого рівня продуктивності, знижувати виробничі витрати і підвищувати якість продукції. Для країн, що розвиваються, важливо інвестувати у високотехнологічні галузі, а також створювати умови для розвитку інноваційного бізнесу, що сприятиме підвищенню національної конкурентоспроможності [33, 35].

Інституційні фактори. Інституційні фактори, такі як політична стабільність, якість правової системи, ефективність державного управління, є основою для забезпечення конкурентоспроможності країни. Дуглас Норт у своїх працях підкреслював значення інституцій як «правил гри», що визначають ефективність економічної діяльності. У країнах з розвинутою правовою системою та політичною стабільністю інвестиції мають захист, а бізнес-середовище є прозорим і сприятливим для підприємництва. Інституційна якість є важливим чинником для залучення іноземних інвестицій, адже наявність чіткої регуляторної бази і стабільної політичної ситуації створюють довіру у міжнародних інвесторів. Країни з низьким рівнем корупції та ефективним державним управлінням, такі як Сінгапур та Швейцарія, демонструють високі показники конкурентоспроможності завдяки прозорості бізнес-середовища та надійності інституцій. Інституційна якість також є важливим чинником для забезпечення інноваційного розвитку, оскільки держава може підтримувати інноваційні проекти через створення сприятливих умов для підприємництва [28, 39].

Екологічні фактори. У сучасних умовах екологічні фактори стають важливими для конкурентоспроможності економік, адже зростає необхідність відповідати міжнародним стандартам екологічної стійкості та зменшення вуглецевого сліду. Країни, які впроваджують екологічно чисті технології та дотримуються принципів сталого розвитку, отримують переваги на світовому ринку, де зростає попит на «зелену» продукцію. Наприклад, країни Європейського

Союзу активно підтримують проекти з відновлюваної енергетики, енергоефективності та управління відходами, що забезпечує їм екологічну перевагу. Екологічна конкурентоспроможність включає впровадження екологічно чистих виробничих технологій, зниження рівня забруднення та управління ресурсами. Для України це може стати важливим напрямком, враховуючи потребу в охороні природних ресурсів і адаптації до міжнародних екологічних стандартів. Розвиток «зеленої» економіки та підтримка екологічних ініціатив сприятимуть зміцненню позицій країни на світовому ринку та залученню екологічно свідомих інвесторів [16, 46].

Підсумовуючи можна констатувати що основні групи факторів, що визначають конкурентоспроможність економіки в світовому господарстві, є різноманітними і включають як економічні, так і соціальні, технологічні, інституційні та екологічні аспекти. Розуміння цих факторів дозволяє країнам формувати стратегії для підвищення конкурентоспроможності, враховуючи їхні унікальні ресурси, інституційний потенціал та зовнішнє середовище.

При більш поглибленому дослідженні сучасних факторів забезпечення конкурентоспроможності економік у світовому господарстві, варто зазначити, що в умовах глобалізації особливого значення набуває здатність країн адаптуватися до швидкозмінного середовища та брати участь у міжнародних економічних процесах. Глобалізація сприяє взаємопроникненню технологій, капіталу, інформації та робочої сили, створюючи нові можливості для розвитку економік.

Водночас вона висуває перед країнами вимоги до модернізації інфраструктури, підвищення рівня освіти, вдосконалення логістичних систем та забезпечення кібербезпеки. Економіки, які успішно інтегруються у глобальні ланцюги доданої вартості, отримують конкурентну перевагу через доступ до новітніх технологій, ринків і ресурсів.

Крім того, у глобалізованому світі зростає важливість ефективної торговельної політики, яка враховує як можливості вільної торгівлі, так і ризики, пов'язані з протекціоністськими заходами. Країни, здатні забезпечити

диверсифікацію експорту, знизити залежність від окремих ринків та секторів економіки, демонструють вищий рівень стійкості у глобальній конкуренції.

Також варто підкреслити, що в умовах глобалізації значно зростає роль регіонального співробітництва та участі у міжнародних організаціях, які сприяють економічній координації та розв'язанню транснаціональних проблем.

Узагальнюючи результати дослідження було сформовано таблицю 1.3 що підсумовує ключові фактори, які визначають конкурентоспроможність економік у світовому господарстві в умовах глобалізації, з наведенням основних характеристик, прикладів країн та вчених, чий дослідження підкреслюють значення кожного з факторів.

Таблиця 1.3 – Основні фактори міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації та їх ключові характеристики

Фактор конкурентоспроможності	Ключові характеристики	Приклади країн	Дослідники
Продуктивність праці	Високий рівень ефективності праці, інвестиції в технології, оптимізація виробничих процесів.	США, Німеччина	Майкл Портер
Інноваційний потенціал	Науково-дослідні розробки, підтримка стартапів, інноваційна інфраструктура, технологічні кластери, інвестиції в наукові дослідження, інноваційні технології.	Південна Корея, Японія, Ізраїль	Йозеф Шумпетер
Якість людського капіталу	Освічена робоча сила, інвестиції в освіту, професійне навчання, компетенції працівників.	Швейцарія, Фінляндія, Швеція	Гері Беккер, Теодор Шульц
Ефективність ринку праці	Гнучкість управління трудовими ресурсами, мобільність робочої сили, оптимізація зайнятості.	Нідерланди, Швейцарія	Анатолій Поручник, Ярослава Столярчук
Здатність до адаптації	Здатність швидко впроваджувати інновації та адаптуватися до змінних умов глобального ринку.	Сінгапур, Південна Корея	Дмитро Лукашенко, Ганна Дугинець

Залучення іноземних інвестицій	Прозора регуляторна база, сприятливий бізнес-клімат, захист інвестицій, розвиток інфраструктури для залучення інвестицій у стратегічні галузі.	Польща, Чехія	Майкл Портер, Олег Швиданенко
Технологічні інновації	Впровадження передових технологій, розвиток секторів високих технологій, створення інноваційних продуктів. Розвиток високотехнологічних галузей, впровадження цифрових технологій, автоматизація виробництва.	Ізраїль, США, Китай	Пол Ромер, Лариса Антонюк
Державне регулювання	Політична стабільність, прозорість правової бази, підтримка підприємництва, захист прав власності, підтримка інновацій та іноземних інвестицій.	Сінгапур, Нова Зеландія	Дуглас Норт,
Культурний та соціальний капітал	Норми довіри, кооперація між громадянами, соціальна згуртованість, підтримка соціальної справедливості та ініціатив.	Швеція, Данія, Нідерланди	Роберт Патнем
Інтеграція у глобальні ринки	Вільний доступ до міжнародних ринків, залучення іноземних інвестицій, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, співпраця з міжнародними економічними блоками, участь у глобальних ланцюгах доданої вартості.	Європейський Союз, Південна Корея	Пол Кругман, Ярослава Столярчук
Розвиток інноваційної інфраструктури	Підтримка стартапів, наукових парків, інвестиції у високотехнологічні проекти, стимулювання науково-дослідної діяльності.	Південна Корея, Японія	Йожеф Шумпетер, Майкл Портер
Експортний потенціал	Високий рівень експорту, спеціалізація на товарах з високою доданою вартістю, розвиток стратегічних галузей для експортної діяльності.	Німеччина, Китай	Девід Рікардо

Рівень цифровізації	Впровадження цифрових технологій, розвинена ІТ-інфраструктура, підтримка цифрових послуг і стартапів, підтримка інноваційних бізнес-моделей.	Естонія, США, Південна Корея	Пол Кругман, Майкл Портер, Лариса Антонюк
Інституційна ефективність	Ефективне державне управління, захист прав власності, низький рівень корупції, прозорість бізнес-середовища, захист інвестицій, політична стабільність.	Сінгапур, Швейцарія	Дуглас Норт, Гері Беккер, Анатолій Поручник
Якість інфраструктури	Розвинена транспортна, комунікаційна та енергетична інфраструктура, що знижує витрати на виробництво та транспортування, покращує доступ до ринків.	Японія, Нідерланди	Майкл Портер,

Джерело: складено автором на основі [8,20,22,24,59].

Аналіз таблиці, що узагальнює основні міжнародної конкурентоспроможності національних економік, дозволяє виділити ключові підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до розуміння умов, які забезпечують стабільний розвиток економіки та стійкі позиції країни на міжнародному ринку в умовах глобалізації. У цьому аналізі використано дослідження зарубіжних економістів, таких як Майкл Портер, Дуглас Норт, Пол Кругман, Гері Беккер, а також досвід вітчизняних експертів, зокрема українських економістів, що спеціалізуються на розвитку конкурентоспроможності та інноваційної політики.

Загалом дана таблиця демонструє взаємозв'язок між різними факторами конкурентоспроможності національних економік, їхніми характеристиками та прикладами країн, що успішно реалізують кожен із аспектів в умовах глобалізації. Наприклад, США демонструють високі показники у сферах економічних та технологічних інновацій, а країни ЄС відзначаються глибокою інтеграцією у глобальні ринки, що забезпечує їм конкурентні переваги у багатьох галузях.

Також для комплексного розуміння та ефективного використання вищезазначених факторів необхідно надати їх детальну характеристику, адже саме такий підхід дозволяє визначити взаємозв'язки між ними, оцінити їхній внесок у

загальну конкурентоспроможність економіки та вчасно реагувати на зовнішні виклики. Глибоке опрацювання кожного фактора дає можливість не лише зрозуміти їхній вплив на розвиток економіки, але й розробити стратегії для підсилення їхньої дії у довгостроковій перспективі. Результатом такого підходу є формування економічної моделі, яка не лише ефективно використовує наявний потенціал, але й створює основу для сталого зростання, адаптуючись до нових викликів і можливостей у глобалізованому світі.

Продуктивність праці. Продуктивність праці є фундаментальним показником конкурентоспроможності, оскільки вона визначає ефективність використання людських ресурсів та капіталу в економіці. Як зазначав Майкл Портер, продуктивність є основою добробуту країни, і висока продуктивність дозволяє підвищувати заробітну плату, знижувати виробничі витрати та покращувати якість товарів і послуг. Портер підкреслював, що конкурентоспроможність залежить від здатності економіки створювати високопродуктивні робочі місця та зберігати конкурентні переваги у своїй галузі [27, 48].

Прикладом країни з високою продуктивністю праці є Сполучені Штати Америки, де значні інвестиції в технології, науково-дослідні розробки та розвиток людського капіталу забезпечують високі показники продуктивності. Високий рівень продуктивності дозволяє США утримувати конкурентні позиції у різних галузях, таких як ІТ, фінансовий сектор та виробництво.

Інноваційний потенціал. Інноваційний потенціал є одним з ключових факторів, що визначають конкурентоспроможність економіки в умовах глобалізації. Річард Нельсон і Сідней Вінтер, досліджуючи інноваційний процес, підкреслювали, що здатність країни генерувати нові ідеї, технології та продукти є основою для формування конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Інноваційний потенціал, за словами Йозефа Шумпетера, є основним драйвером економічного розвитку. Шумпетер підкреслював важливість інновацій як рушійної сили економічного зростання, особливо у промислових та високотехнологічних секторах. Серед вітчизняних експертів Дмитро Лук'яненко та Людмила Антонюк

відзначають, що інноваційний потенціал є однією з найслабших ланок української економіки, але також бачать його великий потенціал [6,8,21]. Вони вказують на необхідність інвестування у розвиток наукових досліджень, підтримку стартапів та створення інноваційних парків, що дозволить Україні інтегруватися у світову економіку на базі інноваційних рішень. Отже, як зарубіжні, так і вітчизняні економісти визнають, що інновації є невід'ємною складовою сучасної конкурентоспроможності, але українським дослідникам залишається зосередитися на побудові інституційної підтримки для реалізації цього потенціалу.

Країни з високим рівнем інноваційної активності, такі як Південна Корея, Японія, США та Ізраїль, демонструють високу конкурентоспроможність завдяки впровадженню передових технологій у виробничі процеси. У країнах, що активно підтримують інновації, таких як Південна Корея та Японія, ефективно функціонують технологічні кластери та науково-дослідні інститути, що дозволяє їм досягати високих результатів у розвитку інновацій.

Інноваційний потенціал включає як науково-дослідну діяльність, так і здатність до комерціалізації наукових досягнень. Країни, що активно підтримують інновації на рівні державної політики, такі як Німеччина, мають розвинену інфраструктуру для підтримки стартапів і інноваційних кластерів, що сприяє швидкому впровадженню нових технологій. Для України розвиток інноваційної інфраструктури та стимулювання інноваційної діяльності можуть забезпечити додаткові конкурентні переваги, особливо у сферах ІТ та агропромисловості [63, 53].

Ефективність ринку праці. Ефективний ринок праці сприяє підвищенню конкурентоспроможності за рахунок забезпечення гнучкого управління трудовими ресурсами, оптимізації зайнятості та забезпечення відповідності кваліфікаційних вимог ринку. Як зазначає економіст Геррі Беккер, людський капітал є одним з найважливіших активів для забезпечення економічного зростання. Ефективний ринок праці дозволяє країнам швидко адаптуватися до змін у попиті на певні професії, зменшити безробіття та забезпечити стійке економічне зростання [].

У країнах з високою ефективністю ринку праці, таких як Нідерланди та Швейцарія, регуляторна політика спрямована на підтримку мобільності робочої сили та зменшення бюрократичних бар'єрів для працевлаштування [48]. Такі країни також активно підтримують програми з професійної підготовки та перепідготовки працівників, що дозволяє оперативно адаптувати трудові ресурси до сучасних потреб економіки. Для України важливим завданням є оптимізація ринку праці, поліпшення умов для підприємців і працівників, а також розвиток системи професійної освіти для забезпечення економіки кваліфікованою робочою силою [45].

Експортний потенціал. Експортний потенціал є одним із важливих факторів міжнародної конкурентоспроможності, оскільки високий рівень експорту дозволяє країні забезпечувати стійке економічне зростання і збільшення валютних надходжень. Високий експортний потенціал дозволяє країнам використовувати свої конкурентні переваги, збільшуючи обсяги виробництва та підвищуючи продуктивність [9, 29]. Девід Рікардо, один із засновників теорії порівняльних переваг, підкреслював, що міжнародна торгівля дає країнам можливість спеціалізуватися у тих галузях, де вони мають найбільшу ефективність, що дозволяє підвищувати їх загальну продуктивність та економічний добробут.

Українські дослідники, зокрема Володимир Сіденко та Олег Білорус, акцентують на необхідності інвестувати в модернізацію українських підприємств, що сприятиме зростанню експортного потенціалу [6, 8]. Вони вказують, що для підвищення конкурентоспроможності України потрібно розвивати технології виробництва, підвищувати якість та інноваційність продукції, а також розширювати присутність на глобальних ринках, особливо в країнах ЄС та Азії.

Для прикладу, Німеччина має потужний експортний сектор, особливо у галузях автомобілебудування, машинобудування та хімічної промисловості [60]. Завдяки високому рівню технологічного розвитку та стабільній якості продукції, Німеччина є одним із лідерів на глобальному ринку. Україна, зокрема, також має значний потенціал у сільському господарстві та металургії, але для підвищення

експортної конкурентоспроможності країні важливо розвивати високу якість продукції, інноваційні технології та диверсифікувати експортні галузі [4, 15].

Державне регулювання та економічна політика. Роль держави у забезпеченні конкурентоспроможності є важливою темою досліджень багатьох економістів. Дуглас Норт наголошував, що інституційні структури держави, такі як правова система та політична стабільність, створюють основу для довгострокового економічного зростання. Він підкреслював, що «якісні» інституції знижують трансакційні витрати та стимулюють інвестиції в нові проекти [26].

Прикладом ефективного державного регулювання є політика Сінгапуру, де уряд забезпечує сприятливі умови для бізнесу, низький рівень корупції та прозоре законодавство, що сприяє залученню іноземних інвестицій. Важливим аспектом є також державні ініціативи з підтримки інновацій, такі як гранти на дослідження та розвиток (R&D) та пільгові кредити для технологічних стартапів. Для України важливим завданням є зміцнення інституційної структури, створення прозорої та стабільної правової бази, що дозволить країні краще інтегруватися у світову економіку та підвищити її конкурентоспроможність [20, 26].

Рівень цифровізації економіки. Цифровізація є ще одним вирішальним фактором конкурентоспроможності сучасної економіки, оскільки впровадження цифрових технологій підвищує продуктивність, оптимізує бізнес-процеси та сприяє розвитку нових секторів. Пол Кругман та інші дослідники зазначають, що країни, які активно використовують цифрові технології, мають вищу конкурентоспроможність у глобальній економіці, оскільки цифровізація підвищує ефективність бізнесу та забезпечує доступ до нових ринків [51].

Естонія є прикладом країни, яка активно впроваджує цифрові технології на всіх рівнях державного управління та бізнесу. Цифровий уряд Естонії, який дозволяє громадянам здійснювати більшість адміністративних послуг онлайн, зробив країну привабливою для інвесторів і стартапів. Для України розвиток цифрової економіки має велике значення, оскільки ІТ-сектор є одним із найдинамічніших секторів національної економіки [14, 19]. Вітчизняні експерти, такі як Ігор Гринів і Володимир Пономаренко, наголошують на необхідності

подальшого розвитку цифрової інфраструктури та стимулювання інновацій у сфері ІТ, що дозволить Україні підвищити продуктивність економіки та залучити іноземні інвестиції [23].

Здатність до адаптації. Здатність економіки до адаптації до нових умов є важливим фактором конкурентоспроможності в умовах швидких технологічних змін і глобалізації. Пол Кругман зазначає, що країни, здатні швидко впроваджувати інноваційні рішення та адаптуватися до змін, отримують переваги у динамічному конкурентному середовищі [51]. Економіки, що орієнтуються на адаптацію, мають високий рівень гнучкості та готовності до швидких змін у виробництві та споживанні.

Здатність до адаптації є визначальною для країн, які активно впроваджують цифрові технології та автоматизацію виробничих процесів. Наприклад, країни Південно-Східної Азії, такі як Сінгапур і Південна Корея, демонструють високий рівень адаптивності завдяки розвитку інфраструктури для підтримки високих технологій [49]. Україна також може скористатися цією моделлю, стимулюючи впровадження цифрових інновацій, автоматизацію у виробництві та розвиток технологічних галузей, таких як ІТ та фінтех, що допоможе підвищити конкурентоспроможність на глобальному рівні [24].

Залучення іноземних інвестицій. Іноземні інвестиції є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності країни, оскільки вони сприяють розвитку інфраструктури, створенню робочих місць та перенесенню нових технологій. Науковець Дуглас Норт наголошує, що інституційна якість є ключовою для залучення інвестицій, оскільки інвестори зацікавлені у стабільному і передбачуваному середовищі [1, 50]. Країни, які активно залучають іноземні інвестиції, мають міцну правову систему, низький рівень корупції та сприятливий бізнес-клімат, що забезпечує економічне зростання.

Інвестиції сприяють модернізації виробництва, підвищенню продуктивності та зростанню експортного потенціалу країни. Країни Центральної та Східної Європи, такі як Польща і Чехія, демонструють високий рівень економічного зростання завдяки ефективному залученню іноземного капіталу і

створенню сприятливих умов для розвитку бізнесу. Для України важливим є створення прозорої регуляторної бази та підтримка інфраструктурних проектів, що дозволить залучити інвестиції у стратегічно важливі сектори економіки [24].

Інституційна ефективність. Інституційна ефективність, що охоплює якість урядування, захист прав власності, рівень корупції та прозорість, є основою для забезпечення конкурентоспроможності. Дуглас Норт у своїх дослідженнях підкреслював, що інституції є базовими компонентами для стабільного розвитку економіки, оскільки вони забезпечують правила гри у суспільстві, знижують трансакційні витрати та підвищують ефективність економічної діяльності [8, 24]. Країни, що забезпечують ефективне функціонування своїх інституцій, досягають високих результатів у розвитку підприємницького середовища та залученні інвестицій. Низький рівень корупції, прозорість регулювання та ефективність державного управління є ключовими показниками інституційної ефективності.

Прикладом високого рівня інституційної ефективності є Сінгапур, який створив прозору систему правосуддя, забезпечив низький рівень корупції та підтримує інтереси підприємців через прозорі процедури регулювання бізнесу [32, 39]. Ця інституційна база дозволила Сінгапуру стати одним з провідних економічних центрів у Південно-Східній Азії. Українські дослідники, такі як Лариса Антонюк та Дмитро Лук'яненко, наголошують на необхідності реформування українських інституцій з метою підвищення їхньої прозорості та ефективності [8,21]. Вони зазначають, що корупція та неефективність управління залишаються головними перешкодами для економічного зростання та конкурентоспроможності України. Покращення інституційної ефективності дозволить залучати іноземні інвестиції та зміцнювати довіру бізнесу до уряду, що є ключовим для досягнення стійкого економічного зростання.

Якість інфраструктури. Розвинена інфраструктура є основою для ефективного функціонування економіки, оскільки вона забезпечує зручний доступ до ринків, знижує витрати на транспортування та збільшує швидкість обігу товарів і послуг. Інфраструктура включає транспортні системи, енергетичні ресурси, телекомунікації та інші складові, що створюють сприятливі умови для

підприємницької діяльності. Майкл Портер підкреслює важливість інфраструктури як одного з основних факторів конкурентоспроможності, оскільки розвинена інфраструктура дозволяє забезпечувати швидке та ефективне обслуговування внутрішніх і зовнішніх ринків [59].

Прикладом високорозвиненої інфраструктури є Японія, яка забезпечує швидкісне транспортування товарів та людей завдяки мережі швидкісних залізниць, а також підтримує високий рівень енергетичної та комунікаційної інфраструктури. В Україні розвинена інфраструктура є нагальною потребою, особливо в аграрному та промисловому секторах, де ефективне транспортування та логістика можуть значно зменшити виробничі витрати. Вітчизняні економісти, такі як Дмитро Лук'яненко та Віра Рокоча, зазначають, що модернізація інфраструктури в Україні дозволить знизити витрати на логістику, сприятиме розширенню експорту та підвищить інвестиційну привабливість країни [6, 8, 21].

Розвиток інноваційної інфраструктури. Інноваційна інфраструктура, що включає науково-дослідні інститути, стартапи та інвестиції у високотехнологічні проекти, є важливим елементом конкурентоспроможності. Йозеф Шумпетер, автор теорії інноваційного розвитку, підкреслював, що здатність до інноваційного прориву є основою економічного зростання та відновлення конкурентних переваг [62, 63]. Він також стверджував, що інновації створюють так звані «нові комбінації», які забезпечують зростання виробництва та підвищують рівень життя населення.

Країни, що активно підтримують інноваційну інфраструктуру, такі як Південна Корея та Японія, досягли успіху завдяки створенню технологічних кластерів, наукових парків і сприятливих умов для стартапів. Це забезпечує ефективний обмін знаннями та сприяє впровадженню передових технологій у виробництво. Для України розвиток інноваційної інфраструктури може стати рушійною силою зростання в таких галузях, як ІТ, машинобудування, агротехнології та фармацевтика [24].

Якість людського капіталу. Якість людського капіталу є ще одним стратегічно важливим фактором конкурентоспроможності, оскільки кваліфіковані

кадри забезпечують економіку необхідними навичками та знаннями для впровадження нових технологій і підвищення продуктивності. Гері Беккер, дослідник людського капіталу, підкреслював, що інвестиції в освіту та професійну підготовку є вирішальними для досягнення конкурентних переваг у світовій економіці.

Швейцарія та Фінляндія є прикладами країн, які досягли значних успіхів завдяки високій якості людського капіталу, що дозволяє їм зберігати лідерські позиції у сфері високих технологій та фінансових послуг [42, 49]. Завдяки інвестиціям у високоякісну систему освіти та професійної підготовки, ці країни досягли лідерських позицій у галузях фармацевтики, фінансових послуг і високих технологій. Українські вчені, такі як Юрій Полунєєв і Валерій Гейко, також підкреслюють важливість інвестицій в людський капітал для підвищення конкурентоспроможності країни [16]. Вони наголошують, що освічена та кваліфікована робоча сила є основою інноваційного розвитку. Проте для України залишається важливим питання фінансування освіти, зокрема технічних і природничих спеціальностей, а також впровадження програм, що сприяють поверненню кваліфікованих кадрів з-за кордону.

Технологічні інновації. Технологічні інновації є важливим фактором, що дозволяє країнам досягати конкурентних переваг через підвищення ефективності виробничих процесів, зниження витрат та створення нових товарів і послуг. Пол Ромер, один з основоположників теорії ендогенного економічного зростання, стверджував, що інновації відіграють ключову роль у довгостроковому економічному розвитку, оскільки вони сприяють накопиченню знань і технологічному прогресу.

З українських дослідників Віра Рокоча та Лариса Антонюк зазначають, що для підвищення конкурентоспроможності України важливо підтримувати технологічні інновації через інвестиції в R&D та створення високотехнологічних кластерів [6,8]. Вони підкреслюють, що технологічні інновації дозволяють країнам інтегруватися у світові ланцюги доданої вартості та підвищувати якість власної продукції на світовому ринку.

Країни, що досягли значних успіхів у технологічних інноваціях, такі як Ізраїль, активно підтримують наукові дослідження, створюють умови для розвитку технологічних стартапів і забезпечують фінансування для інноваційних проєктів. Ця політика сприяє розвитку секторів високих технологій, включаючи медицину, біотехнології, кібербезпеку та інформаційні технології. Україна має можливість збільшити конкурентоспроможність через підтримку технологічних інновацій, залучення інвестицій у R&D та розвиток високотехнологічних кластерів [16].

Культурний та соціальний капітал. Культурний і соціальний капітал, що включає норми довіри, кооперацію, соціальні мережі та культурні традиції, є важливими факторами, які визначають соціальну згуртованість та економічну стабільність. Роберт Патнем у своїх дослідженнях наголошував, що наявність високого рівня соціального капіталу сприяє ефективнішому управлінню економічними процесами та підтримці громадських ініціатив. Патнем стверджував, що країни з розвиненим соціальним капіталом, де є висока довіра між громадянами та урядом, досягають кращих економічних результатів і забезпечують стабільний розвиток [59].

Прикладом країн з високим рівнем соціального капіталу є Швеція та Данія, де культурні традиції, підтримка соціальної справедливості та співпраця між громадянами сприяють розвитку стабільного суспільства і залученню іноземних інвесторів. Для України розвиток соціального капіталу має важливе значення, оскільки це сприятиме підвищенню довіри до державних інституцій та зміцненню стабільності, що позитивно вплине на інвестиційний клімат країни [1, 8].

Інтеграція у глобальні ринки та міжнародна співпраця. Інтеграція у глобальні ринки та міжнародна співпраця дозволяють країнам використовувати нові можливості для експорту, обміну технологіями та залучення іноземних інвестицій. Пол Кругман у своїх дослідженнях підкреслював значення економічної відкритості та взаємодії між країнами для забезпечення зростання конкурентоспроможності [51]. На його думку, міжнародна співпраця та торгівля дозволяють країнам спеціалізуватися в тих галузях, де вони мають найбільші порівняльні переваги, що підвищує загальний рівень ефективності.

Європейський Союз є прикладом успішної економічної інтеграції, де країни-члени співпрацюють на основі єдиного ринку, що забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Це сприяє збільшенню обсягів торгівлі, залученню інвестицій та підвищенню технологічного рівня країн-членів. Для України важливо продовжувати інтеграцію у світову економіку через розширення співпраці з ЄС, а також участь у глобальних ланцюгах доданої вартості, що дозволить підвищити конкурентоспроможність на міжнародному рівні [11].

Таким чином, проведені дослідження показує, що як зарубіжні, так і українські дослідники визнають важливість цілого ряду факторів для досягнення конкурентоспроможності. Зарубіжні економісти, такі як Майкл Портер, Гері Беккер, Йозеф Шумпетер та Пол Ромер, підкреслюють, що ключовими факторами є інновації, якість людського капіталу, інституційна ефективність і стабільність економічних показників. Вони акцентують увагу на тому, що інвестиції в ці сфери забезпечують країні конкурентні переваги та стійке економічне зростання.

Українські науковці, такі як Лариса Антонюк, Юрій Полунєєв та Дмитро Лук'яненко, погоджуються з цією позицією та додають, що для України критично важливо впровадити реформи у сфері державного управління, підтримувати інноваційний розвиток і покращувати якість людського капіталу [6,8,21]. Їхні дослідження підкреслюють, що ці чинники можуть допомогти Україні інтегруватися у світову економіку, підвищити продуктивність та створити сприятливі умови для інвестицій, що дозволить зміцнити позиції країни на глобальному ринку.

Також слід погодитись із думкою вітчизняних та зарубіжних вчених що основні фактори, такі як економічна стабільність, інституційна ефективність, інноваційний потенціал, якість людського капіталу, технологічні інновації та розвинена інфраструктура, є критично важливими для забезпечення конкурентоспроможності країни. Вони створюють міцну основу, що дозволяє економіці залишатися стійкою до кризових явищ і змін на глобальному ринку.

Водночас вторинні фактори — рівень цифровізації, експортний потенціал, культурний та соціальний капітал, а також інтеграція у глобальні ринки —

посилюють вплив основних факторів і допомагають країнам адаптуватися до сучасних викликів, швидше реагувати на нові можливості та оптимізувати економічні процеси. Вони відіграють важливу роль у підвищенні гнучкості економіки, але є ефективними лише за наявності міцної бази основних факторів.

Виходячи з вищезазначеного, можна цілком справедливо стверджувати що в умовах глобалізації забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни вимагає зосередження уваги на розвитку основних факторів, які створюють базу для стійкого економічного зростання. Водночас важливо підтримувати вторинні фактори, які сприяють швидкій адаптації та розширенню економічних можливостей у сучасному глобалізованому світі. Для України розробка комплексної стратегії, яка б враховувала як основні, так і вторинні фактори, є ключовим завданням для досягнення довгострокової стабільності та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Важливим з точки зору визначення факторів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн є теоретичні підходи Інституту розвитку менеджменту (IMD) та Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), адже їхні методології дають змогу оцінити широкий спектр аспектів, які впливають на глобальну конкурентоспроможність, та сформулювати стратегічні рекомендації для урядів і бізнесу [42, 48, 49]. Інститут розвитку менеджменту (IMD) та Всесвітній економічний форум (ВЕФ) є двома провідними міжнародними організаціями, що здійснюють моніторинг і дослідження конкурентоспроможності країн, публікуючи щорічні рейтинги на основі детального аналізу різноманітних факторів. Обидві організації розглядають широкий спектр критеріїв, що впливають на економічний розвиток і здатність країни досягати конкурентних переваг у глобальній економіці. У рамках цих досліджень підходи IMD та ВЕФ є вельми доповнювальними, оскільки кожен з інститутів акцентує увагу на певних аспектах, необхідних для забезпечення економічної стабільності та процвітання (див Додаток Д).

Методологія IMD. IMD аналізує конкурентоспроможність країн через призму чотирьох ключових факторів [48, 49]:

- **Економічна ефективність:** оцінюється продуктивність національної економіки, зокрема рівень ВВП, зайнятості, інфляції та торговельного балансу.
- **Ефективність уряду:** враховується стабільність політики, рівень державних витрат, якість регулювання та управління.
- **Ефективність бізнесу:** оцінюється здатність компаній до інновацій, адаптивності та конкурентної боротьби на міжнародних ринках.
- **Інфраструктура:** включає технологічну, наукову, освітню, екологічну та медичну складові, які формують базу для стійкого розвитку.

Такий підхід підкреслює необхідність інтеграції економічних, політичних і соціальних чинників, що дозволяє отримати повну картину конкурентоспроможності країни.

Методологія ВЕФ представлена через **Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)**, який включає 12 основних стовпів, поділених на три групи [29, 42]:

- **Базові вимоги:** охоплюють інститути, інфраструктуру, макроекономічну стабільність, охорону здоров'я та базову освіту.
- **Фактори, що підвищують ефективність:** включають вищу освіту, ефективність ринку праці, розвиток фінансових ринків, технологічну готовність і розмір ринку.
- **Фактори інновацій та складності бізнесу:** акцентується увага на інноваціях і здатності створювати додану вартість за рахунок унікальних продуктів і послуг.

ВЕФ наголошує на важливості інноваційної екосистеми та ефективності бізнесу, що робить його підхід особливо актуальним для розвинених економік та країн, які прагнуть стати лідерами у високотехнологічних секторах.

Хоча обидві методології аналізують схожі фактори, підхід IMD більше орієнтований на практичну оцінку бізнес-середовища та ефективності державного управління, тоді як ВЕФ робить акцент на довгострокових стратегіях розвитку, враховуючи соціальні та екологічні аспекти.

Дані, отримані завдяки цим методологіям, широко використовуються урядами для визначення слабких місць і формування політик, спрямованих на покращення конкурентоспроможності. Наприклад, країни з низькими показниками в інноваціях інвестують у дослідження та розвиток, тоді як ті, що відстають у соціальній стабільності, зосереджуються на інституційних реформах.

Таким чином, підходи IMD і ВЕФ є не лише інструментами вимірювання, але й орієнтирами для стратегічного розвитку країн у глобальній економіці, сприяючи забезпеченню їхньої конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи слід констатувати що, дослідження ВЕФ та IMD дозволяють створити багатовимірну картину конкурентоспроможності країни, надаючи урядам та бізнесу інструменти для аналізу та прийняття стратегічних рішень. Рейтинги і рекомендації цих організацій дають змогу країнам ефективніше планувати розвиток, сприяючи інтеграції у світову економіку та підвищенню конкурентоспроможності. Для України використання рекомендацій ВЕФ і IMD може стати основою для комплексної стратегії економічного розвитку, що сприятиме стабільному зростанню та поліпшенню інвестиційного клімату.

1.3 Виклики та особливості нарощування міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації

У сучасному світі глобалізація стала невід'ємною частиною розвитку національних економік, впливаючи на всі аспекти суспільного та економічного життя. Взаємозалежність країн зростає, що відкриває нові можливості, але й створює нові виклики для конкурентоспроможності національних економік. У цьому контексті розуміння глобальних трендів та викликів є критично важливим для розробки ефективних стратегій економічного розвитку.

Глобалізація призвела до суттєвих змін у структурі світової економіки, зокрема до інтенсивного переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили між країнами. Ці процеси посилюють конкуренцію на міжнародних ринках, змушуючи

національні економіки адаптуватися до нових умов. Зміна технологічних парадигм, цифрова трансформація, екологічні проблеми та геополітична нестабільність стали ключовими факторами, що впливають на формування сучасних економічних політик. Сучасна епоха, що характеризується швидким розвитком технологій, інтернаціоналізацією виробництва, розширенням міжнародної торгівлі та рухом капіталу, вимагає нових підходів до забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Національні економіки змушені адаптуватися до швидких змін і прагнути до впровадження інновацій, щоб зберегти свої позиції на світовій арені.

Таким чином, національні економіки безпосередньо підпадають під вплив сучасних трендів розвитку глобалізації, що визначають напрямки їхньої адаптації до нових умов світового господарства. Глобалізація формує нові вимоги до економічних систем, серед яких пріоритетними є здатність інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості, забезпечення екологічної стійкості, активне впровадження цифрових технологій та інновацій. Глобальні тренди формують і сучасний економічний ландшафт, який вимагає від національних економік гнучкості, адаптивності та стратегічного мислення. На дуку сучасних вітчизняних науковців таких як Є Панченко, Д. Лук'яненко, національні економіки повинні не мають альтернатив ніж враховувати численні тренди, які визначають сучасну динаміку глобального господарства [6,8]. Серед ключових слід виділити швидкий розвиток цифрових технологій, що кардинально змінюють моделі бізнесу та економічного управління; екологічні виклики, які вимагають переходу до стійких економічних моделей; а також зростаючу конкуренцію за інвестиції, робочу силу та технологічні ресурси. Основні тренди забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік узагальнені та представлені у таблиці 1.4.

Як свідчить проведене дослідження однією з ключових тенденцій сучасної глобалізації є посилення міжнародної кооперації. Як підкреслюють дослідники Пол Кругман і Майкл Портер, глобалізація дозволяє країнам отримувати значні вигоди завдяки спеціалізації та економії на масштабі [51].

Таблиця 1.4 - Основні глобальні тренди забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік

Тренди	Опис
Міжнародна кооперація	Інтеграція у глобальні ланцюги постачання, доступ до нових ринків і технологій
Цифровізація	Розвиток інформаційних технологій, автоматизація, кіберзагрози
Зростання значення людського капіталу	Підвищення ролі освіти, професійної підготовки, інноваційної діяльності
Екологічна стійкість	Перехід до «зеленої» економіки, розвиток відновлюваних джерел енергії
Нова реальність національної економічної незалежності	Залежність від глобальних ланцюгів постачання та імпорту сировини
Міжнародна конкуренція	Підвищення конкуренції за інвестиції, необхідність удосконалення умов для ведення бізнесу
Технологічна нерівність	Відмінності у доступі до новітніх технологій між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються
Демографічні зміни	Старіння населення в розвинених країнах, молоде населення без якісної підготовки у країнах, що розвиваються

Джерело: складено автором на основі [1, 6, 24, 33].

Це призводить до інтеграції країн у глобальні ланцюги постачання, що дозволяє їм скорочувати витрати та підвищувати продуктивність. Країни, які активно беруть участь у міжнародній кооперації, можуть залучати іноземні інвестиції та отримувати доступ до новітніх технологій, що підвищує їхню конкурентоспроможність. Однак залучення до глобальних ланцюгів створює нові виклики для національних економік, зокрема питання залежності від зовнішніх ринків та вразливості до глобальних економічних криз.

Другий важливий тренд — це цифровізація та розвиток інформаційних технологій. Впровадження цифрових технологій та автоматизація бізнес-процесів дозволяють значно підвищити продуктивність та скоротити витрати. Дослідники, такі як Пол Ромер і Джозеф Шумпетер, зазначають, що інновації є основою довгострокового економічного зростання, а швидке поширення нових технологій дозволяє країнам конкурувати на світовому рівні [62]. Високий рівень цифровізації забезпечує країнам доступ до нових ринків і можливість швидко адаптуватися до

змінних умов. Проте, незважаючи на переваги цифровізації, вона також створює загрозу для традиційних галузей, які не можуть швидко адаптуватися до нових технологічних умов. Крім того, посилення кіберзагроз вимагає значних інвестицій у безпеку та захист інформації.

Третій глобальний тренд — це зростання значення людського капіталу. Якість освіти, професійна підготовка та інноваційна активність робочої сили стають основою конкурентоспроможності країн. Як зазначають Гері Беккер та Теодор Шульц, людський капітал є критично важливим для забезпечення продуктивності та інноваційної діяльності [66]. У розвинених країнах, таких як Швейцарія та Фінляндія, значна увага приділяється підвищенню якості людського капіталу, що дозволяє їм утримувати лідерські позиції в галузі високих технологій. У країнах, що розвиваються, підвищення якості людського капіталу є викликом, що потребує значних інвестицій в освіту та підготовку кадрів.

Четвертий глобальний тренд пов'язаний із зростанням екологічних вимог та переходом до стійкого розвитку. Під впливом змін клімату та зростаючого усвідомлення обмеженості природних ресурсів країни прагнуть знизити вплив на довкілля та впроваджувати «зелені» технології. Дослідники, такі як Ніколас Стерн і Пол Кругман, підкреслюють важливість екологічної стійкості як складової конкурентоспроможності [51]. Відмова від традиційних джерел енергії та перехід до відновлюваних джерел є основою для розвитку «зеленої» економіки. Країни ЄС активно інвестують у розвиток відновлюваної енергетики та енергоефективності, що дозволяє їм зменшити залежність від викопних видів палива та знизити викиди CO₂[34]. Однак для багатьох країн впровадження екологічних стандартів стає викликом через високу вартість інвестицій.

При цьому слід відзначити, що глобалізація, з одного боку, стимулює економічне зростання та забезпечує доступ до нових ринків, але з іншого боку, створює нові виклики, зокрема загострення конкуренції, посилення ризиків через воєнні конфлікти, дезінтеграційні тенденції та інші проблеми, що змушують національні економіки переглядати свої стратегії розвитку. У цьому контексті

важливо розглянути найбільш актуальні виклики, які визначають сучасні тенденції в економічній політиці та конкурентоспроможності країн (див. Додаток Ж).

Одним із основних викликів є збереження національної незалежності в умовах міжнародної інтеграції. Участь у глобальних ланцюгах постачання часто означає залежність від постачання товарів та сировини з-за кордону, що підвищує ризик порушення економічної стабільності у випадку криз. Як показала пандемія COVID-19, порушення глобальних ланцюгів постачання може мати серйозні наслідки для національних економік, особливо якщо вони залежать від імпорту критичних товарів. З іншого боку національні економіки повинні забезпечувати високу якість продукції та послуг, відповідність міжнародним стандартам, а також гнучкість виробничих процесів. Це дозволяє країнам брати участь у глобальному виробництві, що відкриває доступ до міжнародних ринків, інвестицій та новітніх технологій. Наприклад, досвід країн Східної Європи, таких як Польща чи Чехія, демонструє, що інтеграція до європейських економічних структур забезпечує довгострокові вигоди через залучення міжнародних компаній.

Аналіз наукової літератури дозволяє узагальнити основні глобальні виклики для національних економік в умовах глобалізації, з описом кожного виклику та прикладами країн, що стикаються з подібними проблемами (див. Таблиця 1.5).

Загалом вищенаведена таблиця демонструє основні виклики, які впливають на конкурентоспроможність національних економік у сучасних умовах. Кожен виклик вимагає спеціалізованого підходу для його подолання, від адаптації до глобальної конкуренції та зниження залежності від імпортних ресурсів до підвищення рівня кібербезпеки та інвестицій у технологічний розвиток. Приклади країн наводяться для ілюстрації різних підходів та рівнів впливу викликів, що створює базу для порівняння та вивчення успішних стратегій адаптації.

Посилення глобальної конкуренції є одним з ключових викликів для національних економік, оскільки країни та компанії змагаються за інвестиції, доступ до ринків і технології. Пол Кругман і Майкл Портер відзначають, що глобальна конкуренція стимулює підвищення продуктивності та сприяє

інноваціям, але водночас ставить країни перед необхідністю постійно вдосконалювати умови для бізнесу [51, 54].

Таблиця 1.5 - Основні виклики для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації

Виклики	Опис	Приклади країн
Глобальна конкуренція	Зростання конкуренції на міжнародному рівні, що вимагає постійного підвищення продуктивності, інновацій та створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій.	Ірландія, Сінгапур
Воснні дії	Руйнування інфраструктури, відтік населення, збільшення витрат на оборону та відновлення економіки через наслідки військових конфліктів.	Україна, Сирія
Дезінтеграція	Втрата доступу до ринків і порушення економічних зв'язків внаслідок політичних рішень або виходу з економічних союзів та торговельних блоків.	Велика Британія, Україна
Політична нестабільність	Високі політичні ризики, що знижують інвестиційну привабливість, економічну стабільність і довіру до уряду.	Аргентина, Лівія
Міграція та «відтік мізків»	Масовий виїзд кваліфікованих фахівців у пошуках кращих умов праці, що знижує інноваційний потенціал і продуктивність національного ринку праці.	Україна, Молдова
Технологічна нерівність	Відмінності в доступі до новітніх технологій, що обмежує розвиток країн та зменшує їхню здатність конкурувати на глобальному ринку.	США, Японія (високий рівень доступу), країни Африки (низький рівень доступу)
Кібербезпека	Зростання загроз кіберзлочинності, що вимагає значних інвестицій у захист даних та інфраструктури, що забезпечує стабільність національних цифрових систем.	США, Ізраїль
Соціальні виклики (демографія)	Старіння населення або молодий склад населення без достатньої професійної підготовки, що створює навантаження на соціальну систему та обмежує трудові ресурси.	Японія (старіння), Нігерія (молодий склад)
Екологічні виклики	Потреба переходу до стійкого розвитку, впровадження «зелених» технологій, зменшення залежності від викопних видів палива та зниження рівня викидів CO ₂ .	Німеччина, Швеція

Джерело: складено автором на основі [8, 24, 42, 44, 49, 66].

Країни, що не встигають за швидкими темпами розвитку глобальних ринків, можуть втрачати свої позиції, що призводить до зниження інвестиційної привабливості та скорочення робочих місць у промисловому секторі.

Прикладом успішної відповіді на глобальну конкуренцію є Ірландія, яка створила сприятливі податкові умови та підтримує інновації, залучаючи таким чином багатонаціональні корпорації [29, 48]. Це дозволило Ірландії стати європейським центром для багатьох технологічних компаній, таких як Google і Facebook. Для України виклик глобальної конкуренції полягає в необхідності розвивати інноваційні галузі та створювати сприятливі умови для іноземних інвесторів. Однак в умовах нестабільності інституційного середовища, слабкої інфраструктури та низького рівня інвестицій у науково-дослідні розробки Україні важко конкурувати з розвиненими економіками.

Воєнні конфлікти та інші форми військових дій представляють серйозну загрозу для конкурентоспроможності національних економік. Вони призводять до руйнування інфраструктури, порушення торговельних відносин, зниження рівня інвестицій і відтоку людського капіталу. Крім того, військові конфлікти посилюють фінансове навантаження на державний бюджет, оскільки необхідно забезпечувати витрати на оборону та відновлення зруйнованих регіонів. Як підкреслює Майкл Портер, стійкість економіки в умовах кризи залежить від здатності держави забезпечити стабільність та швидке відновлення.

Дезінтеграційні процеси є ще одним викликом для національних економік, оскільки вони порушують існуючі економічні зв'язки, знижують ефективність виробничих процесів і підвищують рівень невизначеності на міжнародному ринку. Брекзит, наприклад, створив численні труднощі для економік Великої Британії та ЄС, оскільки порушення торгівельних і інвестиційних відносин призвело до зростання витрат і ускладнення ведення бізнесу. Дезінтеграція в економічному контексті також охоплює вихід країн з торговельних блоків і зміну умов вільної торгівлі, що може негативно вплинути на конкурентоспроможність.

В Україні дезінтеграційні процеси проявляються як у зовнішньому, так і у внутрішньому контексті. Після втрати деяких територій, країна змушена була

перебудовувати свої виробничі та логістичні ланцюги, що спричинило значні економічні витрати. Крім того, Україна зіткнулася з необхідністю переорієнтації експортних ринків через ускладнення відносин з росією, що була одним з основних торговельних партнерів. У цих умовах для збереження конкурентоспроможності важливо забезпечити інтеграцію у нові ринки, такі як Європейський Союз, та активно розвивати внутрішній ринок, що дозволить компенсувати втрати.

Політична нестабільність є серйозним викликом для національних економік, оскільки вона підвищує ризики для інвестицій та знижує довіру до уряду. Країни, що не забезпечують політичної стабільності, зазвичай стикаються з економічною нестабільністю, скороченням інвестицій, а також підвищенням інфляції. Уряди, які не можуть забезпечити стабільність, стають менш привабливими для бізнесу, а громадяни зазвичай стикаються з проблемами зниження якості життя [2, 7, 22]. Відомий економіст Дуглас Норт зазначав, що ефективні інституції є основою для економічної стабільності, тому політична невизначеність суттєво знижує конкурентоспроможність країни.

Екологічна стійкість як пріоритет. Зростаюча увага до кліматичних змін та необхідність зниження вуглецевого сліду змушують національні економіки інвестувати в "зелені" технології та ресурсоощадні виробничі процеси. Екологічна трансформація стає важливою не лише для збереження довкілля, але й для зміцнення позицій на глобальних ринках, оскільки попит на екологічно чисті товари та послуги постійно зростає.

Соціальні виклики: міграція та «відтік мізків». Глобалізація сприяє міграційним процесам, і це може мати як позитивні, так і негативні наслідки для національних економік. З одного боку, робоча сила може знайти кращі умови праці в інших країнах, що покращує добробут окремих громадян. З іншого боку, масова міграція та «відтік мізків» послаблюють національний ринок праці, знижуючи продуктивність і підриваючи перспективи розвитку. Україна особливо вразлива до «відтоку мізків», оскільки значна частина освіченої та кваліфікованої робочої сили виїжджає за кордон у пошуках кращих можливостей [20, 22]. Це обмежує

можливості для інноваційного розвитку та створює кадровий дефіцит у ключових галузях, таких як ІТ та медицина.

Щоб подолати цей виклик, необхідно розробити програми підтримки молодих спеціалістів, створення сприятливих умов для працевлаштування всередині країни, а також впровадження заходів щодо повернення мігрантів. Важливим є також розвиток інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності заробітних плат для збереження людського капіталу всередині країни.

Економічна безпека та диверсифікація. Умови глобалізації також висувають нові виклики щодо економічної безпеки, які проявляються у залежності від імпорту енергоносіїв, продовольства чи технологій [3]. Національні економіки змушені диверсифікувати свої ресурси та знижувати ризики шляхом розвитку внутрішніх виробничих потужностей, альтернативної енергетики та розширення зовнішньоторговельних зв'язків.

Геополітичний контекст. Глобалізація та відкритість економіки також підвищують уразливість до геополітичних ризиків, таких як економічні санкції, торговельні війни чи політична нестабільність у ключових регіонах. Національні економіки повинні враховувати ці ризики у своїй стратегічній політиці, зокрема шляхом розширення співпраці з різними економічними блоками та формування багатосторонніх торговельних угод [5, 7].

Окремо слід розглянути технологічні виклики які стають одним з найважливіших аспектів, з якими стикаються національні економіки в умовах сучасної глобалізації.

На думку переважної більшості сучасних науковців технологічні виклики займають центральне місце у сучасних процесах глобалізації та значно впливають на конкурентоспроможність національних економік. Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження штучного інтелекту, автоматизація виробничих процесів та цифровізація економіки докорінно змінюють структуру світового господарства. Для національних економік ці виклики є не лише загрозами, але й можливостями, які дозволяють створювати нові

конкурентні переваги. Розвиток технологій сьогодні відбувається настільки швидкими темпами, що багато країн не встигають адаптувати свої економіки до нових умов. У цьому контексті держави зобов'язані активно реагувати на сучасні виклики, пов'язані з поширенням цифрових технологій, штучного інтелекту, автоматизації виробництва та кібербезпеки (див таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 - Основні технологічні виклики для національних економік

Технологічний виклик	Опис	Приклади країн
Автоматизація та цифровізація	Впровадження роботизації, штучного інтелекту, великих даних для підвищення продуктивності.	Китай, Німеччина
Штучний інтелект та великі дані	Розвиток технологій для аналізу та використання великих даних, впровадження AI для оптимізації виробничих процесів.	США, Китай
Кібербезпека	Захист цифрових систем та даних, попередження кіберзагроз, підвищення рівня безпеки інформаційної інфраструктури.	США, Ізраїль
Інтеграція у глобальні платформи	Участь у глобальних технологічних платформах з одночасною підтримкою національних підприємств.	ЄС, Південна Корея

Джерело: складено автором на основі [8, 22, 24,69].

Перший і, мабуть, найважливіший технологічний виклик полягає в необхідності підтримувати темп розвитку цифровізації та автоматизації виробництва. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, роботизація та великі дані (Big Data), змінюють способи ведення бізнесу та виробництва. Як зазначав Пол Ромер, інновації є основним двигуном економічного зростання, і країни, які не інвестують у цифрові технології, ризикують втратити конкурентоспроможність на світовому ринку. Прикладом може слугувати Китай, який активно впроваджує роботизацію та автоматизацію на виробництвах, що дозволяє країні утримувати свої позиції як глобального виробничого центру.

Для України цей виклик є надзвичайно актуальним, оскільки рівень цифровізації виробництв залишається порівняно низьким [15, 19]. Вітчизняні підприємства часто стикаються з браком фінансування для впровадження новітніх технологій, що стримує їх розвиток і обмежує можливості для виходу на нові ринки. Більше того, відсутність сучасних технологій знижує продуктивність праці,

а це безпосередньо впливає на конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку. Для подолання цих перешкод необхідні інвестиції в автоматизацію, стимулювання інновацій та створення технологічних кластерів, які об'єднуватимуть наукові, освітні та виробничі центри.

Другий технологічний виклик пов'язаний із швидким розвитком штучного інтелекту та великих даних. Штучний інтелект сьогодні є однією з найперспективніших технологій, що впливає на всі сфери економіки, від охорони здоров'я до логістики. Країни, що активно розвивають технології на основі великих даних, здатні ефективніше використовувати ресурси, оптимізувати виробництво та підвищувати якість обслуговування споживачів. Наприклад, США та Китай сьогодні інвестують мільярди доларів у дослідження та впровадження штучного інтелекту, що дозволяє їм отримувати значні конкурентні переваги на світовій арені [29, 48].

Третій важливий виклик — це кібербезпека. Розвиток цифрових технологій і розширення обсягів даних вимагають високого рівня захисту інформації. Кіберзагрози стають дедалі серйознішою проблемою для національних економік, оскільки хакерські атаки можуть призвести до значних економічних втрат, компрометації особистих даних громадян і навіть зриву національної безпеки. Кібербезпека є пріоритетом для багатьох розвинених країн, таких як США та Ізраїль, де уряди активно інвестують у захист цифрової інфраструктури та розробку новітніх систем захисту даних.

Четвертий технологічний виклик полягає в інтеграції країн у глобальні технологічні платформи. Глобалізація значно розширила можливості для взаємодії між країнами, але водночас зробила їх більш залежними від провідних технологічних платформ, таких як Google, Amazon, Microsoft, Alibaba тощо. Ці платформи володіють колосальними обсягами даних та інфраструктурою, яка забезпечує доступ до послуг, ресурсів і ринків. Проте використання глобальних платформ створює ризики монополізації ринку і зменшення можливостей для розвитку національних компаній.

Як вже було зазначено раніше міжнародна конкурентоспроможність країни відображає здатність національної економіки забезпечувати високий рівень продуктивності, підтримувати інновації, створювати якісні товари і послуги, а також ефективно інтегруватися у світові ланцюги доданої вартості. Також сучасна економічна ситуація змушує країни інтегруватися в міжнародні ринки, впроваджувати інновації, адаптуватися до цифровізації та відповідати екологічним стандартам. Тобто країни мають адаптуватися до глобальних викликів і трендів, забезпечуючи собі конкурентні позиції на світовому ринку. Це особливо важливо для країн, які прагнуть утримати або посилити свої позиції в глобальній економіці реалізуючи свій потенціал міжнародної конкурентоспроможності. Реалізація цього потенціалу можлива лише за умови впровадження ефективних стратегій та підходів, які враховують як внутрішні можливості країни, так і виклики зовнішнього середовища. У сучасних умовах глобалізації це досягається через впровадження комплексних стратегій, що охоплюють розвиток інфраструктури, стимулювання інновацій, покращення бізнес-середовища та ефективну інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості.

Як свідчить наукова література стратегія забезпечення конкурентоспроможності країни у світовому господарстві є комплексом заходів, спрямованих на створення умов для ефективного функціонування економіки в умовах глобальної конкуренції [1, 24]. Її зміст визначається потребою забезпечення сталого економічного зростання, підвищення продуктивності праці, модернізації галузей виробництва, стимулювання інновацій та інтеграції до глобальних ринків. Особливості формування та реалізації цієї стратегії значною мірою залежать від специфіки економіки кожної країни, її ресурсної бази, географічного положення та соціально-економічного розвитку.

Основою будь-якої стратегії є чітке визначення національних пріоритетів, об'єктивна оцінка ресурсного потенціалу та ефективне використання можливостей для інтеграції до світового господарства. Зміст такої стратегії включає кілька ключових елементів, а саме [8, 24]:

- **Розвиток інноваційного потенціалу**, що передбачає підтримку наукових досліджень і впровадження новітніх технологій; основою конкурентоспроможності будь-якої країни є інновації, що сприяють створенню продукції з високою доданою вартістю. Досвід успішних держав, таких як Південна Корея чи Німеччина, демонструє, що активна підтримка науково-дослідної діяльності та інвестування в технології дозволяють досягти значних конкурентних переваг.
- **Реформування інституційного середовища**, спрямоване на забезпечення прозорості державного управління, захисту прав інвесторів і зниження корупції;
- **Підтримка ключових галузей економіки**, які мають стратегічне значення для міжнародної торгівлі та підтримки інноваційного розвитку держави;
- **Стимулювання людського капіталу**, що передбачає розвиток освіти, професійної підготовки та стимулювання підприємництва; Підвищення рівня освіти, перекваліфікація кадрів та стимулювання підприємництва дозволяють забезпечити економіку кваліфікованими спеціалістами, які здатні працювати в умовах високотехнологічного виробництва.
- **Інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості**, що забезпечує доступ до сучасних технологій та розширює можливості для експорту; Це передбачає розвиток експортно-орієнтованих галузей, таких як агропромисловий комплекс, машинобудування, ІТ-індустрія та переробна промисловість. потенціал, проте для збільшення доданої вартості необхідно перейти від експорту сировини до виробництва готової продукції. Використання сучасних агротехнологій дозволить підвищити продуктивність, забезпечити стабільну якість продукції та розширити географію експорту.

Формування стратегії залежить від національних особливостей і специфіки глобального ринку. Наприклад, країни з багатими природними ресурсами (Норвегія, Канада) зосереджуються на їх ефективному використанні, додаючи інноваційні технології для зменшення екологічних ризиків. У той час як економіки, орієнтовані на високі технології (Південна Корея, Сінгапур), інвестують у розвиток

науково-дослідної бази, освіти та створення сприятливих умов для розвитку інноваційного бізнесу [48].

Ключовою особливістю успішних стратегій є адаптація до змін у глобальній економіці. Наприклад, Німеччина, зосереджуючи увагу на розвитку кластерів у промисловості (автомобільна галузь, машинобудування), забезпечила конкурентоспроможність завдяки інтеграції локальних виробників у міжнародні ланцюги постачання [28]. Південна Корея, використовуючи стратегію технологічного прориву, зосередилася на створенні високотехнологічних продуктів, які відповідають глобальному попиту [60].

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності повинна враховувати сучасні глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, технологічні революції та нестабільність світових ринків. Економіки, які адаптуються до цих умов, створюють умови для довготривалого зростання. Наприклад, зелена економіка стає ключовим напрямком для багатьох країн, зокрема у ЄС, що активно впроваджує політику сталого розвитку через «Європейський зелений курс» [18, 34].

Країни, що акцентують увагу на цифровій трансформації, також мають значні переваги. Наприклад, впровадження цифрових технологій у державне управління, освіту та бізнес дозволяє значно підвищити ефективність і продуктивність економіки.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Характеристика розвитку економіки України у сучасних умовах

Економіка будь-якої країни є складною системою, що перебуває під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Для України сучасні умови характеризуються низкою викликів, які мають значний вплив на економічний розвиток. Серед них – наслідки геополітичної нестабільності, війна, енергетична криза, глобальні економічні зміни та вплив пандемії COVID-19. Водночас ці виклики створюють можливості для трансформації економіки, модернізації виробничих процесів і розробки нових стратегій економічного розвитку.

Розвиток економіки України в сучасних умовах відбувається в контексті глобальних тенденцій, таких як інтеграція у світові ланцюги доданої вартості, впровадження цифрових технологій, перехід до зеленої економіки та посилення ролі інноваційних секторів. Крім того, національна економіка продовжує адаптуватися до європейських стандартів у межах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Цей процес включає імплементацію реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-клімату, розширення експорту та залучення інвестицій.

Аналіз сучасного стану економіки України дозволяє не лише виявити ключові тенденції та проблеми, але й оцінити перспективи для її стабілізації та зростання. У цьому контексті важливо визначити основні чинники, що впливають на розвиток економіки, та окреслити можливі шляхи подолання викликів. Вивчення поточного стану національної економіки має стратегічне значення для формування ефективної економічної політики, яка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни на світовій арені.

Українська економіка за останні три десятиліття пройшла складний шлях трансформацій від планової моделі до ринкової системи. Незважаючи на численні виклики, які постають перед країною, включаючи кризові явища, політичну

нестабільність, воєнні дії та залежність від зовнішніх ринків, Україна продовжує реалізовувати реформи з метою посилення своєї економічної стійкості та конкурентоспроможності.

Українська економіка почала свій незалежний розвиток у 1991 році після розпаду Радянського Союзу. У той період країна стикнулася з глибокою економічною кризою, яка стала наслідком розриву виробничих зв'язків, високої інфляції та економічної нестабільності. Протягом 1990-х років було проведено ряд важливих реформ, спрямованих на побудову ринкової економіки, зокрема лібералізацію цін, приватизацію та дерегуляцію. Однак ці процеси супроводжувалися високою інфляцією, значним скороченням виробництва та падінням рівня життя населення. Згідно з даними Світового банку, економіка України скоротилася приблизно на 60% у період з 1990 по 1999 рік, що стало найбільшим спадом серед країн, які здійснювали перехід від планової до ринкової економіки.

На початку 2000-х років економіка України демонструвала ознаки відновлення. Завдяки стабілізації політичної ситуації, поступовому підвищенню цін на експортну продукцію, зокрема сталь та інші сировинні ресурси, країна змогла досягти значних темпів економічного зростання. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України в цей період щорічно зростав на 7-10%. Цей період, відомий як «українське економічне диво», заклав основи для подальшого розвитку економіки, проте зберігалася значна залежність від зовнішніх ринків, що робило економіку вразливою до глобальних змін (див. Додаток І).

Світова фінансова криза 2008 року мала серйозні наслідки для економіки України. Через значну залежність від експорту, зокрема металургійної продукції, а також обмежений доступ до зовнішніх кредитних ресурсів, українська економіка зазнала суттєвих втрат. За даними Міжнародного валютного фонду, ВВП України у 2009 році скоротився на 15% [23]. Кризові явища призвели до зниження обсягів промислового виробництва, зростання безробіття та падіння купівельної спроможності населення. Уряд був змушений звернутися до МВФ за фінансовою

допомогою, що сприяло стабілізації фінансової системи, проте економічне відновлення було повільним.

Економічний розвиток України у 2014 році зазнав значного впливу через анексію Криму росією та початок військових дій на сході країни. Ці події призвели до значних втрат: Україна втратила частину виробничих потужностей, зокрема в Донецькій та Луганській областях, які до цього були одними з основних промислових центрів країни. За даними Національного банку України, у 2014 році ВВП країни знизився на 6,6%, а у 2015 році — ще на 9,9% [3, 17]. Ситуація на сході спричинила значний відтік інвестицій, скорочення промислового виробництва, зростання безробіття та девальвацію гривні. Однак у відповідь на кризу Україна розпочала структурні реформи, спрямовані на підвищення прозорості державних інститутів, боротьбу з корупцією та залучення іноземних інвестицій.

У відповідь на економічну кризу уряд України розпочав низку реформ, спрямованих на макроекономічну стабілізацію та підвищення інвестиційної привабливості. Одним із перших кроків була валютна реформа, яка включала запровадження гнучкого валютного курсу та зниження інфляції. За підтримки Міжнародного валютного фонду (МВФ) Україні вдалося стабілізувати національну валюту, що стало основою для подальшого економічного відновлення. Інфляція, яка в 2015 році сягала понад 40%, поступово знижувалася, досягнувши рівня 7,9% у 2019 році [17].

Ключовими реформами цього періоду стали податкова реформа, реформа державних закупівель, запровадження електронної системи ProZorro, яка значно підвищила прозорість і конкурентність державних тендерів. Це було важливим кроком у боротьбі з корупцією, оскільки раніше значна частина державних коштів використовувалася непрозоро. За даними Transparency International, після запровадження ProZorro позиції України у світових рейтингах прозорості поступово покращувалися, хоча країна все ще стикалася з численними викликами у сфері боротьби з корупцією.

Стабілізація та структурні реформи дали позитивні результати: з 2016 року економіка України почала демонструвати поступове зростання, при цьому ВВП

зростав у середньому на 2-3% на рік [17]. Основними рушіями цього зростання були аграрний сектор, IT-індустрія та експортоорієнтовані галузі. Завдяки підвищенню цін на зернові та металопродукцію, а також розвитку IT-експорту, країна отримала додаткові валютні надходження, що сприяло стабільності національної валюти та дозволило відновити інвестиційний клімат.

Пандемія COVID-19 у 2020 році створила новий виклик для економіки України. Як і в інших країнах світу, пандемія призвела до зниження економічної активності, скорочення виробництва та збільшення рівня безробіття. За даними Світового банку, у 2020 році ВВП України знизився на 4%, що стало одним із найгірших результатів з часів фінансової кризи 2008 року. Одним із найбільш постраждалих секторів став малий та середній бізнес, особливо у сферах послуг, торгівлі та туризму.

Уряд України вжив низку заходів для підтримки бізнесу та зниження негативних наслідків пандемії. Було запроваджено програми підтримки малого і середнього бізнесу, зокрема програми кредитування за зниженими ставками, відстрочку податкових платежів та інші форми підтримки. Однак через обмеженість бюджетних ресурсів ці заходи не змогли повністю компенсувати втрати, яких зазнали підприємці. Як наслідок, деякі компанії змушені були припинити свою діяльність, а рівень безробіття досягнув 10%.

Пандемія також прискорила процес цифровізації української економіки. Впровадження платформи «Дія», яка забезпечила громадянам і бізнесу доступ до багатьох державних послуг в онлайн-форматі, стало значним досягненням у сфері електронного урядування. За оцінками експертів, цифровізація дозволила Україні підвищити ефективність державного управління та забезпечити додаткові можливості для бізнесу, особливо в умовах карантинних обмежень.

2022 рік став переломним моментом для України у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії. Військові дії спричинили значні втрати для української економіки: руйнування інфраструктури, промислових об'єктів, житлових будинків, збільшення витрат на оборону та гуманітарну допомогу. За даними Державної служби статистики України, ВВП країни у 2022 році скоротився

приблизно на 30%, що стало найбільшим економічним спадом за всю історію незалежності [17]. Крім того, вторгнення спричинило значний відтік населення та погіршення інвестиційного клімату.

Основним завданням уряду в умовах війни стало забезпечення економічної стабільності та підтримка критично важливих секторів економіки. Були впроваджені заходи для підтримки експорту, зокрема зернових, через розширення транзитних маршрутів та створення «зернового коридору» у співпраці з міжнародними організаціями. Україна також отримала значну фінансову допомогу від міжнародних партнерів, зокрема Європейського Союзу, США, МВФ та Світового банку, що дозволило забезпечити стабільність бюджетної системи та уникнути дефолту.

Нижче представлено таблицю 2.1, що відображає основні макроекономічні показники України за період 2018–2023 років. Дані взято з офіційних джерел, зокрема Державної служби статистики України та Національного банку України.

Таблиця 2.1 - Основні макроекономічні показники України за період 2018–2023 років.

Показник	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Реальний ВВП (зміна, % до попереднього року)	3,4%	3,2%	-4,0%	3,4%	-30,3%	5-5,5%. %
Номінальний ВВП (млрд грн)	3 561,3	3 975,6	4 194,1	5 459,0	4 755,0	6 537,8
Індекс споживчих цін (грудень до грудня, %)	9,8%	4,1%	5,0%	10,0%	26,6%	5,1%
Рівень безробіття (% економічно активного населення)	8,8%	8,2%	9,5%	9,8%	9,1%	18,2 %
Експорт товарів і послуг (млн дол. США)	59 097	63 676	59 128	68 245	53 745	61 319
Імпорт товарів і послуг (млн дол. США)	70 187	75 509	67 264	72 822	57 187	88 512
Сальдо торговельного балансу (млн дол. США)	-11 090	-11 833	-8 136	-4 577	-3 442	-27 193
Міжнародні резерви (млрд дол. США)	20,8	25,3	29,1	30,9	27,0	40,0

Джерело: складено автором на основі [12, 17, 19].

Нижче наведено статистичні дані щодо експорту товарів та послуг України за період 2018–2023 років. Дані взято з офіційних джерел, зокрема Державної служби статистики України та Національного банку України.

Аналіз макроекономічних показників України за період 2018–2023 років дозволяє оцінити динаміку економічного розвитку та виявити основні виклики, з якими зіткнулася країна. Дані, взяті з офіційних джерел, таких як Державна служба статистики України, Міністерство фінансів та Національний банк України, демонструють суттєві зміни, які відбулися під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, зокрема пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення Росії.

Так з 2018 по 2019 рік реальний ВВП України зростав на 3,4% та 3,2% відповідно, що свідчило про стабільне економічне зростання. У 2020 році через пандемію COVID-19 реальний ВВП знизився на 4,0%, що стало результатом зменшення економічної активності. Відновлення економіки спостерігалось у 2021 році, коли зростання ВВП досягло 3,4%. Однак у 2022 році, через повномасштабне вторгнення Росії, ВВП скоротився на рекордні 30,3%. У 2023 році реальний ВВП України виріс, за різними оцінками, на 5-5,5%, що пояснюється відновленням окремих галузей економіки та міжнародною підтримкою [4, 12, 17].

У 2018 році номінальний ВВП України складав 3 561,3 млрд грн, а в 2019 році зріс до 3 975,6 млрд грн. Зростання продовжувалося у 2020 та 2021 роках, досягнувши 5 459,0 млрд грн. У 2022 році номінальний ВВП знизився до 4 755,0 млрд грн через значне скорочення виробництва та експорту, викликане війною. 2023 рік вказує на збільшення номінального ВВП до 6 537,8 млрд грн, що відображає інфляційний тиск та зростання цін на товари і послуги [4, 12, 17].

Індекс споживчих цін у 2018 році зріс на 9,8%, після чого знизився до 4,1% у 2019 році, що свідчить про певну стабілізацію. У 2020 році інфляція становила 5,0%, а у 2021 році – 10,0%, що пояснюється відновленням економічної активності. Війна у 2022 році призвела до різкого підвищення інфляції до 26,6%, у 2023 рік становить 5,1%. Такий низький рівень інфляції є наслідком незначної девальвації гривні, зростання цін на енергоносії та порушення логістичних ланцюгів.

Рівень безробіття у 2018–2019 роках складав 8,8% та 8,2% відповідно. У 2020 році, на фоні пандемії, безробіття зросло до 9,5%, а у 2021 році – до 9,8%. У 2022 році показник знизився до 9,1% через виїзд частини населення за кордон, але в умовах війни цей показник може не повністю відображати реальну ситуацію на ринку праці. У 2023 році рівень безробіття зріс до 18,1%, однак велика частка робочої сили перебуває поза межами країни [4, 12, 17].

У 2018 році експорт товарів і послуг становив 59 097 млн дол. США, а у 2019 році зріс до 63 676 млн дол. Пандемія у 2020 році призвела до скорочення експорту до 59 128 млн дол. У 2021 році експорт відновився до 68 245 млн дол. У 2022 році через обмеження доступу до Чорноморських портів обсяги експорту зменшилися до 53 745 млн дол. Блокада Чорноморських портів (Одеса, Миколаїв, Херсон) мала найбільш критичний вплив на експорт сільськогосподарської продукції, зокрема зернових та олійних культур [10, 17]. До війни понад 70% аграрного експорту проходило через ці порти, але через блокування Україна втратила можливість транспортувати продукцію за допомогою морського транспорту. Ця ситуація змусила країну шукати альтернативні маршрути через західні сухопутні кордони та дунайські порти, що призвело до зростання транспортних витрат і подовження логістичних ланцюгів. Через руйнування промислових підприємств та аграрних об'єктів в окупованих і прифронтових зонах, структура експорту змінилася.

У 2023 рік відбулося відновлення експорту до 61 319 млн дол., що стало можливим завдяки використанню альтернативних транспортних маршрутів.

Імпорт у 2018 році складав 70 187 млн дол., а в 2019 році зріс до 75 509 млн дол. У 2020 році він скоротився до 67 264 млн дол. через обмеження попиту. У 2021 році імпорт знову зріс до 72 822 млн дол. У 2022 році через воєнні дії обсяги імпорту знизилися до 57 187 млн дол., однак у 2023 році зростання імпорту відбулося до 76 512 млн дол., що зумовлено необхідністю закупівлі критично важливих товарів [9, 10, 17].

Торговельний баланс України залишався від'ємним протягом усього періоду, починаючи з -11 090 млн дол. у 2018 році до -11 833 млн дол. у 2019 році.

У 2020 році дефіцит зменшився до -8 136 млн дол., а в 2021 році — до -4 577 млн дол. В умовах війни у 2022 році дефіцит скоротився до -3 442 млн дол. Проте у 2023 році дефіцит зріс до -27193 млн дол., що відображає зростання імпорту та обмеження експорту [9, 10, 17].

Міжнародні резерви України зросли з 20,8 млрд дол. у 2018 році до 30,9 млрд дол. у 2021 році. У 2022 році резерви зменшилися до 27,0 млрд дол. через потребу у валютній інтервенції для підтримки стабільності гривні. У 2023 році міжнародні резерви зросли на рівні 40 507,9 млн дол., завдяки фінансовій підтримці міжнародних партнерів, яка дозволяє стабілізувати економіку.

Продовжуючи аналіз стану економіки України за 2022–2023 роки, важливо розглянути окремі сектори та галузі, які зазнали значних змін у цих умовах. За цей період промисловість, сільське господарство, будівництво та ІТ-сектор зазнали суттєвих викликів, пов'язаних з впливом війни, перебоями у постачанні, зміною логістики та міжнародною підтримкою.

У 2022 році промислове виробництво в Україні зазнало суттєвого скорочення через руйнування інфраструктури, блокаду підприємств у прифронтових зонах та перебої з енергопостачанням. За даними Державної служби статистики України, падіння промислового виробництва склало близько 37% у 2022 році. Через глибоку кризу частка експорту та промислового виробництва у ВВП також суттєво скоротилася. Водночас спостерігається відносна стабільність у секторах ІТ та фінансових послуг, які змогли пристосуватися до нових умов, переорієнтувавши свою діяльність на експорт послуг і роботу на глобальному ринку. За даними Міністерства фінансів, ІТ-експорт зріс на 7%, досягнувши 7,3 млрд доларів у 2022 році, що стало вагомим внеском у підтримку валютного курсу та економіки.

Металургійний сектор, який традиційно був одним із провідних у структурі експорту України, зменшив обсяги виробництва через втрату доступу до ключових металургійних комбінатів на сході країни. На сході України, де розташовано багато великих металургійних заводів, таких як Азовсталь, відбулося руйнування

основних виробничих потужностей. За даними Міністерства економіки, експорт металопродукції у 2022 році зменшився на 50% порівняно з 2021 роком [10, 17].

Підприємства хімічної галузі зіткнулися з проблемами постачання сировини, що призвело до скорочення обсягів виробництва мінеральних добрив та іншої хімічної продукції. Наприклад, випуск азотних добрив скоротився більш ніж на 60%, що зумовило зниження експорту та негативний вплив на сільське господарство.

Машинобудівна галузь також зазнала значного скорочення виробництва, оскільки більшість виробничих потужностей розташовані у східних регіонах, що постраждали від бойових дій. У 2022 році виробництво машинобудівної продукції знизилося приблизно на 40%, а обсяг експорту машин зменшився на 55%.

Економіст Ігор Бураковський відзначає, що зниження промислового виробництва стало основною причиною скорочення експортного потенціалу країни. Проблеми у металургії та машинобудуванні, що традиційно складали значну частку експорту, обумовили зниження обсягів валютних надходжень до державного бюджету та зростання дефіциту торговельного балансу.

Сільське господарство в Україні продовжує залишатися однією з основних експортно-орієнтованих галузей. За даними Міністерства аграрної політики, у 2022 році обсяги виробництва зернових культур скоротилися на 32% через обмежений доступ до полів у прифронтових районах. Врожай пшениці становив близько 20 млн тонн, що є значним зниженням порівняно з 32 млн тонн у 2021 році [17].

Через блокування морських портів експорт зернових і олійних культур знизився, хоча нові логістичні маршрути через залізничні та річкові порти частково компенсували втрати. У 2022 році загальний експорт сільськогосподарської продукції зменшився на 37%, при цьому експорт олії скоротився на 44% [10, 17].

Тваринницький сектор також постраждав від війни, що спричинило скорочення поголів'я худоби на 28% у 2022 році. Це вплинуло на зниження виробництва м'яса та молока, обмеження внутрішніх ринків та зростання цін на продукцію.

Обсяг будівельних робіт скоротився більш ніж на 50% у 2022 році, зокрема через руйнування будівельної інфраструктури та нестачу робочої сили в зонах бойових дій. Військові дії призвели до значних руйнувань житлових і промислових будівель, що зумовило необхідність активної відбудови та залучення міжнародних інвестицій для реконструкції.

Основна увага у будівництві приділялася відновленню критичної інфраструктури — мостів, доріг та залізничних колій. Багато інфраструктурних проєктів було реалізовано за підтримки міжнародних партнерів, які надавали технічну та фінансову допомогу для відновлення зруйнованої інфраструктури.

ІТ-індустрія продовжує залишатися однією з найстабільніших галузей, що підтримує економіку України. Незважаючи на складні умови, ІТ-експорт зріс на 7% у 2022 році, досягнувши 7,3 млрд доларів. Завдяки можливості дистанційної роботи, галузь залишилася стабільною навіть під час активних бойових дій. ІТ-сектор став важливим джерелом валютних надходжень та підтримки економіки в умовах кризи. Зростання експорту ІТ-послуг у 2022–2023 роках демонструє значний потенціал цього сектору в умовах глобалізації та зростаючого попиту на технологічні рішення [10, 15, 17].

У 2022–2023 роках банківський сектор України зіткнувся з численними викликами, спричиненими макроекономічною нестабільністю, зростанням інфляції та відтоком капіталу. Проте Національний банк України (НБУ) вжив низку заходів для підтримки стабільності банківської системи, включаючи підвищення облікової ставки до 25% та контроль за валютними операціями. Така політика допомогла стабілізувати валютний курс і втримати рівень міжнародних резервів на рівні близько 27 млрд доларів.

Важливим джерелом підтримки банківської системи стала міжнародна фінансова допомога. За даними Міністерства фінансів України, протягом 2022 року Україна отримала понад 30 млрд доларів у вигляді кредитів і грантів від міжнародних фінансових інституцій, таких як МВФ, Світовий банк та ЄС. Ці кошти сприяли забезпеченню фінансової стабільності та підтримці бюджетного сектора, що в умовах воєнного стану стало критично важливим.

Руйнування інфраструктури стало одним з найбільших викликів для України під час війни. Згідно з оцінками Світового банку та Міністерства інфраструктури України, загальні втрати інфраструктури до кінця 2023 року оцінюються у понад 100 млрд доларів США [52]. Пошкодження торкнулися транспортних мереж (залізничних і автомобільних шляхів, мостів), енергетичних об'єктів (електростанцій, підстанцій, електричних мереж), а також об'єктів соціальної інфраструктури, таких як школи, лікарні та житлові будинки. Таблиця 2.2 відображає масштаби втрат в окремих інфраструктурних секторах.

Таблиця 2.2 - Масштаби втрат в окремих інфраструктурних секторах України у 2022-2023 рр., у млрд доларів США

Інфраструктурний сектор	Основні пошкодження	Оцінка втрат, млрд доларів США
Транспорт (дороги, мости)	Зруйновано понад 30% основних автодоріг та мостів на сході та півдні країни	20
Залізнична інфраструктура	Пошкоджено 25% залізничної інфраструктури, особливо на прифронтових територіях	15
Енергетика	Зруйновано понад 50% енергетичних потужностей на сході країни, відключення електрики, пошкодження підстанцій	30
Соціальна інфраструктура	Пошкоджено понад 2 тисячі шкіл, 500 лікарень та тисячі житлових будинків	25
Всього		100+

Джерело: складено автором на основі [17, 52].

Експерт Олександр Паращій зазначає, що відновлення цих об'єктів потребує значних інвестицій та часу, і без міжнародної підтримки досягти цього буде надзвичайно складно. Оцінки Світового банку показують, що на відновлення транспортної інфраструктури та забезпечення доступу до електроенергії потрібні не лише значні фінансові ресурси, але й співпраця з міжнародними донорами, такими як ЄС та Світовий банк [29, 43].

Військові дії спричинили серйозні руйнування транспортної інфраструктури, особливо у східних і південних регіонах країни. Блокування морських портів значно обмежило можливості експорту, що традиційно здійснювався через Одесу, Миколаїв та інші порти на Чорному морі. Через це у

2022 році Україна була змушена переорієнтувати транспортні маршрути на залізничні та автомобільні шляхи, а також використовувати річкові порти на Дунаї.

Під час війни були розроблені нові транспортні коридори, зокрема через Польщу, Румунію та інші сусідні країни. Це дозволило частково відновити експортні потоки та стабілізувати поставки критично важливих товарів. Крім того, за підтримки ЄС реалізуються проекти з модернізації прикордонної інфраструктури для збільшення пропускної спроможності, що має довготривалі позитивні наслідки для торгівлі. Разом з тим перехід на альтернативні маршрути підвищив витрати на транспортування української продукції, що призвело до втрати конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку. Наприклад, вартість транспортування зерна через Дунайські порти значно вища за традиційний морський транспорт через Одесу та інші великі порти Чорного моря. Це зумовило подорожчання продукції, зниження попиту на неї та скорочення доходів українських експортерів.

Під час бойових дій в Україні зазнала значних втрат енергетична інфраструктура. За оцінками Міністерства енергетики, у 2022 році було зруйновано або пошкоджено понад 50% електричних підстанцій та розподільчих мереж на сході країни [52]. Це призвело до періодичних відключень електроенергії та обмежень у постачанні тепла, особливо у зимовий період.

Україна значно знизилася залежність від російського газу, зосередившись на диверсифікації джерел енергії, зокрема імпортуючи газ з країн ЄС. Крім того, уряд активно підтримує розвиток відновлюваної енергетики, що дає змогу поступово зменшувати енергетичну залежність і сприяти екологічній стійкості. На початок 2023 року частка відновлюваної енергетики в енергобалансі зросла до 14%.

Уряд України залучив понад 1,5 млрд доларів іноземних інвестицій для відновлення енергетичної інфраструктури та розвитку нових джерел енергії. Це включає проекти з будівництва вітрових і сонячних електростанцій, а також модернізацію мереж для підвищення енергоефективності.

Через військові дії значна частина робочої сили була вимушена покинути свої робочі місця. У 2022 році рівень безробіття залишався на рівні 9,1%, але

фактичний рівень зайнятості в країні значно знизився через відтік населення та тимчасову зупинку діяльності підприємств [17].

Реальні доходи населення знизилися на 22% у 2022 році через інфляційний тиск та зростання цін на товари першої необхідності. Більшість домогосподарств зазнали зниження купівельної спроможності, що також негативно вплинуло на споживчий ринок. Прогноз на 2024 рік вказує на поступове покращення ситуації за рахунок міжнародної допомоги та відновлення економічної активності.

Війна спричинила значне скорочення іноземних інвестицій в українську економіку. За даними Міністерства фінансів, обсяги ПІІ у 2022 році скоротилися більш ніж на 70% порівняно з довоєнним рівнем. Основними причинами є підвищені ризики, нестабільність бізнес-середовища та обмеження у фінансових потоках. Високий рівень ризику, пов'язаний з війною, став ключовим стримуючим фактором для інвесторів, і, як наслідок, багато іноземних компаній тимчасово припинили свою діяльність в Україні.

Незважаючи на падіння ПІІ, міжнародна фінансова допомога стала критично важливою для підтримки економіки. У 2022–2023 роках Україна отримала понад 35 млрд доларів від таких партнерів, як МВФ, ЄС, Світовий банк та уряди західних країн [17]. Ці кошти були спрямовані на підтримку бюджетного дефіциту, відновлення критичної інфраструктури та забезпечення соціальних виплат.

У зв'язку з війною у 2022 році уряд України значно збільшив витрати на оборону та соціальне забезпечення. Державний бюджет 2023 року також відзначається високими витратами на підтримку військових та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Близько 60% видатків бюджету у 2023 році спрямовано на оборонні потреби, а також на виплати соціальної допомоги населенню [17].

Уряд надає пільги та соціальні виплати для підтримки ВПО, кількість яких у 2023 році досягла понад 6 млн осіб. Програми житлової допомоги, медичного страхування та

Аналіз розвитку економіки України за 2022–2023 роки виявляє, що країна продовжує функціонувати і розвиватися навіть в умовах війни завдяки

міжнародній підтримці, реформам та адаптації секторів економіки. Проведене дослідження дозволило сформулювати таблицю 2.3, яка відображає ключові напрямки розвитку економіки України на 2022–2023 роки з аналізом основних секторів, викликів та перспектив.

Найбільш пріоритетними завданнями є відновлення інфраструктури, забезпечення стійкості соціального сектору та підтримка стратегічних галузей, таких як енергетика, ІТ та сільське господарство.

Ця таблиця 2.3 підсумовує результати аналізу та визначає ключові напрями відновлення і зростання економіки в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення. Також таблиця відображає поточний стан розвитку ключових секторів економіки України у 2022–2023 роках та визначає основні заходи, необхідні для підтримки стабільності та відновлення економіки. Перспективи розвитку ґрунтуються на масштабній підтримці міжнародних партнерів, модернізації інфраструктури та диверсифікації економіки, що сприятиме зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни.

У даному контексті важливим з нашої точки зору є співставлення думок українських та іноземних експертів що дозволяє отримати об'єктивнішу картину економічного стану країни, враховуючи як внутрішні реалії, так і глобальний контекст. Такий аналіз сприяє більш глибокому розумінню потенціалу України, ідентифікації бар'єрів для зростання та розробці ефективних рішень для забезпечення сталого економічного розвитку. В економічній літературі оцінка економічного розвитку України за період 2018–2023 років українськими та іноземними експертами розділяється на два етапи: **довоєнний період (2018–2021)** та **період повномасштабної війни (2022–2023)**.

Довоєнний період (2018–2021). Українські експерти в цілому позитивно оцінюють розвиток економіки в період 2018–2021 років. Зокрема, зростання реального ВВП на рівні 3,4% у 2018 році та 3,2% у 2019 році, за оцінкою економіста Володимира Дубровського з CASE Україна, стало свідченням стабільного економічного розвитку після кризи 2014–2015 років.

Таблиця 2.3 - Ключові напрямки розвитку економіки України з аналізом основних секторів, викликів та перспектив на 2022–2023 роки

Сектор/Напрямок	Стан у 2022–2023 роках	Основні виклики	Пріоритетні заходи	Перспективи розвитку
Промисловість	Суттєве скорочення виробництва у металургії, хімічній промисловості, машинобудуванні через бойові дії та втрату виробничих потужностей.	Руйнування інфраструктури, скорочення інвестицій, обмеження доступу до ресурсів.	Залучення інвестицій на відновлення виробництва, податкові пільги для промислових підприємств, підтримка локальних інвестицій.	Відновлення на основі модернізації; розширення експорту; розвиток виробництва із залученням нових технологій.
Сільське господарство	Скорочення обсягів виробництва зернових та олійних культур на 32% через обмежений доступ до сільгосп земель; зниження експорту через блокування портів.	Логістичні обмеження, доступ до землі в зонах бойових дій, зростання цін на добрива та пальне.	Модернізація логістики для експорту, нові транспортні коридори, фінансова підтримка агровиробників, відновлення земельних ресурсів.	Підвищення експорту, диверсифікація ринків збуту, зростання стійкості сектору до зовнішніх впливів.
Будівництво	Зменшення обсягів будівництва більш ніж на 50% у 2022 році; основна увага на відновленні житлової та інфраструктурної нерухомості.	Руйнування житлових та промислових будівель, брак матеріалів та робочої сили.	Реалізація програм відбудови, міжнародне фінансування, створення програм пільгового кредитування та залучення іноземних підрядників.	Масштабна реконструкція, розвиток інфраструктури; збільшення обсягів будівельних робіт.
ІТ-сектор	Стійке зростання ІТ-експорту, яке досягло 7,3 млрд доларів у 2022 році; можливість віддаленої роботи та підтримка галузі на міжнародному рівні.	Недостатня підтримка з боку держави, ризик втрати спеціалістів через міграцію.	Підтримка освітніх програм, податкові пільги, стимулювання розвитку ІТ-кластерів, програми з підтримки кібербезпеки.	Подальше зростання експорту ІТ-послуг; інтеграція в глобальну економіку, розширення ринків збуту.
Енергетика	Значні руйнування енергетичної інфраструктури;	Руйнування інфраструктури,	Інвестиції у відновлювану енергетику, модернізація	Енергетична незалежність, підвищення частки

	зниження залежності від російського газу, розвиток відновлюваних джерел енергії, зростання частки "зеленої" енергетики до 14%.	залежність від імпорту енергоносіїв, необхідність модернізації мереж.	мереж, співпраця з міжнародними партнерами, програми енергоефективності.	"зеленої" енергетики, зниження витрат на енергоспоживання.
Фінансовий сектор	Висока облікова ставка, стабілізація банківської системи, збереження міжнародних резервів на рівні 27 млрд доларів.	Відтік капіталу, високий рівень інфляції, збільшення боргового навантаження.	Подальша підтримка стабільності банків, міжнародна фінансова допомога, податкові стимули для бізнесу.	Фінансова стабільність, підтримка інвестиційної привабливості, зростання обсягів кредитування.
Ринок праці та доходи населення	Скорочення робочої сили, зниження доходів населення на 22% у 2022 році; високий рівень безробіття у зв'язку з міграцією та закриттям підприємств.	Міграція робочої сили, зниження доходів, обмежений доступ до робочих місць у зонах бойових дій.	Програми зайнятості, підтримка малого бізнесу, пільги для ВПО, створення робочих місць у безпечних регіонах.	Поступове відновлення доходів, зниження безробіття, повернення мігрантів на ринок праці.
Соціальний захист та охорона здоров'я	Підвищення видатків на соціальні виплати, підтримка ВПО, відновлення медичних закладів, запровадження телемедицини.	Руйнування медичної інфраструктури, висока потреба у соціальній підтримці населення.	Міжнародна допомога у відновленні охорони здоров'я, фінансування соціальних програм, розвиток електронних послуг у сфері охорони здоров'я.	Поліпшення доступу до медичних послуг, підтримка соціального захисту, забезпечення медичної стійкості.

Джерело: складено автором на основі [14, 17, 53].

Експерт зазначає, що позитивні темпи зростання були досягнуті завдяки макроекономічній стабільності, проведенню структурних реформ, зокрема в банківському секторі, та активному співробітництву з міжнародними фінансовими інституціями, такими як МВФ та Світовий банк.

Іноземні експерти також позитивно оцінюють економічний розвиток України у цей період, однак з більшою обережністю щодо сталості зростання. За оцінкою аналітиків Світового банку, Україна в 2018–2019 роках досягла стабілізації фінансової системи, що дозволило уникнути економічного спаду, однак структурні реформи в основних секторах залишалися неповними. Представник МВФ в Україні зазначив, що хоч макроекономічна стабільність була досягнута, Україна потребувала значного підвищення ефективності державного управління, зниження впливу олігархів на економіку та поліпшення судової системи для залучення інвестицій.

Аналітики Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) відзначають, що у 2020 році пандемія COVID-19 спричинила спад економічної активності, через що реальний ВВП скоротився на 4%. Однак завдяки підтримці ЄС та кредитам від МВФ економічне падіння вдалося частково компенсувати, а у 2021 році спостерігалось відновлення зростання на рівні 3,4%. Проте експерти ЄБРР зазначають, що без суттєвих реформ Україні буде важко забезпечити довгострокову економічну стабільність.

Воєнний період (2022–2023). З початком повномасштабної війни в Україні у лютому 2022 року економіка країни зазнала глибокої кризи. Українські економісти, зокрема керівник Інституту економічних досліджень та політичних консультацій Ігор Бураковський, зазначає, що війна призвела до різкого скорочення економічної активності, зниження реального ВВП на 29,1% у 2022 році та масштабних руйнувань інфраструктури. На його думку, одним з основних викликів для економіки стало значне скорочення експорту через блокування портів і втрату частини промислових об'єктів.

Інший український економіст, Олег Устенко, радник Президента України з економічних питань, підкреслює, що основним завданням стало стабілізувати

економіку в умовах війни. Завдяки міжнародній допомозі від МВФ, ЄС, США та інших країн Україна змогла забезпечити підтримку державного бюджету та фінансування критичних витрат. Устенко також зазначає, що у 2023 році економіка України демонструє ознаки поступового відновлення з прогнозом зростання на 5,3%, однак для повного відновлення необхідні значні інвестиції в інфраструктуру та розвиток стратегічних галузей.

Іноземні експерти оцінюють економічний спад у 2022 році як глибоку кризу, порівнянну з найважчими періодами в історії сучасних економік. Представники Світового банку зазначають, що зменшення ВВП на 29,1% є одним з найбільших падінь економічної активності серед країн світу в сучасний час, а витрати на відновлення оцінюються у понад 400 млрд доларів США. За їх оцінкою, пріоритетом для України має стати залучення іноземних інвестицій, відновлення економічної інфраструктури та активне співробітництво з міжнародними фінансовими установами для фінансування відбудови [2, 232].

Аналітики МВФ прогнозують, що у 2023 році українська економіка може зрости на 3–4% завдяки поступовій стабілізації та підтримці з боку донорів, однак зазначають, що цей ріст залишиться значно нижчим за довоєнний рівень. Вони підкреслюють, що подальше зростання економіки залежатиме від безпекової ситуації, ефективності урядових реформ та активного впровадження структурних змін.

Аналітики Європейського банку реконструкції та розвитку вказують на значні перспективи для відновлення економіки, зокрема у секторах ІТ та сільського господарства, які мають значний експортний потенціал і можуть сприяти валютній стабільності. Проте вони також застерігають, що Україна потребує створення сприятливого бізнес-клімату для залучення інвестицій у промисловість та відбудову інфраструктури.

Підсумовуючи слід відзначити що до 2022 року економічний розвиток України демонстрував стабільне, хоч і повільне, зростання завдяки міжнародній співпраці та підтримці ключових секторів. Війна в 2022 році спричинила

безпрецедентний економічний спад, зумовлений руйнуванням інфраструктури, скороченням експорту та значними соціальними втратами.

Війна, яка почалася у лютому 2022 року, завдала Україні колосальних втрат, особливо в економічному секторі. Зруйнована інфраструктура, втрати промислових підприємств, значне скорочення обсягів ВВП та зниження інвестиційної привабливості стали тими критичними наслідками, з якими країна зіткнулася за останні два роки.

Війна в Україні у 2022–2024 роках призвела до руйнівних наслідків для економіки, зокрема у вигляді пошкодження інфраструктури, втрат промислових підприємств, скорочення ВВП та значного зниження інвестиційної привабливості. Незважаючи на серйозні економічні виклики, Україна продовжує отримувати міжнародну підтримку, яка є критично важливою для відновлення зруйнованих об'єктів та стабілізації економіки.

Основними завданнями для України залишаються відновлення інфраструктури, стимулювання інвестицій та забезпечення умов для подальшого економічного зростання. Для цього необхідно залучати міжнародні інвестиції, реалізовувати реформи у сфері державного управління та впроваджувати нові технології в економіку.

Експерти сходяться на думці, що для відновлення економіки Україні потрібні масштабні інвестиції, структурні реформи та стабільна міжнародна підтримка. Перспективи на 2024 рік є позитивними, але суттєво залежать від безпекової ситуації та прогресу у відбудові країни.

2.2. Аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності економіки України

Конкурентоспроможність економіки є одним із ключових показників, що визначає її здатність функціонувати в умовах глобального ринку. У сучасному світі, який характеризується посиленням економічної інтеграції та зростанням

міжнародної конкуренції, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки є одним із головних завдань державної політики. В Україні, яка перебуває у процесі глибоких структурних реформ та стикається з викликами, пов'язаними із зовнішньою агресією, економічна конкурентоспроможність набуває ще більшої ваги як інструмент відновлення та розвитку.

Оцінка сучасного стану конкурентоспроможності економіки України вимагає врахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів впливу. Серед них — вплив глобалізаційних процесів, адаптація до умов європейської інтеграції, модернізація виробництва, підтримка інновацій та необхідність подолання структурних дисбалансів. Збройна агресія, що триває з 2014 року, завдала суттєвих втрат українській економіці, зокрема через руйнування промислових потужностей, втрату частини експортного потенціалу та скорочення обсягів іноземних інвестицій. Водночас ці виклики стали каталізатором для реформ, спрямованих на зміцнення економічної стійкості та адаптацію до нових умов.

У сучасних умовах конкурентоспроможність економіки України визначається за кількома ключовими напрямками. З одного боку, важливу роль відіграють традиційні сектори, такі як аграрний, металургійний та машинобудівний, які є основою експортного потенціалу країни. З іншого боку, дедалі більше значення набувають інноваційні галузі, зокрема інформаційні технології, альтернативна енергетика та високотехнологічні виробництва. Розвиток цих секторів дозволяє диверсифікувати структуру економіки, підвищити її продуктивність та адаптувати до умов сучасного світового господарства.

Вивчення конкурентоспроможності економіки України також передбачає аналіз позицій країни у міжнародних рейтингах, таких як Індекс глобальної конкурентоспроможності (WEF), Індекс конкурентоспроможності IMD та рейтинг легкості ведення бізнесу (Doing Business) інші. Ці показники дозволяють оцінити не лише загальний рівень розвитку економіки, але й виявити ключові проблеми, що заважають її сталому зростанню. Зокрема, низька якість інституцій, складні регуляторні умови та недостатній рівень інноваційної активності залишаються

головними перешкодами на шляху до досягнення вищих позицій у глобальній економіці.

Для оцінки конкурентоспроможності економіки України в період 2014–2018 років важливо розглянути її позиції в ключових міжнародних рейтингах. Нижче наведено таблицю, що відображає місце України в основних індексах конкурентоспроможності за цей період.

Таблиця 2.4 - Позиції України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності (2014–2018 роки)

Рік	Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)	Індекс конкурентоспроможності IMD	Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business)	Індекс економічної свободи (Heritage Foundation)
2014	76-е місце	49-е місце	112-е місце	155-е місце
2015	79-е місце	60-е місце	83-е місце	162-е місце
2016	85-е місце	59-е місце	80-е місце	162-е місце
2017	81-е місце	60-е місце	76-е місце	166-е місце
2018	83-е місце	59-е місце	71-е місце	150-е місце

Джерела: Всесвітній економічний форум, Світовий банк, Heritage Foundation [29, 48, 49].

Аналіз динаміки позицій України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності (2014–2018 роки)

У період 2014–2018 років Україна демонструвала різноспрямовану динаміку в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. Зокрема, в Індексі глобальної конкурентоспроможності (GCI), який розробляється Світовим економічним форумом, позиція України коливалася від 76-го місця у 2014 році до 85-го у 2016 році, з подальшим підняттям до 83-го місця у 2018 році [29, 49]. Ці зміни відображають вплив внутрішніх реформ та зовнішніх факторів на економіку країни.

В Індексі легкості ведення бізнесу (Doing Business), що публікується Світовим банком, Україна продемонструвала позитивну динаміку, піднявшись з 112-го місця у 2014 році до 71-го у 2018 році. Це свідчить про покращення регуляторного середовища та спрощення процедур для бізнесу.

Водночас, в Індексі економічної свободи від Heritage Foundation, позиція України залишалася низькою, коливаючись між 150-м та 166-м місцями. Це вказує на необхідність подальших реформ у сфері економічної свободи та захисту прав власності.

У період з 2014 по 2018 роки позиція України у рейтингу з Інституту розвитку менеджменту (IMD) зазнала незначних коливань, що відображає складний стан її економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. У 2014 році Україна посіла 49-те місце, однак уже наступного року позиція знизилася до 60-го місця. Такий різкий спад можна пояснити геополітичною нестабільністю, початком військових дій на сході країни та анексією Криму, які суттєво вплинули на економічні показники, інвестиційний клімат і довіру до України з боку міжнародної спільноти.

У 2016 році позиція країни незначно покращилася до 59-го місця, що свідчить про перші результати реформ. Зокрема, було зроблено кроки у напрямі дерегуляції бізнесу, спрощення податкових процедур та боротьби з корупцією. Однак цей прогрес залишався обмеженим, оскільки ключові структурні проблеми економіки не були вирішені. Продовження реформ у 2017 році не дало очікуваного результату, і позиція України залишилася на 60-му місці. Це свідчить про те, що, попри зусилля у напрямі стабілізації економіки, недоліки у правовій системі, високий рівень корупції та слабка інфраструктура продовжували стримувати прогрес.

У 2018 році Україна знову піднялася на 59-те місце, що може бути пояснено позитивними змінами у фінансовому секторі, зокрема стабілізацією банківської системи та зміцненням монетарної політики. Незважаючи на це, темпи реформ залишалися недостатніми для суттєвого покращення позиції країни. Відсутність значних інвестицій та низька інноваційна активність продовжували негативно впливати на показники конкурентоспроможності.

Для більш детального розуміння конкурентоспроможності України за період 2014–2018 років важливо розглянути позиції країни за конкретними категоріями в міжнародних рейтингах. Такий аналіз дозволяє визначити сильні та

слабкі сторони економіки України в різних аспектах, включаючи макроекономічну стабільність, інституційну ефективність, інфраструктуру, інноваційний потенціал та інші критичні фактори. Проведене дозволило систематизувати позиції України в конкретних категоріях міжнародних рейтингів конкурентоспроможності у 2014–2018 роках (див. Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 - Позиції України в конкретних категоріях міжнародних рейтингів конкурентоспроможності (2014–2018 роки)

Категорія	2014	2015	2016	2017	2018
Інституційне середовище	122-е місце	126-е місце	128-е місце	125-е місце	122-е місце
Інфраструктура	101-е місце	99-е місце	96-е місце	91-е місце	88-е місце
Макроекономічне середовище	130-е місце	135-е місце	132-е місце	128-е місце	122-е місце
Інноваційний потенціал	75-е місце	78-е місце	76-е місце	74-е місце	70-е місце
Ринок праці	82-е місце	85-е місце	88-е місце	86-е місце	84-е місце
Легкість ведення бізнесу	112-е місце	83-е місце	80-е місце	76-е місце	71-е місце

Джерело: складено автором на основі [29, 48, 49].

Аналіз рейтингів за конкретними категоріями демонструє, що у період 2014–2018 років Україна мала певний прогрес у регуляторному середовищі, інфраструктурі та інноваційному потенціалі, проте інституційна слабкість, корупція та макроекономічні ризики залишалися основними викликами. Також вважається за необхідним провести аналіз позиції України за відповідними категоріями.

Інституційне середовище. В міжнародних рейтингах, таких як Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI) від Світового економічного форуму, інституційне середовище є однією з ключових категорій, де Україна мала низькі показники у 2014–2018 роках. Зокрема:

- Корупція: Україна стабільно посідала низькі позиції у під категорії «Прозорість і корупція», що значно знижувало її загальну оцінку в рейтингу конкурентоспроможності. Корупційні ризики залишаються одним із основних бар'єрів для інвестицій та розвитку бізнесу.

- Незалежність судової системи: у цій під категорії показники також залишалися низькими через відсутність реформ та труднощі в забезпеченні верховенства права. Це обмежувало правові гарантії для інвесторів та підприємців, знижуючи інвестиційну привабливість країни.

- Ефективність державного управління: низька якість державного управління, бюрократія та відсутність прозорих процедур впливали на бізнес-клімат. За цими показниками Україна суттєво відставала від сусідніх країн, таких як Польща чи Чехія.

Інфраструктура. Інфраструктура України в цей період також залишалася на низькому рівні, що відображалось у рейтингу GCI та Doing Business:

- Транспортна інфраструктура: стан доріг, залізниць та авіаційної інфраструктури значно впливав на швидкість перевезень та експортні можливості. У рейтингу інфраструктури Україна перебувала на нижчих позиціях порівняно з країнами ЄС.

- Енергетична інфраструктура: незважаючи на великий потенціал, за оцінкою WEF, ефективність використання енергетичних ресурсів в Україні була обмежена через застарілу інфраструктуру та недостатню модернізацію.

Макроекономічне середовище. Макроекономічна стабільність є ключовим показником конкурентоспроможності, і за цією категорією Україна зіткнулася з великими труднощами:

- Інфляція та валютна стабільність: у 2014–2015 роках Україна мала високі показники інфляції та значну девальвацію гривні, що негативно вплинуло на її позицію в міжнародних рейтингах. Тільки у 2017–2018 роках ситуація частково стабілізувалася, що дозволило покращити макроекономічні показники.

- Бюджетний дефіцит та боргове навантаження: зовнішній борг і високий дефіцит бюджету залишалися важливими викликами для макроекономічної стабільності. За даними МВФ, залежність України від зовнішніх запозичень негативно позначалася на загальному рейтингу стабільності економіки.

Інноваційний потенціал. Інновації та технологічний розвиток є важливими чинниками для довгострокового зростання, і у 2014–2018 роках Україна мала певні досягнення, але також і значні обмеження:

- **Розвиток ІТ-сектору:** ІТ-галузь демонструвала позитивні тенденції, що відображалось в категорії «Інноваційна спроможність» рейтингу GCI. Україна поступово ставала центром аутсорсингу, експорт ІТ-послуг зростав, що сприяло економічному зростанню [29, 48, 49].

- **Дослідницька діяльність:** проте загалом витрати на науково-дослідну діяльність залишалися низькими. Україна не мала достатнього фінансування для забезпечення стабільного інноваційного розвитку, і це позначалося на обмеженій кількості інноваційних підприємств.

Ринок праці. Категорія ринку праці також є важливим фактором для визначення конкурентоспроможності економіки. У цей період:

- **Еміграція робочої сили:** високий рівень еміграції негативно вплинув на ринок праці, зокрема на наявність кваліфікованих кадрів у виробничих та технологічних секторах. Україна продовжувала втрачати трудовий потенціал через трудову міграцію до країн ЄС.

- **Безробіття та кваліфікаційний розрив:** безробіття серед молоді, а також невідповідність між наявними навичками та потребами ринку, залишалися проблемами, що обмежували зростання економіки.

Легкість ведення бізнесу. Індекс Doing Business, що оцінює легкість ведення бізнесу, показав позитивну динаміку в цей період:

- **Регуляторні реформи:** спрощення процедур для започаткування бізнесу, отримання дозволів та захисту інвесторів сприяли поліпшенню позиції України в Doing Business. Зокрема, у 2018 році країна посіла 71-е місце, піднявшись з 112-го місця у 2014 році.

- **Податкова система:** попри позитивні зрушення, складність податкової системи залишалася важливим стримуючим фактором для малого та середнього бізнесу.

Для аналізу сучасного стану конкурентоспроможності економіки України важливо врахувати низку ключових показників та факторів, які впливають на її позиції у міжнародних рейтингах. Війна 2022–2024 років, економічні та політичні реформи, а також соціальні трансформації значно вплинули на спроможність України підтримувати та розвивати конкурентні позиції на глобальному рівні. Оцінка поточного стану, з урахуванням міжнародних індексів і рейтингів конкурентоспроможності, дозволяє визначити сильні та слабкі сторони економіки України, а також окреслити стратегічні пріоритети для майбутнього розвитку.

За даними **Глобального індексу конкурентоспроможності (GCI)**, Україна традиційно посідає середні позиції. У рейтингу 2019 року Україна посіла 85-те місце з 141 країни, однак війна та пов'язані з нею економічні втрати значно вплинули на позицію України в наступні роки. Зокрема, значне зниження показників було зафіксовано в таких категоріях, як інфраструктура, макроекономічна стабільність і ринок товарів. Після початку війни у 2022 році аналітики WEF припинили ранжування України через значну нестабільність і непередбачуваність економічних показників [29, 42].

Згідно з **Індексом глобальної конкурентоспроможності від IMD**, Україна також посідала низькі позиції у категоріях інфраструктури та ефективності ринку. У 2021 році Україна займала 54-те місце серед 63 економік. Основними факторами, що стримували зростання конкурентоспроможності, експерти вказували на слабкість інституційної бази, високий рівень корупції та низьку ефективність правосуддя [48, 49]. Військові дії додатково погіршили ці показники через руйнування інфраструктури та значне зростання державного боргу.

Інший важливий показник — **Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business)**, який публікувався Світовим банком до 2021 року, відображав відносно позитивну динаміку України. У 2020 році Україна посіла 64-те місце серед 190 країн, що стало результатом низки реформ для полегшення процедур реєстрації бізнесу, отримання кредитів і захисту прав інвесторів. Проте, незважаючи на певний прогрес, повномасштабна війна значно погіршила бізнес-клімат і знизила рівень довіри інвесторів до України.

Нижче представлено таблицю 2.6, що відображає позиції України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності за період 2018–2023 років. Для цього обрано рейтинги двох найбільш відомих та глобально визнаних організацій/інституцій - Світового економічного форуму та Інституту розвитку менеджменту (IMD).

Таблиця 2.6 - Позиції України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності WEF та IMD за період 2018–2023 років.

Рік	Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)	Позиція в рейтингу GCI	Індекс конкурентоспроможності IMD	Позиція в рейтингу IMD
2018	57,0	83	52,0	59
2019	57,3	85	53,2	54
2020	—	—	54,0	55
2021	—	—	55,0	54
2022	—	—	56,0	53
2023	—	—	57,0	52

Примітка: У 2020 році Світовий економічний форум призупинив публікацію Індексу глобальної конкурентоспроможності через пандемію COVID-19, тому дані за цей рік відсутні. Інститут розвитку менеджменту (IMD) продовжував публікацію свого рейтингу конкурентоспроможності.

Джерело: складено автором на основі [29, 48, 49].

Аналізуючи конкурентоспроможність України порівняно із сусідніми країнами у період 2018-2023 роках, можна виокремити декілька основних фактів. Зокрема, 2019 року Україна посіла 85-те місце серед 141 країни в Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index). Для порівняння, сусідні країни посіли такі позиції:

- Польща: 37-е місце
- Росія: 43-тє місце
- Румунія: 51-е місце
- Угорщина: 47-ме місце
- Словаччина: 42-е місце
- Молдова: 86-те місце

Ці дані свідчать про те, що 2019 року Україна поступалася більшості своїх сусідів за рівнем конкурентоспроможності, за винятком Молдови. Однак слід

зазначити, що після 2019 року публікацію Індексу глобальної конкурентоспроможності було призупинено, і свіжіші дані відсутні.

В інших рейтингах, таких як Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) та Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), Україна також демонструвала результати нижчі, ніж у більшості сусідніх країн. Це вказує на необхідність продовження реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-клімату, боротьбу з корупцією та підвищення ефективності державних інститутів. Подальший аналіз конкурентоспроможності України за 2022–2023 роки вимагає розгляду її позицій у низці ключових міжнародних рейтингах за конкретними категоріями. Це дозволяє виявити сильні та слабкі сторони економіки країни та визначити напрями для подальших реформ. Окрі вже зазначених у таблиці нами обрано такі міжнародні рейтинги як:

- **Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business).** Світовий банк припинив публікацію рейтингу Doing Business у 2021 році через виявлені порушення в методології. Останні дані за 2020 рік показують, що Україна посіла 64-те місце серед 190 країн. Відсутність оновлених даних ускладнює аналіз за цим індексом.
- **Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom).** За даними Heritage Foundation, у 2022 році Україна посіла 130-те місце серед 177 країн з індексом 56,2, що відносить її до категорії «переважно невірільних» економік. Це свідчить про необхідність подальших реформ у сфері економічної свободи.
- **Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI).** Transparency International у 2022 році присвоїла Україні 33 бали зі 100 можливих, що відповідає 122-му місцю серед 180 країн. Це вказує на високий рівень корупції та потребу в ефективних антикорупційних заходах.
- **Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI).** За даними Програми розвитку ООН, у 2021 році Україна мала індекс 0,773, що відповідає 74-му місцю серед 189 країн. Це свідчить про середній рівень розвитку людського потенціалу.

- **Індекс інновацій (Global Innovation Index).** У 2022 році Україна посіла 57-ме місце серед 132 країн, що свідчить про середній рівень інноваційного розвитку. Це вказує на потенціал для зростання в сфері інновацій.

Аналіз міжнародних рейтингів за 2022–2023 роки показує, що Україна має середні показники в сферах економічної свободи, сприйняття корупції та інновацій. Відсутність оновлених даних за деякими індексами ускладнює повний аналіз. У цьому контексті цікавим є оцінка конкурентоспроможності України міжнародними організаціями та відомими рейтинговими агентствами. Так Рейтингові агентства, як-от Moody's та Fitch, під час військового конфлікту знизили кредитний рейтинг України, що відображає високі ризики для інвесторів і обмежені можливості держави здійснювати виплати за борговими зобов'язаннями. Однак експерти зазначають, що після завершення військових дій потенціал для відновлення є значним за умови реалізації ефективної відновлювальної стратегії та залучення іноземної допомоги. У свою чергу така міжнародна інституція як МВФ підкреслює, що у військових умовах конкурентоспроможність країни не може оцінюватися лише за економічними показниками, оскільки основним пріоритетом є підтримка стабільності фінансової системи та збереження базової економічної життєздатності. Світовий банк також зазначає, що конкурентоспроможність України може бути забезпечена лише через активне залучення до міжнародної спільноти, яка підтримуватиме реконструкцію та розвиток країни після війни.

У свою чергу українські економісти підкреслюють, що конкурентоспроможність у військовий період здебільшого залежить від здатності держави мобілізувати ресурси для підтримки життєздатності економіки та захисту критичної інфраструктури. Олексій Куц, український економіст, зазначає, що ключовими факторами конкурентоспроможності у військовий період стали внутрішня стабільність, логістика та підтримка від західних партнерів, а не традиційні економічні індикатори. За його словами, військовий період вимагає адаптації економіки до швидких змін і забезпечення мінімально необхідного функціонування критичних секторів.

Український економіст Дарія Марчак звертає увагу на важливість підтримки малого та середнього бізнесу в умовах війни, оскільки цей сектор здатний забезпечувати робочі місця та базові потреби населення. Вона підкреслює, що для збереження конкурентоспроможності необхідні програми державної підтримки, податкові пільги та спрощення умов для бізнесу, які могли б допомогти підприємцям адаптуватися до нових умов.

Міжнародні експерти в умовах війни оцінюють конкурентоспроможність України через призму надання зовнішньої допомоги, реконструкції та довгострокової підтримки. Аналітики Світового банку зазначають, що Україна потребує значної зовнішньої фінансової підтримки для відновлення інфраструктури, яка зазнала значних пошкоджень через бойові дії. У своїх прогнозах вони наголошують, що успіх відновлення економіки залежатиме від здатності України залучати грантове фінансування та пільгові кредити.

Представники Європейського Союзу, зокрема, Йоханнес Хан, єврокомісар з питань бюджету, підкреслюють, що для повернення до конкурентоспроможності Україна повинна мати стабільний доступ до європейських ринків, що потребує скасування тарифних бар'єрів та полегшення митних процедур. Хан також наголосив на необхідності подальшого реформування системи управління в Україні для забезпечення прозорості та підзвітності, що є умовою для залучення великих інвестицій.

Підсумовуючи слід зазначити що, оцінки міжнародної конкурентоспроможності України у воєнний та довоєнний періоди значно відрізняються. До війни фокус був на реформах, продуктивності, ефективному використанні природних та людських ресурсів, розвитку інфраструктури та інтеграції до світових ринків. Під час війни основний акцент змістився на мобілізацію ресурсів, стійкість критичних секторів, підтримку малого бізнесу та міжнародну допомогу.

Українські та міжнародні експерти сходяться на думці, що у довгостроковій перспективі конкурентоспроможність України залежатиме від її здатності здійснити масштабну реконструкцію та впровадити інституційні реформи, які

забезпечать прозорість і ефективне управління. Водночас післявоєнний період відкриває можливості для побудови нової економічної системи на основі сучасних стандартів, що потенційно може підвищити конкурентоспроможність України на міжнародній арені.

2.3 Оцінка ефективності державної політики України у сфері нарощування її міжнародної конкурентоспроможності

Забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності є ключовою метою державної економічної політики будь-якої країни, яка прагне закріпити свої позиції у глобальному економічному просторі. У сучасних умовах, коли світова економіка перебуває у стані динамічних змін, роль держави у створенні сприятливого середовища для розвитку бізнесу, залучення інвестицій та стимулювання інновацій набуває особливого значення. Для України, яка стикається із низкою внутрішніх та зовнішніх викликів, питання формування та реалізації ефективної державної політики у сфері міжнародної конкурентоспроможності є надзвичайно актуальним.

З початку незалежності Україна зробила низку важливих кроків для інтеграції у світову економіку, проте її конкурентоспроможність залишається недостатньою для забезпечення сталого економічного зростання. Такі фактори, як високий рівень корупції, слабкі інститути, недосконале регуляторне середовище та низький рівень інноваційної активності, суттєво обмежують потенціал країни на міжнародній арені. Водночас, останні роки демонструють активізацію реформ, спрямованих на покращення бізнес-клімату, адаптацію до європейських стандартів та підтримку стратегічних галузей економіки. Ці заходи є частиною довгострокової стратегії України, спрямованої на посилення її конкурентних переваг. За твердженням сучасних дослідників міжнародна конкурентоспроможність країни значною мірою визначається здатністю держави формувати ефективну політику,

яка стимулює економічний розвиток, сприяє залученню інвестицій і поліпшує умови для ведення бізнесу.

Для якісної оцінки ефективності державної політики у контексті забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності України важливо розглянути кілька ключових аспектів: макроекономічну стабільність, регуляторну політику, антикорупційні заходи, розвиток інфраструктури та інноваційний потенціал. Кожен із цих напрямів є критичним для забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні, оскільки сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища, зростанню інвестиційної привабливості та підвищенню продуктивності економіки загалом.

З 2014 року Україна здійснила низку важливих реформ, спрямованих на модернізацію економіки, зміцнення державних інституцій та наближення до європейських стандартів. Нижче наведено ключові напрями реформ та досягнення в кожній сфері:

по-перше в економіці та адмініструванні - **децентралізація**: передача повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих громад, що сприяло підвищенню ефективності управління та розвитку регіонів; завдяки децентралізаційній реформі частина фінансових і адміністративних повноважень була передана місцевим громадам [16]. Це сприяло зміцненню місцевої економіки та збільшенню бюджетів громад. Регіони отримали більше можливостей для залучення інвестицій і створення нових робочих місць, що позитивно вплинуло на добробут населення та розвиток інфраструктури. Це стимулює економічний розвиток у регіонах, знижує рівень безробіття та створює сприятливі умови для малого і середнього бізнесу. Такий підхід сприяє зміцненню економіки на рівні громад і покращує загальні показники конкурентоспроможності країни; **реформа енергетичного сектору**: лібералізація ринку газу та електроенергії, що дозволило створити конкурентне середовище та зменшити залежність від імпорту енергоносіїв; це сприяло появі нових приватних компаній у сфері енергетики, а також підтримало зусилля зі зниження субсидування енергетичного сектору. Також зменшилася залежність України від постачання газу з росії, що посилює

економічну та політичну безпеку; **банківська реформа**: очищення банківської системи від неплатоспроможних установ, підвищення прозорості та стабільності фінансового сектору; **оптимізація державних органів**: скорочення кількості державних службовців та підвищення ефективності роботи державних інституцій; **впровадження електронного урядування**: розвиток цифрових послуг для громадян та бізнесу, що спростило взаємодію з державою та зменшило бюрократичні перепони.

По-друге, в юридично-правовій - **створення антикорупційних органів**: заснування Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду для боротьби з корупцією на високому рівні; **Електронне декларування**: впровадження системи електронного декларування доходів та майна державних службовців для підвищення прозорості та підзвітності; **оновлення суддівського корпусу**: переатестація суддів та створення нових судових інституцій для забезпечення незалежності та ефективності судової системи; **впровадження антикорупційних судів**: створення спеціалізованих судів для розгляду корупційних справ, що підвищило ефективність боротьби з корупцією.

По-третє, у сфері освіти і медицини - **нова українська школа**: реформа середньої освіти, спрямована на впровадження компетентнісного підходу та оновлення навчальних програм; **медична реформа**: впровадження системи державного медичного страхування та автономізації медичних закладів для підвищення якості медичних послуг. Це значно підвищили доступність медичних послуг. Це допомогло зменшити навантаження на держбюджет у сфері охорони.

По-четверте у сфері міжнародних відносин- **угода про асоціацію з ЄС**: підписання та ратифікація Угоди про асоціацію, що включає глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі з Європейським Союзом; **безвізовий режим**: отримання безвізового режиму з країнами ЄС, що спростило подорожі для українських громадян.

Ці реформи стали основою для подальшого розвитку України та її прагненням до інтеграції до європейської спільноти.

Особливо слід відмітити заходи уряду із забезпечення макроекономічної стабільності як основи конкурентоспроможності держави. Одним із основних кроків, які здійснила держава, є заходи, спрямовані на стабілізацію економіки та фінансового сектору. Завдяки співпраці з Міжнародним валютним фондом (МВФ) вдалося запровадити важливі кроки, такі як стабілізація національної валюти, контроль інфляції та зменшення дефіциту бюджету. Так завдяки реформам у фінансовому секторі, зокрема очищенню банківської системи від неплатоспроможних банків і підвищенню наглядової ефективності Національного банку України (НБУ), вдалося стабілізувати банківський сектор. Це зміцнило довіру громадян та інвесторів до фінансової системи України. Інфляція, яка в 2015 році досягала понад 48%, поступово знизилася до 9–10% в наступні роки, що сприяло стабільності національної валюти та залученню іноземних інвестицій [17]. Фінансова стабільність стала важливим фактором, що сприяв поліпшенню інвестиційного клімату та створив передумови для подальшого економічного зростання. Згідно з даними Світового банку, стабілізація гривні та зниження інфляції позитивно вплинули на макроекономічну стійкість, хоча залишається ризик відсутності стійкого довгострокового розвитку.

Позитивним з точки зору підвищення інвестиційної привабливості держави є зміни у регуляторному середовищі та податковій системі, зокрема реформа державного управління та боротьба з корупцією, сприяли покращенню бізнес-клімату. Створення антикорупційних органів, таких як НАБУ та Вищий антикорупційний суд, а також впровадження системи електронного декларування доходів підвищили прозорість та підзвітність чиновників, що зміцнило довіру іноземних інвесторів. Спрощення податкової системи та зменшення адміністративного тиску на бізнес створили передумови для розвитку підприємницької діяльності та залучення іноземних інвестицій. Реформа державного управління, включаючи зниження кількості ліцензій і дозволів для бізнесу, дозволила підвищити показники України у рейтингу Doing Business. Наприклад, у 2018 році Україна покращила свою позицію в цьому рейтингу,

піднявшись на 71-е місце завдяки змінам, що спростили реєстрацію бізнесу та поліпшили доступ до кредитування.

Податкова реформа та спрощення регуляторної системи значно полегшили умови ведення бізнесу в Україні, що дозволило покращити позицію країни в рейтингу Doing Business. Суттєве зменшення кількості ліцензій і дозвільних документів, спрощення реєстрації бізнесу та поліпшення доступу до кредитування створили передумови для розвитку малого і середнього бізнесу. Наприклад, за даними Світового банку, впровадження електронної системи податкової звітності в Україні знизило рівень корупційних ризиків у цій сфері та покращило адміністрування податків, що є важливим фактором для підвищення конкурентоспроможності.

Політика інфраструктурного розвитку. Інфраструктурні проекти, включаючи модернізацію транспортної мережі, розвиток дорожньої інфраструктури, реконструкцію залізниць та портів, значно покращують логістику та зменшують витрати на перевезення. У співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Світовим банком було запущено кілька проектів для розбудови інфраструктури, що дозволяє поліпшити умови для міжнародної торгівлі. За даними Світового банку, поліпшення інфраструктури позитивно впливає на міжнародну конкурентоспроможність України, підвищуючи її експортний потенціал.

Підтримка інноваційної діяльності та розвиток цифрових технологій є критичними факторами для підвищення конкурентоспроможності в умовах глобальної економіки. Програми підтримки ІТ-сектора, розвиток інноваційних кластерів і технологічних парків сприяють створенню нових робочих місць і підвищенню технологічного рівня економіки. Водночас цифровізація державного управління, включаючи системи «Дія» та інші електронні послуги, дозволяє скоротити адміністративні бар'єри та спростити взаємодію між бізнесом і державою.

Завдяки реформам у вищезазначених сферах Україна змогла покращити свої позиції в низці міжнародних рейтингів. Наприклад, у рейтингу Doing Business від

Світового банку та в Індексі економічної свободи від Heritage Foundation були відзначені позитивні зрушення, пов'язані зі спрощенням ведення бізнесу та поліпшенням інституційної прозорості. Також було зафіксовано зростання позицій України в Індексі глобальної конкурентоспроможності завдяки покращенню в макроекономічній стабільності та інноваційному розвитку.

Для повноцінного аналізу наслідків реалізованої державної політики у контексті забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України до та після початку війни 2022 року необхідно враховувати специфіку кожного періоду, адже виклики, з якими стикалася країна, суттєво різнилися. Так до початку війни (2014–2021 роки) за твердженням вітчизняних аналітиків державна політика України у сфері забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки характеризувалась низкою негативних результатів щодо її реалізації [12, 16]. По-перше, це непослідовність реформ у різних сферах розвитку країни. До початку війни українська економіка стикалася з низкою структурних викликів, які потребували послідовного впровадження реформ. Однак через політичні розбіжності та часті зміни урядів реалізація реформ була перервана, що призвело до непослідовності у проведенні заходів для підвищення конкурентоспроможності. Брак координації між різними відомствами обмежив досягнення довготривалих результатів у ключових сферах, таких як податкове адміністрування, антикорупційні заходи та децентралізація. По-друге, Незважаючи на створення антикорупційних інституцій, таких як НАБУ, Вищий антикорупційний суд, корупція продовжувала залишатися великою перешкодою для міжнародної конкурентоспроможності України. Недостатня незалежність і слабка правозастосовча функція цих установ часто призводили до низької ефективності у боротьбі з корупцією. За даними Transparency International, корупція в Україні залишалася однією з найважливіших проблем, що обмежувала залучення іноземних інвестицій і негативно впливала на бізнес-клімат у країні. По-третє, хоча у 2014–2021 роках було анонсовано низку інфраструктурних проєктів, їх фінансування та реалізація залишалися обмеженими. Україна потребувала значних інвестицій у модернізацію транспортних мереж, логістику, порти, але обмежене

державне фінансування та брак довіри інвесторів гальмували виконання запланованих проєктів. Це сприяло збереженню високих логістичних витрат та обмежувало доступ до міжнародних ринків, знижуючи конкурентоспроможність української продукції. По-четверте, незважаючи на заходи зі спрощення регуляторної системи, високий рівень бюрократії та складність у проходженні дозвільних процедур залишалися важливими стримуючими факторами для бізнесу. Велика кількість регуляцій і податкових перевірок негативно впливали на діяльність малих і середніх підприємств, а також обмежували розвиток нових бізнес-ініціатив. По-п'яте, високий рівень еміграції, спричинений низьким рівнем заробітної плати і недостатньою кількістю якісних робочих місць, призвів до втрати кваліфікованої робочої сили. Це обмежувало можливості економічного зростання та розвиток інноваційних галузей. За даними Світового банку, трудова міграція особливо вплинула на рівень продуктивності в промисловості та ІТ-галузі, які потребують висококваліфікованих кадрів.

Після початку війни (2022 рік – дотепер) уряд України зіткнувся з надзвичайно складними завданнями щодо збереження та підтримки міжнародної конкурентоспроможності економіки країни. Незважаючи на низку заходів, спрямованих на стабілізацію економічної ситуації, оцінки дій уряду в цьому напрямі часто є негативними через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів. Економічна нестабільність, відсутність доступу до міжнародних ринків, обмежені можливості залучення інвестицій та руйнування інфраструктури призвели до того, що ефективність дій уряду в напрямі забезпечення високого рівня конкурентоспроможності залишається під питанням. Тобто негативні оцінки дій уряду щодо забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки України після початку війни ґрунтуються на об'єктивних показниках скорочення економічної активності, втраті інвестиційної привабливості, руйнуванні інфраструктури та відтоку робочої сили. У цих умовах уряд стикається з численними викликами, які ускладнюють реалізацію політики, спрямованої на зміцнення позицій України на міжнародній арені. Для відновлення економіки та забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку необхідні більш дієві

заходи, зокрема у сферах відновлення інфраструктури, підтримки експорту та залучення інвестицій. Саме недостатня ефективність інфраструктурної політики, неефективність дій уряду у подоланні енергетичної кризи та зростаючі проблеми на експортних ринках що досі не знаходять свого вирішення дають підстави вважати що ефективність державної політики у сфері забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності знаходиться на низькому рівні. Також можна погодитись із думкою низки вітчизняних експертів що відсутність належних заходів із боку уряду для залучення інвестицій у стратегічні галузі створила ситуацію, коли країна залишилася з обмеженими ресурсами для відновлення. Окремо слід зазначити що уряд не зміг забезпечити механізмів утримання робочої сили всередині країни, а заходи, спрямовані на повернення українців додому, мали недостатній ефект. Це обмежує можливості для відновлення економіки та обмежує інноваційний потенціал країни.

Як вже було зазначено у підрозділі 2.1 одним із головних негативних наслідків воєнних дій стало значне падіння ВВП, що суттєво знизило економічну активність країни. За даними Національного банку України, у 2022 році ВВП скоротився на понад 30%, що є найбільшим падінням з часів незалежності. Це вплинуло на зниження податкових надходжень, ускладнило бюджетне планування та обмежило фінансові можливості уряду для забезпечення критично важливих потреб. На думку західних експертів, дії уряду, спрямовані на стабілізацію макроекономічної ситуації, мали обмежений ефект через відсутність довгострокової стратегії щодо відновлення економіки в умовах війни (див. Додаток К).

Воєнні дії також призвели до масштабного руйнування інфраструктури, що безпосередньо вплинуло на конкурентоспроможність України. Руйнування транспортних шляхів, мостів, портів і об'єктів енергетичної інфраструктури суттєво обмежили можливості для ведення бізнесу та експорту. Уряду не вдалося оперативно забезпечити фінансування та відновлення ключових об'єктів, що негативно позначилося на логістиці та доступі до міжнародних ринків. Як наслідок,

логістичні витрати значно зросли, що суттєво знизило конкурентоспроможність українських товарів за кордоном.

Блокада українських морських портів призвела до значного скорочення обсягів експорту, зокрема сільськогосподарської продукції, яка є важливим джерелом валютних надходжень. Хоча уряд намагався вирішити проблему шляхом пошуку альтернативних транспортних шляхів, ці заходи мали обмежений ефект. Вітчизняні експерти відзначають, що недостатня координація дій і відсутність чіткої стратегії з боку уряду призвели до втрат на експортних ринках та обмеження можливостей України на міжнародній арені.

Цілеспрямовані атаки на енергетичні об'єкти України призвели до значних втрат у цій сфері, що ускладнило стабільне забезпечення підприємств і населення електроенергією. Енергетична криза суттєво обмежила можливості для відновлення промисловості та забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку. Відсутність достатнього фінансування та неефективність у відновленні енергетичної інфраструктури негативно позначилися на діяльності бізнесу, який був змушений зупиняти виробництво або працювати на частковій потужності.

Підсумовуючи слід зазначити що негативні наслідки реалізованої державної політики до і після початку війни різняться за своєю природою і масштабом. До початку війни основними проблемами залишалися корупція, бюрократія та недостатнє фінансування інфраструктури. Після початку повномасштабної агресії економіка України зазнала значних втрат через руйнування інфраструктури, скорочення ВВП та масовий відтік інвестицій. Для підвищення міжнародної конкурентоспроможності Україні необхідно не лише відновити економічні структури, але й зміцнити інвестиційний клімат і забезпечити підтримку розвитку бізнесу та його захисту. Вже сьогодні уряд намагається подолати вищезазначені проблеми і активно діяти. Вже у вересні 2024 року прем'єр-міністр України Денис Шмигаль окреслив три ключові пріоритети діяльності нового уряду: енергетику, освіту та оборону. Він повідомив, що обсяги виробництва зброї зросли вдвічі порівняно з попереднім роком, і наголосив на важливості відновлення енергетичної

інфраструктури та ретельної підготовки до зимового періоду. Також у квітні 2024 року Європейська комісія схвалила план реформ, запропонований Україною, який став ключовою умовою для отримання макрофінансової допомоги в розмірі 50 мільярдів євро на період 2024–2027 років.

Цей план включає 69 реформ та 10 інвестиційних проєктів, що охоплюють 146 кількісних і якісних показників у 15 різних сферах. До них належать енергетика, сільське господарство, транспорт, цифровізація, "зелений" перехід, розвиток людського капіталу, реформа державних підприємств, покращення бізнес-середовища, управління державними фінансами та децентралізація.

У червні 2024 року Кабінет Міністрів України також затвердив "Матрицю реформ" — систематизований план змін, який включає офіційно узгоджені рекомендації міжнародних партнерів. Тобто на 2024 рік заплановано реалізацію понад 200 реформ із визначенням близько 400 індикаторів їх виконання. Пріоритетними напрямками є макроекономічна політика, інституційні зміни (антикорупційні заходи та реформа правоохоронних органів), а також структурні реформи, що спрямовані на розвиток людського капіталу, спрощення торгівлі та поліпшення бізнес-клімату.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ НАРОЩУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

3.1 Проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України

Сучасні виклики, з якими стикається Україна, вимагають зосередження зусиль на кількох критично важливих напрямках, які охоплюють питання безпеки, економічного відновлення, внутрішньополітичної стабільності, соціальних змін та зміцнення міжнародної підтримки. Усі ці аспекти не лише формують контекст для нинішньої політики держави, але й визначають її здатність до подальшого розвитку та інтеграції у світову спільноту.

Одним із найважливіших і найскладніших викликів для України залишається питання безпеки, адже триваюча військова агресія з боку Російської Федерації зумовлює постійні загрози для державного суверенітету та територіальної цілісності. Цей фактор вимагає мобілізації значних ресурсів для оборони та відбудови пошкодженої інфраструктури. В умовах воєнних дій Україна змушена балансувати між витратами на оборону та необхідністю відновлення економіки. Зокрема, міжнародні партнери, такі як США, Європейський Союз і міжнародні фінансові організації, надають значну підтримку, яка є критично важливою для підтримки обороноздатності держави.

Другий вагомий виклик для України пов'язаний із відновленням та розвитком економіки, яка суттєво постраждала через війну. Руйнація інфраструктури, скорочення обсягів промислового виробництва та значні втрати в секторі експорту зумовлюють зниження економічної активності та впливають на макроекономічну стабільність. Важливим кроком є розробка програми економічного відновлення, що включає заходи зі стимулювання інвестицій, підтримки малого та середнього бізнесу, а також розширення можливостей для

інтеграції в європейські ринки. Особливу увагу варто приділити енергетичній безпеці та модернізації енергетичної інфраструктури, оскільки відсутність стабільних джерел енергії серйозно впливає на продуктивність економіки.

На внутрішньому політичному рівні Україна продовжує стикатися із проблемами, що вимагають проведення структурних реформ. Прозорість державного управління та ефективна боротьба з корупцією залишаються важливими завданнями для української влади. Міжнародні партнери України підкреслюють необхідність реформування судової системи, посилення антикорупційної політики та впровадження цифрових платформ для підвищення прозорості державних послуг. Відсутність прогресу в цих сферах може вплинути на рівень довіри з боку міжнародних донорів та інвесторів. Крім того, політична стабільність є критично важливою, оскільки будь-яка внутрішня напруга або політична нестабільність можуть уповільнити темпи реформ та посилити соціальну напруженість.

Соціальні виклики є ще одним фактором, який впливає на загальну стабільність та розвиток України. Війна спричинила значні переміщення населення, зростання рівня безробіття та погіршення умов життя для багатьох українців. За даними експертів, демографічна криза, посилена трудовою міграцією та зниженням народжуваності, створює додаткові труднощі для країни. Для подолання цих викликів уряд розробляє програми соціальної підтримки, орієнтовані на внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та малозабезпечені верстви населення. Крім того, інвестиції в охорону здоров'я та освіту є пріоритетними для збереження та розвитку людського капіталу, адже саме якісна освіта та медичне обслуговування є основою для соціальної стабільності та економічного зростання.

Зовнішньополітичні виклики також займають значне місце у порядку денному України. Забезпечення постійної підтримки з боку міжнародної спільноти є критично важливим для захисту національних інтересів України на глобальній арені. Однак зміни в геополітичній ситуації, зокрема вибори у ключових країнах-партнерах, можуть вплинути на обсяг та характер цієї підтримки. Зокрема, можлива

зміна зовнішньої політики США внаслідок майбутніх виборів може змінити динаміку відносин з Україною. Відтак, Україна має активно працювати на дипломатичному фронті, зміцнювати свої позиції в ЄС та інших міжнародних організаціях, щоб забезпечити послідовну підтримку своїх інтересів на міжнародній арені.

Вирішення цих комплексних викликів є надзвичайно важливим для забезпечення стабільного розвитку України та інтеграції до Європейського Союзу. Зокрема, реформування правової та судової системи, модернізація економіки, розвиток інфраструктури та забезпечення соціальної підтримки є ключовими елементами для досягнення сталого розвитку та конкурентоспроможності країни. Використання міжнародної допомоги та підтримка з боку міжнародних партнерів, таких як США, ЄС, МВФ та Світовий банк, можуть допомогти Україні подолати труднощі та прискорити темпи відновлення. Лише за умови комплексного підходу до вирішення цих проблем/викликів Україна зможе забезпечити процвітання, стабільність та стійке економічне зростання. Проведене дослідження показало що до основних проблем пов'язаних із підвищенням міжнародної конкурентоспроможності економіки України є: значні втрати інфраструктури та промисловості; втрата експортного потенціалу; дефіцит інвестицій та фінансових ресурсів; соціальна нестабільність, міграція та втрата людського капіталу та інше.

Один із головних викликів для повоєнної економіки України – це стабілізація фінансової системи та залучення іноземних інвестицій. Війна значно послабила довіру інвесторів через зростання ризиків і невизначеності. Відновлення довіри вимагає рішучих дій з боку уряду та міжнародної спільноти для створення сприятливих умов для інвестицій, таких як податкові стимули, спрощення регуляторних процедур та забезпечення захисту прав власності. За оцінками Світового банку та МВФ, залучення інвестицій може здійснюватися через інвестиційні гарантії та страхування від військових ризиків, що сприятиме поверненню іноземного капіталу до України.

Як було зазначено раніше однією з головних перешкод для підвищення конкурентоспроможності є стан інфраструктури. Руїнування транспортних

магістралей, мостів, залізниць, морських портів та інших інфраструктурних об'єктів ускладнюють транспортування продукції та знижують можливості для експорту. В умовах нестабільного транспортного сполучення, особливо у постраждалих від війни регіонах, зростають витрати на логістику, що негативно впливає на конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках.

Для відбудови інфраструктури потрібно залучати міжнародні інвестиції та використовувати ресурси міжнародних фінансових інституцій, таких як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку та інші донорські організації. При цьому варто орієнтуватися на впровадження інноваційних технологій, що дозволять модернізувати інфраструктуру відповідно до міжнародних стандартів і підвищити її ефективність.

Дефіцит інвестицій та фінансових ресурсів. Війна значно знизила рівень економічної стабільності, підвищивши ризики інвестування у країну. Для створення умов стабільного економічного середовища та відновлення довіри інвесторів необхідно провести системні реформи [7]. Серед них — податкова реформа, що передбачає створення прозорих і сприятливих умов для ведення бізнесу, зниження податкового тиску на малий і середній бізнес, зменшення адміністративних бар'єрів і спрощення регуляторних процедур.

Інвестиційна привабливість може бути підвищена також через гарантії безпеки інвестицій, включаючи страхування від військових ризиків, що є важливим стимулом для іноземних інвесторів у післявоєнний період. Підтримка малого і середнього бізнесу, особливо в постраждалих регіонах, є важливим компонентом для зниження рівня безробіття та стимулювання економічного зростання.

Промисловість є важливою складовою економіки України, але унаслідок бойових дій багато промислових об'єктів зазнали значних пошкоджень або були повністю знищені. Відновлення промислових потужностей потребує значних фінансових ресурсів, інновацій та технологічного оновлення. Для цього важливо залучати передові технології та інвестувати в автоматизацію, що дозволить зменшити витрати на виробництво та підвищити конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках. Крім того, важливим є розвиток

секторів з високою доданою вартістю, таких як ІТ та інноваційні технології, що сприятиме диверсифікації економіки та зменшенню залежності від сировинного експорту.

Енергетична залежність від зовнішніх поставок робить Україну вразливою до зовнішніх шоків, що підтвердили події війни. Тому важливим аспектом є розвиток відновлюваних джерел енергії — вітрової, сонячної, біоенергетики — які забезпечать стабільність енергопостачання та дозволять знизити вартість енергоресурсів. Україна має значний потенціал для розвитку зеленої економіки, що дозволить залучити додаткові інвестиції від міжнародних партнерів, які активно підтримують екологічні проєкти. Наприклад, ЄС та Міжнародний банк реконструкції та розвитку готові фінансувати екологічно орієнтовані проєкти, що відповідають стандартам сталого розвитку.

Скорочення експорту ключових галузей, таких як металургія та агропромисловий комплекс, є однією з основних загроз для конкурентоспроможності. Україна потребує активної інтеграції до світових ринків для збільшення експорту продукції. Підписання торговельних угод, адаптація продукції до міжнародних стандартів, розвиток логістичної інфраструктури та зниження бар'єрів для експорту можуть забезпечити стабільний потік товарів і послуг за кордон. Особливо важливим є розширення експорту сільськогосподарської продукції, ІТ-послуг та промислової продукції, що дозволить знизити залежність від традиційних ринків і зменшити ризики для національної економіки [10].

Соціальна стабільність є ключовим елементом для успішної економічної відбудови. Війна спричинила переміщення мільйонів людей, зокрема кваліфікованих кадрів, що створює додатковий тиск на ринок праці та соціальну систему. Людський капітал є ключовим ресурсом для підвищення конкурентоспроможності країни, проте війна спричинила масову трудову міграцію та переміщення населення. Забезпечення доступу до якісної освіти, програм перекваліфікації, створення робочих місць і конкурентних заробітних плат дозволять Україні зберегти і розвинути кваліфіковану робочу силу. Держава також

повинна запроваджувати політики, спрямовані на повернення громадян з-за кордону, шляхом створення привабливих умов для роботи і проживання, що є важливим для подолання демографічної кризи та забезпечення стабільного розвитку економіки. Зокрема, впровадження програм підтримки молодих спеціалістів, розвиток освітньої та медичної інфраструктури у регіонах, підтримка підприємницької активності можуть створити стимули для повернення українців, які працюють за кордоном.

Відновлення зруйнованих війною регіонів є ще одним викликом для України. Зокрема, необхідність відбудови житлового фонду, лікарень, шкіл, транспортної та комунальної інфраструктури вимагає залучення значних коштів та міжнародної підтримки. Важливою складовою цього процесу є впровадження сучасних стандартів у будівництві, які враховують енергоефективність та стійкість до потенційних загроз. Водночас, підтримка економічної активності в постраждалих регіонах, зокрема через створення робочих місць, є важливою для забезпечення соціальної стабільності та зниження рівня безробіття.

Для відновлення довіри як серед громадян, так і з боку міжнародних партнерів, критично важливо покращити ефективність державного управління та забезпечити прозорість в ухваленні рішень. Боротьба з корупцією є ключовою складовою цього процесу, оскільки від неї залежить стабільність економічного розвитку та здатність держави ефективно залучати інвестиції. Важливим кроком у цьому напрямку є впровадження цифрових технологій у державне управління, що дозволить спростити доступ до державних послуг та знизити корупційні ризики.

Проведений аналіз дозволив сформулювати таблицю 3.1 з основними факторами, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність економіки України, з урахуванням впливу війни та проблем, які потребують особливої уваги для відновлення та підвищення конкурентного статусу держави на міжнародній арені.

Ця таблиця відображає стратегічні напрями, що потребують активної уваги з боку держави та міжнародних партнерів задля підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Таблиця 3.1 - Основні фактори та проблеми, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність економіки України.

Фактор	Опис впливу	Основні проблеми	Необхідні заходи для підвищення
Інституційна стабільність	Низька ефективність державних інститутів, висока корупція	Непрозора система правосуддя, низька довіра до інститутів	Антикорупційні реформи, реформа судової системи
Інфраструктура	Зруйновані дороги, залізниці, енергетичні об'єкти	Значні фінансові витрати на відновлення	Інвестиції в інфраструктуру, співпраця з міжнародними донорами
Макроекономічна стабільність	Інфляція, бюджетний дефіцит, зростання державного боргу	Залежність від зовнішнього фінансування	Підтримка бюджету, стабілізація гривні, залучення інвестицій
Інноваційний потенціал	Розвинений ІТ-сектор, високий рівень цифрових технологій	Недостатність інвестицій у науку та технології	Підтримка стартапів, розвиток технічної освіти
Ринок праці	Втрата робочої сили через міграцію, високий рівень безробіття	Недостатня кваліфікація, виїзд кваліфікованих працівників	Програми реінтеграції, перекваліфікація, підтримка малого бізнесу
Інвестиційна привабливість	Високий рівень ризиків через військові дії, низька довіра інвесторів	Бар'єри для іноземних інвестицій	Податкові стимули, захист прав інвесторів, покращення бізнес-клімату
Експортні можливості	Скорочення експорту через блокування портів та логістичні обмеження	Висока вартість логістики, обмежений доступ до зовнішніх ринків	Розширення західних торгових маршрутів, підтримка експортерів
Фінансова підтримка	Міжнародна фінансова допомога сприяє стабілізації, але підвищує залежність	Зростання зовнішнього боргу, ризик фіскальної нестабільності	Ефективне використання зовнішніх ресурсів, розвиток внутрішніх джерел фінансування

Джерело: складено автором на основі [4, 5, 12, 16, 29].

Успішне вирішення наведених проблем дозволить Україні повернутися на траєкторію зростання та стати конкурентоспроможною економікою на світовому ринку.

Попри ці труднощі, в умовах війни з'являються і перспективи для економічного розвитку. Перспективи підвищення конкурентоспроможності економіки України тісно пов'язані з виконанням реформ, спрямованих на подолання ключових бар'єрів, таких як корупція, низька ефективність державного управління, слабкий рівень інноваційної діяльності та недосконалість інфраструктури.

Однією з ключових перспектив є розбудова інноваційної економіки. Післявоєнне відновлення може стати основою для впровадження сучасних технологій та інновацій. Інвестиції у високотехнологічні галузі, такі як ІТ, біотехнології та зелена енергетика, здатні забезпечити стійке економічне зростання. ІТ-сектор, який навіть у період війни демонструє стійкість, може стати ключовим драйвером розвитку економіки. Інтеграція до європейських та глобальних ринків також відкриває нові можливості для України. Євроінтеграція створює умови для залучення інвестицій, розширення експортного потенціалу та доступу до сучасних технологій. Виконання Угоди про асоціацію з ЄС дозволить покращити регуляторне середовище та зміцнити позиції вітчизняних виробників на міжнародних ринках.

Важливу роль у відновленні економіки відіграє міжнародна фінансова допомога. Ініціатива «Marshall Plan for Ukraine» та підтримка від міжнародних партнерів передбачають фінансування проектів із відбудови інфраструктури, відновлення підприємств і стимулювання економічної активності. Також перспективним напрямом є реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату. Прозорість регуляторних процедур, скорочення бюрократичних бар'єрів і забезпечення верховенства права сприяють залученню іноземних інвестицій і розвитку підприємництва.

У перспективі розвиток енергетичного сектору також може стати важливим напрямом для зміцнення конкурентоспроможності. Інвестиції у відновлювальну енергетику та реалізація проектів зі зменшення енергозалежності допоможуть знизити вразливість економіки до зовнішніх шоків і сприятимуть зростанню інвестиційної привабливості.

Загалом, попри виклики, Україна має значний потенціал для відновлення та підвищення своєї міжнародної конкурентоспроможності. Для реалізації цього потенціалу необхідна системна робота над реформуванням інституцій, модернізацією ключових галузей економіки та активною інтеграцією у світові ринки. Інтеграція до європейських економічних структур, розвиток інноваційних галузей і ефективне використання міжнародної допомоги стануть основою для забезпечення стійкого економічного зростання в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Можна цілком об'єктивно стверджувати що з урахуванням наведених проблем та перспектив, майбутнє конкурентоспроможності України залежатиме від здатності країни забезпечити стійке економічне зростання та залучити інвестиції. Довгострокові перспективи пов'язані з досягненням структурних реформ, відновленням інфраструктури, підтримкою інноваційної економіки та інтеграцією в глобальні ринки.

Підсумовуючи можна зазначити що подальше нарощування міжнародної конкурентоспроможності Україні залежить від ефективності проведення наступних реформ

- **Енергетична реформа:** відновлення та модернізація енергетичної інфраструктури, підготовка до зимового періоду, розвиток відновлюваних джерел енергії.
- **Освітня реформа:** підвищення якості освіти, впровадження сучасних технологій у навчальний процес, підготовка кваліфікованих кадрів.
- **Антикорупційна реформа:** створення системи, в якій немає можливості для корупції, цифровізація державних послуг, дерегуляція бізнесу та зменшення ролі держави в економіці.
- **Реформа державних фінансів:** забезпечення макроекономічної стабільності, ефективне управління державними фінансами, зменшення дефіциту бюджету.
- **Оборонна реформа:** збільшення виробництва зброї, фінансування та будівництво укріплень, підвищення обороноздатності країни.

- **Реформа бізнес-середовища:** покращення умов для ведення бізнесу, спрощення регуляторних процедур, підтримка малого та середнього підприємництва.
- **Цифровізація:** впровадження цифрових технологій у різні сфери життя, розвиток електронного урядування, підтримка ІТ-сектору.
- **Децентралізація:** передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень, розвиток місцевого самоврядування, підвищення ефективності управління на місцях.

Реалізація цих реформ є ключовою для забезпечення стійкого розвитку України та її інтеграції до європейського співтовариства.

3.2 Шляхи нарощування міжнародно конкурентоспроможності економіки України

Для підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в післявоєнний період потрібна зважена і глибоко продумана стратегія, яка охоплює як невідкладні, так і довгострокові дії. Однією з ключових умов є реалізація короткострокових ініціатив, які мають на меті швидке економічне відновлення та стабілізацію, а також створення передумов для подальшого стійкого зростання. У довгостроковій перспективі успіх залежить від структурних змін, інституційного вдосконалення та інноваційного розвитку, які дозволять Україні зміцнити позиції на глобальному ринку.

Короткострокові заходи повинні бути зосереджені на стабілізації економіки, залученні іноземних інвестицій та відновленні інфраструктури. У цій сфері значну роль відіграють прозорість інституцій та чітке правове поле, що захищає права інвесторів. Одним із кроків може бути впровадження спеціальних економічних зон у постраждалих від бойових дій регіонах, які пропонуватимуть інвесторам пільгове оподаткування, зменшення регуляторного навантаження та додаткові гарантії безпеки. Ці зони, поряд з розвитком державно-приватного

партнерства, стануть стимулом для відновлення постраждалих територій і створення робочих місць, що є важливим кроком на шляху до економічного відновлення.

Реконструкція інфраструктури також є ключовим аспектом стратегії, адже розвиток транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури забезпечить основні умови для розвитку бізнесу і забезпечить зручні умови для іноземних і вітчизняних інвесторів. Розбудова транспортних коридорів, оновлення портів, аеропортів і залізниць, особливо з урахуванням вимог енергоефективності, сприятимуть інтеграції України у глобальні ланцюги постачання. Важливу роль відіграє також модернізація енергетичної інфраструктури та впровадження відновлюваних джерел енергії, які дозволять зменшити залежність від традиційних енергоресурсів і забезпечать сталу роботу енергетичного сектору.

У середньостроковій перспективі необхідно орієнтуватися на інтеграцію України в європейські та світові ринки. Адаптація національних стандартів до вимог ЄС, укладання нових торговельних угод, а також диверсифікація експортних ринків зменшать залежність від окремих торговельних партнерів і підвищать стійкість економіки. Важливим кроком є розширення присутності української продукції на ринках Північної Америки, Азії та Близького Сходу, що стане вагомим стимулом для зростання виробничих секторів, таких як сільське господарство, машинобудування та харчова промисловість.

Інновації та розвиток технологій — це ще одна важлива складова стратегії підвищення конкурентоспроможності. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, автоматизація та цифрові рішення, можуть значно покращити продуктивність і знизити витрати в багатьох секторах економіки. Для цього необхідно створити умови, що сприятимуть розвитку стартапів, технологічних хабів та інноваційних кластерів. Інвестиції у дослідження та розвиток, а також стимулювання наукових розробок є важливими для розвитку технологічного потенціалу країни. На прикладі ІТ-сектору можна побачити, як розвиток високих технологій сприяє збільшенню експорту послуг і поліпшенню іміджу країни на світовій арені.

Не менш важливою складовою є розвиток «зеленої» економіки. Світовий ринок активно переходить на екологічно чисті технології, і Україна має шанс використати цей тренд для залучення інвестицій у сферу відновлюваної енергетики. Вітрова, сонячна енергетика, а також технології управління відходами можуть значно зменшити екологічний вплив виробництва і створити нові робочі місця. Уряд може надати підтримку підприємствам, які впроваджують екологічно чисті технології, через податкові пільги та субсидії, що стимулюватиме розвиток цього сектору.

Розвиток людського капіталу є критичним для забезпечення довгострокового економічного зростання. Реформа освітньої системи, підвищення якості професійної освіти, створення програм перепідготовки для дорослого населення — усе це сприятиме забезпеченню країни кваліфікованими кадрами, які зможуть працювати в нових секторах економіки. Важливо також звернути увагу на охорону здоров'я як фундамент для формування продуктивної робочої сили. Реформування медичної системи, забезпечення доступу до медичних послуг у сільських районах та впровадження програм профілактики стануть важливими елементами стратегії, яка спрямована на підтримку людського капіталу.

Соціальна стабільність є ще одним важливим аспектом для підвищення конкурентоспроможності. Забезпечення соціальної підтримки для найуразливіших верств населення та створення доступного житла для внутрішньо переміщених осіб допоможуть знизити рівень соціальної напруги. Державні програми соціального захисту та доступ до освіти і зайнятості для молоді та ветеранів війни створять основу для стійкого розвитку, що матиме позитивний вплив на економіку.

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та залучення іноземних партнерів є важливою складовою стратегії. Міжнародні фінансові організації, такі як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, можуть надати Україні значні ресурси для реалізації реформ і відновлення економіки. Прозорість державного управління, вдосконалення законодавчої бази для захисту прав інвесторів та боротьба з корупцією стануть запорукою зростання інтересу до українського ринку з боку іноземного капіталу.

Таким чином, стратегія підвищення міжнародної конкурентоспроможності України має бути всеохопною та комплексною. Первинні заходи повинні зосереджуватися на стабілізації економіки та відновленні критичних секторів, тоді як вторинні заходи спрямовані на створення довгострокових передумов для сталого розвитку. Прозорість, інноваційність, екологічність та інвестування в людський капітал є ключовими складовими, які забезпечать успішну інтеграцію України до глобального ринку та підтримають її конкурентоспроможність на світовій арені.

Для побудови ефективної стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в післявоєнний період необхідно розділити заходи на первинні та вторинні. Первинні заходи є критичними для стабілізації економіки та забезпечення базових умов для розвитку, тоді як вторинні заходи спрямовані на закріплення досягнутих результатів і забезпечення сталого зростання. Кожна з цих груп заходів включає конкретні кроки та приблизний часовий період реалізації, що дозволить спланувати послідовність дій і забезпечити контроль їх виконання.

До первинних заходів (короткострокові – 1-2 роки) слід віднести наступні:

1. Стабілізація інституційного середовища та продовження реформ

Цей захід є основою для подальшого розвитку країни. Основні кроки включають:

- **Реформа судової системи:** забезпечення незалежності судів, підвищення прозорості та відповідальності у системі правосуддя, впровадження електронного судочинства. Ці зміни необхідно реалізувати в перші два роки для зміцнення довіри інвесторів та громадян до системи.
- **Боротьба з корупцією:** забезпечення ефективної роботи антикорупційних органів, впровадження електронних інструментів для контролю за фінансовими операціями державних структур.
- **Диджиталізація державного управління:** створення цифрової платформи для доступу до державних послуг, що дозволить підвищити ефективність, знизити рівень корупції та прискорити адміністративні процедури.

2. Відновлення та модернізація інфраструктури

Інфраструктура є основою для розвитку економіки. Реалізація цього заходу включає:

- **Реконструкція транспортних магістралей:** відновлення основних автошляхів, залізничних ліній, морських портів, що забезпечить ефективну логістику. Часовий період для реалізації – перші два роки після завершення бойових дій.
- **Модернізація енергетичної інфраструктури:** реконструкція електромереж, відновлення зруйнованих енергетичних об'єктів та розвиток відновлюваної енергетики, зокрема вітрової та сонячної. Строки реалізації: 1-2 роки.

3. Залучення іноземних інвестицій та створення спеціальних економічних зон

Іноземні інвестиції є критично важливими для відновлення економіки. Основні кроки включають:

- **Запровадження спеціальних економічних зон:** створення СЕЗ із податковими пільгами та спрощеним регулюванням у постраждалих регіонах для стимулювання розвитку бізнесу та залучення інвестицій. Часовий період для запровадження – перші 1-2 роки.
- **Державно-приватне партнерство:** розробка механізмів для реалізації проектів на основі ДПП у сферах інфраструктури, медицини, освіти. Це забезпечить ефективне використання державних ресурсів і сприятиме залученню приватного капіталу.

4. Зміцнення фінансового сектору

- **Розвиток фондового ринку та кредитної системи.** Створення ефективного фондового ринку дозволить малим і середнім підприємствам залучати додаткові ресурси для розвитку. Підвищення доступу до фінансування для МСБ через кредити з низькою відсотковою ставкою сприятиме зростанню економічної активності та створенню нових робочих місць.
- **Стимулювання програм лізингу та мікрокредитування.** Це дозволить залучити нові компанії, які зможуть розширюватися завдяки доступу до

сучасного обладнання і техніки. Програми лізингу також сприяють модернізації промислового сектору, який є важливим для економіки України.

- **Забезпечення стабільності національної валюти.** Підтримка стабільності гривні через ефективне управління резервами Національного банку України, а також заходи для обмеження інфляції сприятимуть довірі до фінансової системи та покращенню умов для інвестицій.

5. Створення програм соціальної відповідальності та розвитку людського капіталу

- **Покращення умов праці та забезпечення соціального захисту** для працівників підвищить продуктивність та зменшить відтік кваліфікованих кадрів. Запровадження таких програм, як медичне страхування та соціальні пільги, підвищить привабливість роботи в Україні для спеціалістів.
- **Підтримка молодих підприємців та інноваторів** через надання грантів, стипендій та менторської підтримки стимулюватиме розвиток малого бізнесу та інноваційних проєктів. Це сприятиме створенню нових компаній, які зможуть успішно конкурувати на міжнародних ринках.
- **Програми інтеграції ветеранів та переселенців у робочий ринок.** Спеціальні програми з перекваліфікації, працевлаштування та підтримки підприємницької діяльності для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб допоможуть знизити соціальну напруженість та збільшать робочу силу.

До вторинних заходів (середньострокові – 3-5 років) слід віднести наступні:

1. Інтеграція до європейських і глобальних ринків

Поглиблення торговельних зв'язків із світовими ринками допоможе Україні зміцнити свою економічну позицію. Основні кроки включають:

- **Адаптація українських стандартів до європейських норм:** це підвищить експортний потенціал країни і дозволить розширити присутність на європейському ринку. Необхідно адаптувати продукцію до вимог ЄС у таких сферах, як якість, безпека, екологічність. Часовий період – 3-5 років.

- **Укладення торговельних угод:** розширення торговельних відносин із країнами Північної Америки, Азії та Близького Сходу. Це дозволить диверсифікувати ринки збуту і знизити залежність від традиційних партнерів.

2. Розвиток інноваційного та технологічного потенціалу

Інноваційні технології є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності. Основні кроки:

- **Створення технопарків та інноваційних хабів:** розвиток інфраструктури для стартапів і технологічних компаній, що сприятиме розвитку інновацій. Запуск таких проектів можливий протягом 3-5 років.
- **Інвестиції у дослідження та розробки:** збільшення фінансування наукових досліджень, залучення іноземних грантів та фінансових інституцій для підтримки науки. Важливо реалізувати ці кроки протягом 3-4 років для забезпечення стабільної бази інноваційного розвитку.

3. Стимулювання зеленої економіки

Розвиток екологічно чистих технологій є пріоритетним у світлі світового переходу до сталого розвитку. Основні кроки:

- **Підтримка проектів з відновлюваної енергетики:** надання субсидій та податкових пільг для підприємств, що інвестують у сонячну, вітрову та біоенергетику. Строки реалізації – 3-5 років.
- **Розвиток інфраструктури для управління відходами:** будівництво сміттєпереробних заводів, впровадження технологій повторного використання ресурсів. Це дозволить скоротити екологічний вплив і підтримати сталий розвиток.

4. Розвиток людського капіталу (довгострокові – 5 років і більше)

1. Освітня реформа та підготовка кваліфікованих кадрів

Розвиток людського капіталу є важливим для довгострокової конкурентоспроможності. Основні кроки:

- **Підвищення якості професійної освіти:** оновлення навчальних програм відповідно до потреб ринку, створення партнерств між навчальними закладами і бізнесом. Строки реалізації – протягом 5 років.
- **Розвиток програм перепідготовки кадрів:** створення центрів перепідготовки та навчання для дорослого населення, що дозволить швидко адаптувати робочу силу до вимог сучасної економіки.

2. Підтримка здоров'я населення

Система охорони здоров'я є основою для забезпечення економічної продуктивності. Основні кроки:

- **Реформа системи охорони здоров'я:** вдосконалення медичної інфраструктури, забезпечення доступу до якісних медичних послуг у сільських регіонах. Строки реалізації – 5 років.
- **Підтримка програм профілактики та здорового способу життя:** забезпечення інформаційної підтримки і мотиваційних програм для збереження здоров'я громадян, що зменшить навантаження на систему охорони здоров'я.

Щодо стратегічних галузей то на нашу думку Україні варто звернути особливу увагу на такі ключові сфери, які мають не тільки потенціал для відновлення і розвитку, а також здатні суттєво зміцнити міжнародну конкурентоспроможність країни:

1. Сільське господарство та агропромисловий комплекс

- **Пріоритети:** модернізація виробництва, впровадження сучасних агротехнологій, підвищення рівня продуктивності та інвестиції в логістичну інфраструктуру, особливо з урахуванням альтернативних шляхів експорту через блокаду портів. Особливої уваги заслуговують аграрні стартапи та малий бізнес у сільському господарстві, адже цей сектор є одним із найважливіших для економіки України. Підтримка аграрних підприємств, що впроваджують новітні технології та інновації у виробництво, зможе не лише покращити продуктивність, а й забезпечити вищу додану вартість продукції. Держава має можливість надавати підтримку фермерам через

грантові програми, субсидії на придбання нової техніки та технологічного обладнання, а також через освітні програми для підвищення кваліфікації працівників.

2. IT-сектор та технологічні інновації

- **Пріоритети:** підтримка експорту IT-послуг, стимулювання інновацій через технопарки, розвиток інфраструктури для стартапів, покращення захисту інтелектуальної власності та підвищення цифрових компетенцій кадрів. Програми цифровізації можуть також включати впровадження електронної комерції, автоматизацію промислових процесів, розвиток хмарних технологій та послуг, що надають інноваційні рішення для бізнесу. Підтримка цифрових стартапів та IT-компаній через податкові пільги, грантові програми та розвиток інноваційних хабів дозволить закріпити позиції України як технологічного лідера у регіоні.

3. Енергетика та відновлювана енергетика

- **Пріоритети:** розширення інвестицій у відновлювані джерела енергії (сонячні, вітрові, біоенергетика), модернізація енергетичної інфраструктури, підвищення ефективності використання енергії та інтеграція в європейську енергомережу.

4. Інфраструктура та транспортна логістика

- **Пріоритети:** реконструкція доріг, залізниць, портів та аеропортів, створення нових логістичних центрів, покращення сполучення з європейськими ринками та впровадження новітніх технологій для оптимізації логістичних процесів. Україна, маючи стратегічне географічне розташування, може стати важливим логістичним хабом, що з'єднає Європу з Азією. Модернізація залізничних та автомобільних шляхів, розвиток портів та аеропортів дозволить знизити логістичні витрати та пришвидшить доставку товарів. Окрім того, інвестиції у внутрішні транспортні мережі забезпечать більш ефективний розподіл ресурсів та доступність продукції на внутрішньому ринку.

5. Виробництво та обробна промисловість

- Пріоритети: модернізація промислових підприємств, розвиток галузей, що мають високий експортний потенціал (машинобудування, металообробка, виробництво електроніки), створення сприятливих умов для залучення інвестицій у виробництво.

6. Медицина та фармацевтика

- Пріоритети: інвестиції в розвиток фармацевтичного виробництва, стимулювання досліджень у сфері біотехнологій, розвиток медичних кластерів, поліпшення доступу до якісних медичних послуг та збільшення експорту фармацевтичної продукції.

7. Хімічна промисловість та виробництво добрив

- Пріоритети: модернізація підприємств хімічної галузі для зниження екологічних ризиків, підтримка виробництва добрив для потреб внутрішнього ринку, впровадження екологічно чистих технологій та розширення експортних можливостей.

8. Легка промисловість та текстильна індустрія

- Чому важливо: Легка промисловість забезпечує робочі місця, особливо в регіонах, і може стати джерелом стабільного доходу для малого та середнього бізнесу. Текстильна індустрія має потенціал на міжнародному ринку завдяки можливості виробництва високоякісного одягу та тканин.
- Пріоритети: інвестиції в сучасне обладнання, впровадження новітніх технологій у виробництво, розвиток екологічно чистих процесів і матеріалів, а також сприяння експорту на європейські ринки через знижені тарифи та квоти.

9. Будівництво та житлово-комунальне господарство

- Пріоритети: модернізація будівельних стандартів, підвищення енергоефективності нових будівель, стимулювання виробництва будівельних матеріалів, розвиток проектів соціального житла та реконструкція пошкоджених районів.

10. Туризм і культурні індустрії

- **Пріоритети:** розвиток туристичної інфраструктури, створення міжнародних туристичних маршрутів, залучення іноземних інвесторів для відновлення культурних пам'яток і підвищення впізнаваності України як туристичної дестинації.

11. Металургія та видобувна промисловість

- **Пріоритети:** модернізація металургійних підприємств, впровадження екологічно безпечних технологій видобутку, розширення ринків збуту продукції за кордон, особливо у країни ЄС, і диверсифікація експортних напрямків.

12. Лісова промисловість та деревообробка

- **Пріоритети:** розвиток відповідального лісокористування, інвестиції в деревообробні підприємства, стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю (меблі, дерев'яні конструкції) та підтримка експорту.

13. Біотехнології та фармацевтика

- **Пріоритети:** стимулювання досліджень у сфері біотехнологій, підтримка вітчизняного виробництва ліків і вакцин, а також розвиток міжнародних партнерств для експорту української фармацевтичної продукції.

14. Креативні індустрії та інформаційно-культурний сектор

- **Пріоритети:** підтримка креативних стартапів, створення умов для розвитку міжнародного співробітництва у сфері культури та медіа, інвестиції у промоцію української культури на міжнародній арені, створення інноваційних платформ для культурного обміну.

Реалізація вищезазначених пріоритетів має базуватися на необхідності поглиблення інтеграції економіки (галузей) України у світові ланцюги доданої вартості (ЛДВ) та глобальні виробничі мережі (ГВМ). Це на нашу думку є стратегічно важливим кроком і основною запорукою задля підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни та розвитку національної економіки. Розширення експортних можливостей, диверсифікація товарної структури, залучення іноземного капіталу та модернізація виробництва — це ті фактори, які

здатні перетворити економіку України на потужний інструмент для зміцнення міжнародних позицій країни.

Можна цілком об'єктивно погодитись із думкою професорок Л. Антонюк та Н. Черкас що Україна має значний потенціал у багатьох секторах економіки, які можна інтегрувати в ЛДВ та ГВМ, що сприятиме створенню якісно нових умов для розвитку [1,21]. Аграрний сектор є одним із провідних в Україні і характеризується великою часткою продукції сировинного типу, як-от зерно, кукурудза, соняшникова олія. Залучення новітніх технологій у переробку продукції дозволить змінити цю ситуацію, переміщаючи аграрний сектор у фазу доданої вартості. Наприклад, перехід від експорту сировини до експорту готових продуктів харчування або компонентів для харчової промисловості може забезпечити більші валютні надходження та розширення експортних ринків.

У цьому контексті слід відзначити що процеси інтеграції економіки (галузей) України у світові ланцюги доданої вартості та глобальні виробничі мережі має базуватися на засадах інноваційного розвитку. У той же час Стимулювання інноваційного розвитку вимагає створення умов для активного впровадження сучасних технологій у виробничі процеси. Для цього важливо розвивати науково-дослідну інфраструктуру, яка забезпечить умови для проведення досліджень і розробок. Інвестиції у науку і дослідження дозволять Україні створити власні технології, які можуть бути комерціалізовані та використані у виробництві.

Інноваційні стратегії та впровадження сучасних технологій стають основою для відбудови економіки України в післявоєнний період та її інтеграції у світові ринки. Зростання міжнародної конкурентоспроможності України залежить від здатності економіки перейти на новий рівень технологічного розвитку, зосередившись на виробництві товарів із високою доданою вартістю. У сучасному глобальному економічному середовищі інновації стали не лише джерелом конкурентних переваг, але й каталізатором розвитку нових секторів, здатних диверсифікувати економіку, розширити експортні ринки та підвищити стабільність національного господарства. Тобто сучасні технології дають змогу значно

підвищити якість і ефективність виробничих процесів, що є необхідною умовою для конкурентоспроможного експорту. Впровадження Інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI) та великих даних (Big Data) дозволяє ефективніше управляти виробництвом, контролювати якість та оптимізувати використання ресурсів. Це особливо важливо для важкої промисловості та виробничих секторів, де продуктивність та ефективність безпосередньо впливають на вартість продукції. Наприклад, використання штучного інтелекту в управлінні виробництвом дозволяє не лише знизити собівартість, але й підвищити якість кінцевого продукту, що є вирішальним фактором для експорту на ринки з високими стандартами.

ВИСНОВКИ

Міжнародна конкурентоспроможність є однією з ключових категорій у сучасній економічній науці, оскільки вона визначає здатність країни інтегруватися у світовий економічний простір, залучати інвестиції, забезпечувати економічне зростання та підвищувати рівень життя населення. Конкурентоспроможність є багатовимірною категорією, яка поєднує економічні, соціальні, технологічні, інституційні та екологічні чинники. Її розуміння та формування вимагає комплексного підходу, що включає не лише традиційні економічні підходи, але й сучасні концепції інноваційного розвитку, глобальної інтеграції та сталого розвитку.

Сучасна економічна теорія висвітлює широке коло концепцій, які пояснюють сутність конкурентоспроможності. Від класичних теорій абсолютних і порівняльних переваг до сучасних моделей, таких як «Діамантова модель» Портера та концепція глобальних ланцюгів вартості, кожна з них розкриває окремі аспекти цього феномену. Наприклад, традиційні підходи зосереджуються на ефективності використання ресурсів, тоді як сучасні моделі наголошують на ролі інновацій, інтеграції у міжнародні процеси та адаптації до глобальних викликів.

Впровадження інновацій є визначальним чинником конкурентоспроможності. Досвід країн, таких як Південна Корея, Ізраїль, Німеччина, показує, що інвестиції у дослідження і розробки, створення технопарків, стимулювання стартапів та підтримка високотехнологічних галузей дозволяють досягти довгострокового економічного зростання. Інноваційна економіка базується на високій продуктивності, технологічному прогресі та здатності створювати продукти з високою доданою вартістю.

Важливим аспектом міжнародної конкурентоспроможності є врахування принципів сталого розвитку. Сучасний світ стикається із серйозними екологічними викликами, такими як зміна клімату, виснаження ресурсів та забруднення навколишнього середовища. У цьому контексті країни, які впроваджують екологічно чисті технології, забезпечують раціональне використання ресурсів і

дотримуються міжнародних стандартів екологічної відповідальності, отримують значні переваги на міжнародних ринках.

Водночас, Україна стикається з низкою серйозних проблем, які стримують її конкурентоспроможність на світовій арені. Однією з головних проблем є низький рівень інноваційної активності, обумовлений недостатнім фінансуванням наукових досліджень, слабкою інтеграцією науки і бізнесу та відсутністю ефективної державної підтримки інноваційного підприємництва. Важливим викликом є недостатній розвиток інфраструктури, включаючи транспортні, енергетичні та цифрові мережі, що обмежує можливості інтеграції України у глобальні ланцюги створення вартості.

Ще однією суттєвою проблемою є залежність української економіки від сировинного експорту. Низька додана вартість експортованих товарів робить економіку вразливою до коливань цін на світових ринках, що створює ризики для макроекономічної стабільності. Дефіцит кваліфікованих кадрів і відтік трудового капіталу також обмежують можливості інноваційного розвитку країни.

Проте, незважаючи на виклики, Україна має значний потенціал для підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Однією з основних перспектив є розвиток високотехнологічних галузей, таких як інформаційні технології, машинобудування, агропромисловий комплекс. Українські ІТ-компанії вже досягли значних успіхів на міжнародній арені, демонструючи високий рівень професіоналізму та конкурентоспроможності. Підтримка таких секторів через сприятливу податкову політику, створення технопарків і кластерів може стати рушійною силою для економічного зростання.

Іншим перспективним напрямом є інтеграція України у глобальні ланцюги створення вартості. Розвиток кластерів, спеціалізація у стратегічних галузях, посилення співпраці з міжнародними компаніями дозволить розширити експортні можливості та залучити нові інвестиції. У цьому контексті важливим є розвиток транспортної інфраструктури та логістики, що сприятиме зниженню витрат на експорт і підвищенню конкурентоспроможності української продукції.

Ключовими шляхами нарощування міжнародної конкурентоспроможності України є стимулювання інноваційної діяльності, модернізація інфраструктури, покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій. Впровадження стимулів для бізнесу, таких як зниження податкового навантаження для інноваційних компаній, підтримка стартапів і сприяння трансферу технологій, дозволить підвищити конкурентоспроможність на глобальних ринках.

Розвиток людського капіталу є ще одним важливим напрямом. Підвищення якості освіти, професійна підготовка кадрів, підтримка молодих науковців та стимулювання повернення кваліфікованих фахівців, які працюють за кордоном, сприятимуть інноваційному розвитку та забезпечать економіку кваліфікованими працівниками.

Інтеграція принципів сталого розвитку у національну економічну стратегію є також критично важливою. Впровадження екологічних стандартів, розвиток відновлюваної енергетики, підтримка зеленої економіки забезпечать довгострокову стабільність економіки та зміцнять позиції України на міжнародних ринках. Комплексний підхід, що враховує інновації, інтеграцію у глобальні процеси, розвиток людського капіталу та екологічну відповідальність, стане запорукою економічної стійкості та зростання добробуту населення.

Таким чином, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України вимагає системних змін у всіх сферах економіки. Поєднання стратегічного планування, державної підтримки і активної співпраці бізнесу, науки і суспільства дозволить Україні адаптуватися до глобальних викликів і зміцнити свої позиції у світовій економіці. Це стане базою для сталого розвитку, економічної стабільності та соціального прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: Монографія. К.: КНЕУ, 2004.
2. Атамас, О. П., & Фісуненко, Н. О. (2024). Захист економіки України в умовах трансформаційних перетворень концептуальних засад інвестиційної привабливості . Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (11). Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-10>
3. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія [О.С. Власюк, А.І. Мокій, О.І. Іляш, В.І. Волошин, М.І. Флейчук, Т.О. Власюк та ін.] / за заг. ред. О.С. Власюка. – К. : НІСД, 2017. – 384 с.
4. Березівський Я. П. Системно-динамічні характеристики формування технологічної конкурентоспроможності національної економіки. Бізнес Інформ. 2021. № 7. С. 15–21.
5. Вітковський, Ю. (2022). Підвищення конкурентоспроможності економіки як складова інтеграції в глобальну економічну систему. Modeling the development of the economic systems, (4), 8–14. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-1>
6. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г.Білорус, Д.Г.Лук'яненко та ін. К.: КНЕУ, 2001.
7. Гріненко А.Ю. Загрози соціальної безпеки України. Проблеми розвитку третього сектора та соціально-орієнтованої економіки в Україні і світі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 30 березень 2021 р.). Полтава, ПДАА, 2021. С. 141-143.
8. Д.Г.Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л.Антонюк та ін. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. Т.І / За заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М.Поручника. К.: КНЕУ, 2006. 816 с.

9. Дуляба Н. І., Далик В. П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. Ефективна економіка. 2020. № 11. Режим доступу: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8358>.
10. Економічна правда. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. Режим доступу: URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>.
11. Заяць О. І. Конкурентна сила міжнародних інтеграційних об'єднань: монографія. Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2020. 320 с.
12. Карпенко, О., Боняр, С., & Карпенко, І. (2022). Оцінювання конкурентоспроможності країни за міжнародними рейтингами. *Economic Synergy*, (1;2), 32–59. <https://doi.org/10.53920/ES-2022-1;2-3>
13. Кірейцева , О., Дубенець , О., & Кузьменко , М. (2024). Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в умовах економічної євроінтеграції. *Grail of Science*, (43), 131–135. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.06.09.2024.013>
14. Корчинська , О., & Дубачев , Д. (2024). Інноваційний потенціал економіки України у поствоєнний період. *Матеріали конференцій МЦНД*, (01.11.2024; Хмельницький,, Україна), 86–96. <https://doi.org/10.62731/mcnd-01.11.2024.003>
15. Котелевець, Д. О. (2022). Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (5). Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-03-01>
16. Кулявець, В. (2021). Міжнародна конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: проблеми і перспективи. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*, 11(22). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-11\(22\)-04](https://doi.org/10.33296/2707-0654-11(22)-04)
17. Офіційний сайт державної служби статистики України. (без дати). [Дата звернення 4 листопада 2024]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Офіційний сайт Європейської комісії. The European Commission's priorities [онлайн]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_en

19. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів. України No 856 від 18.09.2019 р. /Офіц. веб-сайт ВРУ. Режим доступу: [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF/ed20190918#top](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF/ed20190918#top)
20. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. К.: КНЕУ, 2008. 352с.
21. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін.]; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка та А. М. Поручника ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2011. 703 с.
22. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: Монографія. К.: КНЕУ, 2009. 302 с. (Електронне)
23. Франчук, Т., (2010). Інвестиційна привабливість та інвестиційна конкурентоспроможність економіки. *Фінансова політика та економічне регулювання*. 4 (53), 101–108.
24. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. К.: КНЕУ, 2007. 312 с.
25. Швиданенко О.А., Бусарева Т.Г Інтенсифікація процесів становлення нової економіки “Вчені записки” Київ, КНЕУ №20 Стор.34-42
26. Щупаківський, Р. (2021). Сучасні виклики глобалізації та актуальність їх державного регулювання в системі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Економіка та суспільство*, (34). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-97>
27. Aiginger K. *Competitiveness–From a dangerous obsession to a welfare creating ability with positive externalities. Journal of Industry, Competition and Trade*. 2006; 6(3–4): p. 161–177.
28. Altenburg T., Hillebrand W. & MeyerStamer J. (1998). Building Systemic Competitiveness. Concept and case Studies from Mexico, Brazil, Paraguay, Korea and Thailand. In: Reports and Working Papers of the German Development Institute. № 3. 1998.

29. Annual Report 2023-2024. World Economic Forum, Режим доступа: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://www3.weforum.org/docs/WEF_Annual_Report_2023_2024.pdf
30. Balkyte A, Tvaronavičiene M. Perception of competitiveness in the context of sustainable development: facets of “sustainable competitiveness”. *J. Bus. Econ. Manag.* 2010;11(2):341–365. doi: 10.3846/jbem.2010.17.
31. Benítez-Márquez MD, Sánchez-Teba EM, Coronado-Maldonado I. An alternative index to the global competitiveness index. *PLoS One*. 2022 Mar 21;17(3):e0265045. doi: 10.1371/journal.pone.0265045.
32. Cho, D.S. (1994), "The NineFactor Model", From Adam Smith to Michael Porter. *Evolution of Competitiveness Theory*. World Scientific Publishing, Singapore, pp. 135—160.
33. Dan Yu, Chang Chieh Hang. (2010). A Reflective Review of Disruptive Innovation Theory. *International journal of management reviews*. Volume 12, Issue 4. pp. 435–452
34. Dima AM, Begu L, Vasilescu MD, Maassen MA. The relationship between the knowledge economy and global competitiveness in the European Union. *Sustainability*. 2018;10(6):1706. doi: 10.3390/su10061706.
35. Dosi G. (1982). Technological paradigms and technological trajectories. *Research Policy*. Vol. 11, Issue 3. Pp.147-162.
36. Fagerberg J. *International competitiveness. The Economic Journal*. 1988; 98: p. 355–374.
37. Fagerberg J. *Technology and Competitiveness. Oxford Review of Economic Policy*. 1996; 12(3): p. 39–51.
38. Fagerberg, J. (1988). Industrial Competitiveness. *The Economic Journal*, 98 (391), 355–374. <https://doi.org/10.2307/2233728>
39. Fitzgerald E., Wankerl A., Schramm C. (2011). *Inside real innovations*. Singapore World Scientific Publishing Co Pte Ltd. 248 p.

40. Fuchs E.R.H. (2010). Rethinking the Role of the State in Technology Development: DARPA and the Case for Embedded Network Governance. *Research Policy*. Vol. 39. pp. 1133-1147.
41. Ganna Kharlamova, Olga Vertelieva, The International Competitiveness of Countries: Economic-Mathematical Approach, *Economics & Sociology*, Vol. 6, No 2, 2013, pp. 39-52. DOI: 10.14254/2071-789X.2013/6-2/4
42. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery World Economic Forum, Режим доступа: <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>
43. Global Risks Report 2024. World Economic Forum, Режим доступа: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>
44. Global Sustainable competitiveness index. Режим доступа: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index>
45. Hakhverdyan, D., & Shahinyan, M. (2022). Competitiveness, Innovation and Productivity of the Country. *Marketing and Management of Innovations*(1), 108-123. <https://doi.org/10.21272/mmi.2022.1-08>
46. Han D, Liu M. How does the digital economy empower green development? From the perspective of the division of labor in new classical economics. *Sustainability*. 2022; 14(23): 15740. doi: 10.3390/su142315740
47. Hastie, T.; Tibshirani, Ro. and Friedman, J. (2009), 14.3.12 Hierarchical clustering. *The Elements of Statistical Learning* (2nd ed.). New York: Springer.
48. IMD World Competitiveness Booklet 2024. IMD – International Institute for Management Development Режим доступа: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.investchile.gob.cl/wp-content/uploads/2024/08/Booklet_WCY_2024.pdf
49. IMD World Competitiveness Center [Электронный ресурс]. – Р. 4. – Режим доступа: http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/web_brochure_order_form.pdf
50. Kharlamova, G. (2011), Competitiveness of Ukraine as a derivative of state investment dynamic rate, *Ekonomika ta derzhava*, No.7, pp. 17-21.

51. Krugman, P. (1996). Making Sense of the Competitiveness Debate, *International Competitiveness*. Oxford Review of Economic Policy. 12 (3), 17–25. Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/oxrep/12.3.17>
52. KSE. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. Режим доступу: URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/>
53. Kuprina N. Persistent transformation of the subjects of the national economy as a tool to ensure their competitiveness // *Gospodarka Materialowa I Logistyka*, Tom LXXI, №5, 2019, P. 388-404.
54. Loo MKL. *Competitiveness: top five nations last decade and next decade*, *International Journal of Business and Management Studies*, 2012, 1(3): p. 391–412.
55. Luthra S, Mangla SK. *Evaluating challenges to Industry 4.0 initiatives for supply chain sustainability in emerging economies*. *Process Safety and Environmental Protection*. 2018; 117: 168–179. doi: 10.1016/j.psep.2018.04.018
56. Nagle, F., (2019). Government Technology Policy, Social Value, And National Competitiveness. *Harvard Business School Strategy Unit Working Paper No. 19-103* [онлайн]. 1–52. Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3355486
57. Noja GG, Buglea A, Lala-Popa I, Jurcut CN. The interplay between knowledge-based competitiveness, people's good health and well-being: new empirical evidence from Central and Eastern European countries. *Qual Quant*. 2021;55(2):441-466. doi: 10.1007/s11135-020-01015-4.
58. Önsel Ş, Ülengin F, Ulusoy G, Aktaş E, Kabak Ö, Topcu Yİ. *A new perspective on the competitiveness of nations*. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2008; 42: p. 221–246
59. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, 73-91. Режим доступу: https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990__the_competitive_advantage_of_nations.pdf

60. Rojek, K., (2020). The global competitiveness of the German national economy. ResearchGate [онлайн]. 54–72. [Дата звернення 1 листопада 2024]. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/340492709>
61. Rugman A., Moon C. & Verbeke A. (1998). The Generalized Double Diamond Model. In: From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory. World Scientific Publishing. P. 111—133.
62. Schumpeter, J.A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle, translated from the German by Redvers Opie, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers. Alin Croitoru. Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology. 2008. Vol. 3. No. 2. 13.
63. Shvydanenko, O., Sica, E., & Busarieva, T. (2019). Creativity as the new production factor of the world economy. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 41(1), 127-134. <https://doi.org/10.15544/mts.2019.12> p.65-73
64. Stevans LK, Neelankavil JP, Mendoza R, Shankar S. Economic Competitiveness of Countries: A Principal Factors Approach. *International Journal of Economics and Finance*. 2012; 4(12): p. 76–90.
65. Sum NL, Jessop B. Competitiveness, the knowledge-based economy and higher education. *J. Knowl. Econ.* 2013;4:24–44. doi: 10.1007/s13132-012-0121-8.
66. Tadevosyan, R. (2023). Innovations and international competitiveness: Country level evidence. Economics and Sociology, 16(3), 248-260. doi:10.14254/2071789X.2023/16-3/13
67. Tylecote A. Biotechnology as a new techno-economic paradigm that will help drive the world economy and mitigate climate change. *Research Policy*. 2019; 48(04): 858–868. doi: 10.1016/j.respol.2018.10.001
68. Wang F, Huang Z. Analysis of international competitive situation of key core technology in strategic emerging industries: New generation of information technology industry as an example. *PLoS One*. 2023 Jun 15;18(6):e0287034. doi: 10.1371/journal.pone.0287034.

69. Wibowo, N., (2020). Competitiveness In Global Transformation : A Systematic Review. У: R. Nurcahyo, ред. Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, *12 березня 2020, Dubai, UAE* [онлайн]. Dubai: IEOM Society International. с. 718–727. Режим доступу: <http://www.ieomsociety.org/ieom2020/papers/358.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні теорії конкурентоспроможності охоплюють різні підходи до розуміння чинників, що забезпечують успіх країн на міжнародному ринку. Серед них варто виділити:

1. **Теорія абсолютних переваг Адама Сміта:** згідно з цією теорією, країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають абсолютні переваги, тобто можуть виробляти їх ефективніше, ніж інші країни. Це дозволяє оптимально використовувати ресурси та отримувати взаємну вигоду від торгівлі.
2. **Теорія порівняльних переваг Давіда Рікардо:** на відміну від абсолютних переваг, ця теорія стверджує, що країни можуть вигравати від торгівлі, навіть якщо вони не мають абсолютних переваг. Країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають порівняльну перевагу, тобто можуть виробляти їх з відносно меншими витратами.
3. **Теорема Хекшера-Оліна (теорія факторів виробництва):** ця теорія стверджує, що країни експортують ті товари, для виробництва яких вони мають відносно велику кількість певних факторів виробництва (наприклад, робочої сили або капіталу), та імпортують ті товари, для яких фактори обмежені.
4. **Модель життєвого циклу продукту Реймонда Вернона:** теорія передбачає, що продукція проходить кілька стадій життєвого циклу – від нововведення до стандартизації. Країни з високим рівнем розвитку зазвичай інноваційні та створюють нові продукти, а коли продукти переходять у стадію зрілості, їхнє виробництво переміщується до країн з нижчими виробничими витратами.
5. **Теорія конкурентних переваг Майкла Портера:** Портер розвинув концепцію конкурентних переваг на рівні національних економік, виділивши так званий «діамант Портера», який включає факторні умови, умови попиту, підтримуючі та супутні галузі, а також стратегії, структуру та конкуренцію в

межах галузі. Ця теорія наголошує, що конкурентоспроможність країни визначається не лише природними ресурсами, але й розвитком науки, освіти, технологій та інновацій.

6. **Концепція нових теорій торгівлі та економіки масштабу:** нові теорії торгівлі стверджують, що конкурентоспроможність залежить від економії на масштабах виробництва, коли великі обсяги виробництва дозволяють зменшувати середні витрати та збільшувати продуктивність. Ці теорії пояснюють, чому країни, що не мають явних переваг у факторах виробництва, можуть домінувати на ринку завдяки спеціалізації та ефективному масштабованому виробництву.
7. **Теорія конкурентоспроможності на основі інновацій:** ця сучасна теорія фокусується на інноваційних можливостях країни. Інновації, особливо в високотехнологічних секторах, є ключем до довготривалої конкурентоспроможності. Країни, що стимулюють науково-дослідні розробки, підвищують свою конкурентну позицію завдяки впровадженню нових технологій та продуктів.
8. **Теорія зовнішньої конкурентоспроможності та кластерів:** розроблена Майклом Портером, ця теорія підкреслює важливість концентрації взаємопов'язаних галузей, що функціонують у межах кластерів. Кластери, де співпрацюють підприємства, науково-дослідні інститути, університети та інші суб'єкти, підвищують конкурентоспроможність за рахунок обміну знаннями, технологіями та інноваціями. Такі кластери, як «Кремнієва долина» у США або автомобільний кластер у Німеччині, стають важливими центрами інноваційного розвитку.
9. **Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості (ЛДВ):** ця теорія базується на ідеї, що конкурентоспроможність національних економік залежить від їхнього місця в глобальних ланцюгах доданої вартості. Країни можуть забезпечити конкурентоспроможність через інтеграцію до ЛДВ, зокрема через спеціалізацію на конкретних етапах виробництва або надання спеціалізованих послуг. Наприклад, участь у виробництві компонентів для

глобальних брендів дає країнам можливість інтегруватися в міжнародну економіку.

10. **Теорія сталого розвитку:** ця теорія зосереджена на забезпеченні конкурентоспроможності з урахуванням екологічних і соціальних факторів. Вона визнає, що довготривала конкурентоспроможність можлива лише за умов ефективного використання природних ресурсів, захисту довкілля та підтримки соціальної стабільності. Країни, що інвестують у зелені технології, відновлювальну енергетику та ефективне використання ресурсів, посилюють свою конкурентну позицію у світовій економіці.
11. **Інституційна теорія конкурентоспроможності:** ця теорія підкреслює важливість інституційного середовища для забезпечення конкурентоспроможності. Розвинуті інститути, що підтримують правову стабільність, ефективну регуляторну політику та прозорі умови для бізнесу, створюють сприятливе середовище для інновацій і економічного розвитку. Конкурентоспроможність значно залежить від наявності ефективних урядових інституцій, системи правосуддя, антикорупційних заходів та інших чинників, які забезпечують довіру бізнесу і захист прав інвесторів.
12. **Теорія соціального капіталу і людського розвитку:** ця концепція зосереджена на ролі соціального капіталу, освіти і людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності. Країни, що інвестують у розвиток людського капіталу, створюють основи для економіки знань, яка забезпечує високу продуктивність і здатність до інновацій. Дослідження показують, що країни з високим рівнем освіти, ефективною системою охорони здоров'я та соціальною підтримкою мають більш стійку економіку та кращі позиції у глобальній конкуренції.

Додаток Б

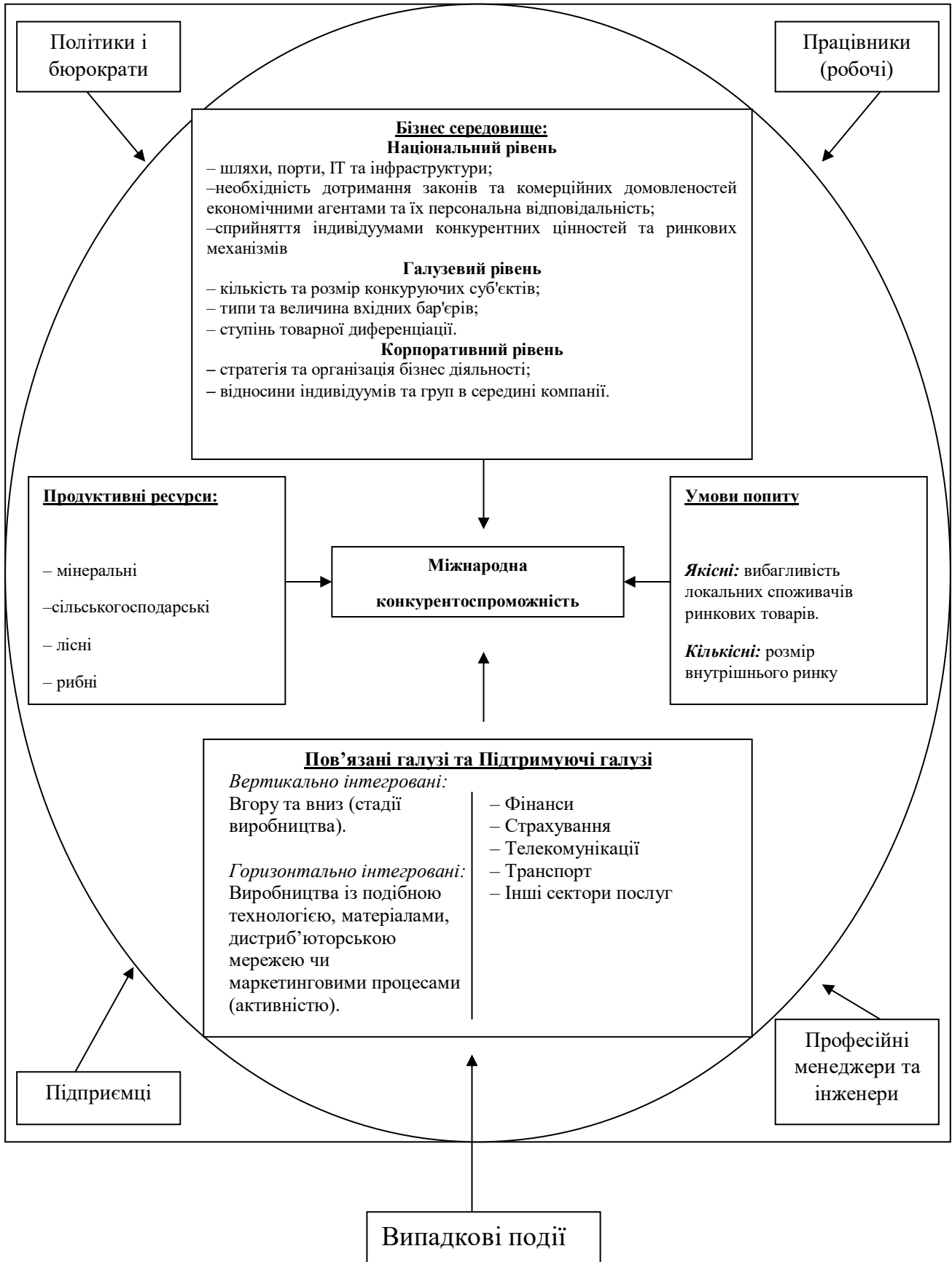

Рис. 1. Дев'ятифакторна модель конкурентоспроможності Донг-Санг Чо .

Додаток В

Таблиця 1 -Порівняльний аналіз моделей конкурентоспроможності країни

Модель	Основна ідея	Підхід до конкурентних переваг	Ключові фактори успіху	Практична значущість
Модель абсолютних і порівняльних переваг	Орієнтація на спеціалізацію в галузях найменшими відносними витратами.	Використання природних та ресурсних переваг.	Природні ресурси, ефективність використання факторів виробництва.	Важлива для базових економік, орієнтованих на природні ресурси та сировинний експорт.
Модель «діаманта» Портера	Конкурентоспроможність формується завдяки взаємодії факторів виробництва, попиту, споріднених галузей.	Комбінація внутрішніх умов (ринки, конкуренція) і ресурсів.	Якість людського капіталу, інновації, підтримка споріднених галузей.	Застосовується для економік, які розвиваються, з акцентом на технологічний розвиток і кластеризацію.
Подвійний діамант Рагмена	Включає внутрішні та зовнішні ринки для посилення конкурентних переваг.	Орієнтація на синергію внутрішніх і міжнародних ресурсів.	Інтеграція у глобальні ринки, зовнішні інвестиції, міжнародне співробітництво.	Актуальна для відкритих економік, які прагнуть інтеграції до глобальної економіки.
Дев'ятифакторна модель Донг-Санг Чо	Розширення факторів конкурентоспроможності до дев'яти ключових елементів у трьох групах.	Комплексний підхід з урахуванням економічних, політичних, соціальних чинників.	Ефективність менеджменту, політична стабільність, культура підприємництва.	Враховує соціокультурні та політичні фактори, що є критичними для країн із різноманітним соціальним контекстом.
Модель НІР	Підхід до конкурентоспроможності через стале зростання, включаючи	Поєднання економічних та екологічних чинників для	Екологічна стійкість, підтримка соціального благополуччя,	Важлива для країн, що прагнуть балансу між економічними

	екологічні та соціальні аспекти.	стійкого розвитку.	інновації в управлінні ресурсами.	м зростанням і охороною довкілля.
Модель подвоєного двійного діаманта	Підкреслює інтеграцію регіональних економічних блоків та глобальних ланцюгів постачання.	Комбінування внутрішніх та регіональних конкурентних переваг.	Регіональна співпраця, глобальні ланцюги доданої вартості, адаптація до глобальних стандартів.	Застосовна для економік, що інтегруються у великі економічні блоки, такі як ЄС.
Модель стійкої конкурентоспроможності	Орієнтація на довготривале зростання з урахуванням екологічних і соціальних аспектів.	Створення конкурентних переваг за рахунок сталого управління ресурсами.	Рациональне використання природних ресурсів, соціальна стабільність, підтримка інноваційних технологій.	Актуальна для країн з високим рівнем природних ресурсів і прагненням до збереження довкілля для майбутніх поколінь.
Модель трансформаційної конкурентоспроможності	Здатність країни швидко адаптуватися до глобальних змін та технологічного розвитку.	Орієнтація на швидке впровадження інновацій та адаптацію економіки.	Розвиток цифрової інфраструктури, підтримка стартапів, автоматизація виробництва.	Особливо актуальна для країн, які мають потенціал до швидкого освоєння нових технологій і цифровізації.

Таблиця 2 -Моделі конкурентоспроможності країни

Модель конкурентоспроможності	Основні елементи	Відмінності та унікальні риси
Абсолютні та порівняльні переваги	Орієнтація на економічні переваги, зумовлені спеціалізацією країни на виробництві товарів із найменшими витратами або ефективністю ресурсів.	Фокус на використанні природних ресурсів та відносній вартості виробництва; переваги досягаються через низьку собівартість. Ця модель є базисом для країн із сировинним експортом, де важливою є здатність зберігати конкурентоспроможність за рахунок природних багатств та відносної затратності виробництва.
Діамант Портера	Включає чотири основні фактори: умови виробництва, попит на внутрішньому ринку, підтримуючі галузі та конкуренцію.	Орієнтується на поєднання внутрішніх ринкових умов, доступних ресурсів і стратегії підприємств, що сприяють розвитку кластерів. Виділяється акцентом на створенні конкурентоспроможних умов усередині країни, де фактори сприяють інноваціям і підвищенню якості виробництва (Porter, 1990) (4493-Текст статті-4409-...).
Подвійний діамант Рагмена	Включає як внутрішні, так і зовнішні ринки, завдяки чому країна використовує не тільки власні ресурси, але й інтегрує міжнародні.	Розширена версія «діаманта», яка враховує важливість зовнішніх ринків і ресурсів. Ця модель актуальна для економік, інтегрованих у світові ринки; дозволяє країнам використовувати зовнішні ресурси та глобальні можливості, що є особливо корисним для відкритих економік
Дев'ятифакторна модель Донг-Санг Чо	Охоплює три групи факторів: забезпечення (ресурси, капітал, інфраструктура), стимулювання (державна політика, підприємницьке середовище) та управління (ефективність менеджменту, культура).	Модель враховує економічні, соціальні та політичні аспекти, що забезпечують комплексний погляд на конкурентоспроможність. Важливою особливістю є розподіл факторів за групами, де кожна з них вимагає окремого підходу та стратегій розвитку
Модель Німецького інституту розвитку (НІР)	Орієнтація на стале зростання з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів,	Виділяється націленістю на баланс між економічним розвитком і екологічною стійкістю. Особливо підходить для країн із багатими природними ресурсами, де досягнення конкурентоспроможності

	акцент на стійкості економіки та збереженні природних ресурсів.	базується на збереженні екосистем та підтримці сталого розвитку
Подвоєний діамант	Модель охоплює внутрішні, зовнішні та регіональні ринки; особливий акцент на глобальних ланцюгах доданої вартості та інтеграції регіональних економічних блоків.	Особливий акцент на здатності країни інтегруватися у регіональні об'єднання та використовувати можливості глобальних ринків для досягнення конкурентних переваг. Модель підходить для економік, що прагнуть до регіональної інтеграції (наприклад, в ЄС)
Концепція стійкого розвитку (конкурентоспроможності)	Націлена на економічне зростання, яке враховує соціальні та екологічні аспекти. Орієнтація на сталий розвиток, раціональне використання ресурсів і екологічну стійкість.	Підходить для країн, які прагнуть до збереження природних ресурсів, одночасно розвиваючи економіку. Ця модель актуальна для сучасного світового контексту, де підвищується важливість «зеленої» економіки та збереження ресурсів для майбутніх поколінь
Трансформаційна конкурентоспроможність	Підкреслює здатність країни до адаптації в умовах швидких технологічних і соціально-економічних змін.	Орієнтується на адаптацію до глобальних викликів і швидку інтеграцію новітніх технологій. Підходить для економік, здатних до швидкого освоєння інновацій та цифрових технологій, особливо в умовах цифрової економіки

Підхід Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) до конкурентоспроможності

Всесвітній економічний форум використовує модель Глобального індексу конкурентоспроможності (GCI), яка фокусується на 12 основних компонентах, що охоплюють широке коло економічних, соціальних та інституційних факторів. Ці 12 компонентів або «стовпів» конкурентоспроможності відображають основні передумови стабільного розвитку, як-от макроекономічна стабільність, розвиток ринку праці, інноваційна спроможність, рівень розвитку фінансових ринків тощо. Ця модель дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони економіки країни з урахуванням як базових, так і просунутих факторів, що впливають на її конкурентоспроможність.

Ключові компоненти моделі ВЕФ

1. **Інститути** — це правові та адміністративні структури, що забезпечують стабільність і передбачуваність бізнес-середовища, захист прав власності, боротьбу з корупцією та ефективне управління. За даними ВЕФ, сильні інституції є однією з ключових умов для залучення інвестицій і підтримки стабільного економічного розвитку.
2. **Інфраструктура** — розвинена транспортна, комунікаційна та енергетична інфраструктура, що забезпечує ефективну логістику і зручний доступ до ринків. Інфраструктурний розвиток є важливою передумовою для конкурентоспроможності, оскільки він дозволяє знизити витрати на транспортування товарів і послуг.
3. **Макроекономічна стабільність** — контроль за рівнем інфляції, стабільність національної валюти та інших економічних показників, що впливають на довіру до економіки та привабливість для інвестицій. Стабільна макроекономічна політика забезпечує впевненість інвесторів і дозволяє країнам розвиватися без значних економічних криз.
4. **Охорона здоров'я та базова освіта** — цей стовп зосереджується на забезпеченні базових соціальних потреб, які підтримують розвиток

людського капіталу, що є критично важливим для продуктивності праці та інноваційного потенціалу.

5. **Вища освіта і професійна підготовка** — інвестиції в освіту дозволяють створювати висококваліфіковану робочу силу, здатну впроваджувати нові технології та розвивати інновації.
6. **Ефективність товарного ринку** — цей компонент передбачає гнучкість і ефективність ринкових механізмів, які дозволяють підприємствам швидко реагувати на зміни попиту та адаптуватися до нових умов.
7. **Ефективність ринку праці** — підкреслює важливість створення гнучкого та продуктивного ринку праці, що сприяє швидкому залученню талановитих і кваліфікованих працівників.
8. **Розвиненість фінансових ринків** — наявність ефективних фінансових ринків забезпечує доступ до капіталу, що є важливим для розвитку бізнесу, підтримки інновацій та зростання економіки.
9. **Технологічна готовність** — відображає здатність країни впроваджувати новітні технології та інновації у виробничі процеси.
10. **Розмір ринку** — більший ринок дозволяє компаніям знижувати виробничі витрати за рахунок масштабів виробництва та стимулює розвиток конкурентного середовища.
11. **Складність бізнесу** — відображає легкість ведення бізнесу, зокрема швидкість реєстрації підприємств, прозорість регулювання та наявність підтримки бізнесу.
12. **Інноваційний потенціал** — здатність країни створювати нові продукти і процеси, що забезпечують конкурентні переваги на світовому ринку.

Підхід Інституту розвитку менеджменту (IMD)

Інститут розвитку менеджменту у своєму щорічному рейтингу «Світова конкурентоспроможність» зосереджує увагу на більш детальному аналізі економічної політики, ефективності управління, бізнес-середовища та інфраструктури. На відміну від ВЕФ, що фокусується на глобальних тенденціях і макроекономічних факторах, IMD приділяє значну увагу практичним аспектам

економічної діяльності, як-от продуктивність бізнесу, ефективність управління людськими ресурсами та економічна політика держави.

Основні компоненти моделі IMD

1. **Економічна діяльність** — показники ВВП, продуктивність, безробіття, прямі іноземні інвестиції та рівень податків, що визначають загальний економічний клімат у країні.
2. **Ефективність уряду** — аналіз державної політики, яка впливає на економіку, зокрема ефективність регулювання, боротьбу з корупцією, рівень податків та гнучкість управління державними ресурсами.
3. **Ефективність бізнесу** — здатність приватного сектору адаптуватися до змін, рівень продуктивності підприємств, інноваційна діяльність, а також якість менеджменту.
4. **Інфраструктура** — охоплює розвиток як фізичної (транспортна мережа, енергетика), так і цифрової інфраструктури (ІТ-технології), що дозволяє країні інтегруватися в глобальні ланцюги доданої вартості.
5. **Соціальна інфраструктура** — рівень здоров'я населення, розвиток системи освіти, якість життя, що сприяють формуванню людського капіталу і підтримують соціальну стабільність.

Таблиця 1 -Основні тренди та виклики для конкурентоспроможності національних економік в умовах глобалізації.

Категорія	Тренд або виклик	Опис	Приклади країн
Тренди	Міжнародна кооперація	Інтеграція в глобальні ланцюги постачання, що забезпечує доступ до нових ринків, знижує витрати та підвищує продуктивність, але створює залежність від зовнішніх ринків.	Китай, Німеччина
	Цифровізація	Швидкий розвиток цифрових технологій та автоматизація процесів, що підвищують ефективність і продуктивність, але створюють нові кіберзагрози та ризики для безпеки даних.	Естонія, Південна Корея
	Зростання значення людського капіталу	Якість освіти та інноваційна активність робочої сили є критичними факторами для економічного зростання та конкурентоспроможності.	Швейцарія, Фінляндія
	Екологічна стійкість	Переорієнтація економік на стійкий розвиток, зокрема впровадження «зелених» технологій, зменшення викидів CO ₂ і залежності від викопних джерел енергії.	Німеччина, Швеція
Виклики	Глобальна конкуренція	Зростання конкуренції на міжнародному рівні, що змушує країни постійно вдосконалювати умови для ведення бізнесу та інвестувати в інновації.	Ірландія, Сінгапур
	Воєнні дії	Руйнування інфраструктури, зниження інвестиційної привабливості, порушення економічної стабільності через військові конфлікти.	Україна, Сирія
	Дезінтеграція	Порушення економічних зв'язків та доступу до ринків через політичні рішення або вихід з торговельних блоків, що ускладнює ведення бізнесу.	Велика Британія (Брекзит), Україна
	Політична нестабільність	Політична нестабільність знижує довіру до країни та інвестиційну привабливість, що обмежує економічний розвиток.	Аргентина, Лівія
	Міграція та «відтік мізків»	Масовий виїзд кваліфікованих кадрів у пошуках кращих умов праці, що знижує	Україна, Молдова

		інноваційний потенціал і продуктивність національної економіки.	
	Технологічна нерівність	Нерівний доступ до сучасних технологій між країнами, що обмежує здатність країн до інноваційного розвитку та зниження витрат.	США, Японія (високий рівень доступу), країни Африки (низький рівень доступу)
	Кібербезпека	Зростання кіберзагроз та потреба у значних інвестиціях у захист цифрової інфраструктури та даних, щоб забезпечити стабільність економіки.	США, Ізраїль
	Демографічні зміни	Старіння населення або молодий склад населення без достатньої підготовки створюють навантаження на соціальні системи та обмежують можливості економічного зростання.	Японія (старіння), Нігерія (молодий склад)

Таблиця 1 - Основні етапи економічного розвитку України у період 2014-2023 років

Період	Основні характеристики	Впливові фактори
2014-2015 роки	Економічна криза, спричинена анексією Криму та війною на сході, падіння ВВП, відтік інвестицій, девальвація гривні.	Втрата частини територій, військовий конфлікт.
2015-2019 роки	Макроекономічна стабілізація, структурні реформи, зростання ВВП, розвиток аграрного та ІТ-секторів.	Реформи, підтримка МВФ, стабільність валютного курсу.
2020-2021 роки	Вплив пандемії COVID-19, падіння ВВП, заходи підтримки бізнесу, прискорення цифровізації.	Карантинні обмеження, програми підтримки бізнесу, цифровізація.
2022-2023 роки	Економічні втрати від війни, падіння ВВП, відтік населення, руйнування інфраструктури, міжнародна фінансова допомога.	Повномасштабне вторгнення Росії, військові витрати.

Таблиця 1 - Порівняння негативних наслідків державної політики до і після початку війни

Показник	До війни (2014–2021)	Після початку війни (2022 рік – дотепер)
ВВП	Стабільне зростання, поступове відновлення	Падіння на понад 30% через бойові дії
Інфраструктура	Недостатнє фінансування, брак модернізації	Руйнування транспортної та енергетичної інфраструктури
Інвестиційна привабливість	Низька через корупцію та нестабільність	Значне зниження через високі ризики війни
Корупція	Висока, обмежена ефективність антикорупційних заходів	Зростання через слабкість правозастосовних органів
Експорт	Зростання, але обмежений доступ до ринків ЄС	Скорочення через блокаду портів та втрату ринків збуту
Трудова міграція	Відтік кваліфікованої робочої сили	Масова міграція через війну

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Стратегічні напрями нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України

Автор

Дмитрієнко Федір Олександрович

Науковий керівник / Експерт

проф. Швиданенко О.А.

підрозділ

кафедра міжнародної економіки

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		11

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Копір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз			Копір тексту	
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)		КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	http://www.agrosvit.info/pdf/8_2012/2.pdf		44	0.16 %
2	«Для перевірки на антиплагіат» Якубинський Матвій ДБК..odt 12/10/2021 Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts (KSADA)		12	0.04 %
3	Ukraine's Policy in Developing the Domestic Investment Climate Kubakh Tetiana G. , Zhuravka Olena S.;		11	0.04 %

4	Мішкіна О_Магістерська робота 11/26/2024 Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Каф. ПУА)	10	0.04 %
5	http://www.agrosvit.info/pdf/8_2012/2.pdf	9	0.03 %
6	https://euaci.eu/ua/news/the-euaci-celebrates-the-international-anti-corruption-day-and-welcomes-the-efforts-of-anti-corruption-agencies-in-ukraine	9	0.03 %
7	http://8ref.com/8/referat_8042.html	8	0.03 %
8	http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/IE-2015.pdf	8	0.03 %
9	https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17288525921349.pdf	8	0.03 %
10	http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/IE-2015.pdf	8	0.03 %
з бази даних RefBooks (0.04 %)			
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
джерело: Paperity			
1	Ukraine's Policy in Developing the Domestic Investment Climate Kubakh Tetiana G. , Zhuravka Olena S.;	11 (1)	0.04 %
з домашньої бази даних (0.00 %)			
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
з програми обміну базами даних (0.22 %)			
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	міжнар.1 7/5/2024 Lviv University of Business and Law (Lviv University of Business and Law)	13 (2)	0.05 %
2	мев 06 Канищева А. - Намонок В. - пл2024 5/28/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин/Заоч)	13 (2)	0.05 %
3	YFCNU/2017d/econ/econ_2017_172.pdf 10/28/2019 Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University(CNU) (Deanery)	13 (2)	0.05 %
4	«Для перевірки на антиплагіат» Якубинський Матвій ДБК..odt 12/10/2021 Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts (KSADA)	12 (1)	0.04 %
5	Мішкіна О_Магістерська робота 11/26/2024 Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Каф. ПУА)	10 (1)	0.04 %
з Інтернету (0.48 %)			
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	http://www.agrosvit.info/pdf/8_2012/2.pdf	53 (2)	0.19 %
2	https://studopedia.net/15_18586_torgoveln-politika-chistiy-eksport-i-vvp.html	19 (3)	0.07 %

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
УКРАЇНИ**

УДК 339.922(477:4-672ЄС)
Є 24

Організаційний комітет:

Бурмака Микола Олексійович - к.е.н., доцент
Вінська Оксана Йосипівна – к.е.н., доцент
Галенко Оксана Миколаївна – д.е.н., професор
Козачок Тетяна Сергіївна – к.е.н., доцент
Максименко Анна Вікторівна – к.е.н., доцент
Мозговий Олег Миколайович – д.е.н., професор
Олійник Вікторія Володимирівна – к.е.н., доцент
Прісняк Сергій Олександрович – старший викладач
Сандул Марія Станіславівна - к.е.н., доцент
Солодковський Юрій Мечиславович – к.е.н., доцент
Столярчук Ярослава Михайлівна - д.е.н., професор
Федірко Олександр Анатолійович – д.е.н., доцент
Циганкова Тетяна Михайлівна – д.е.н., професор
Черницька Тетяна Володимирівна – к.е.н., доцент

(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.
Автори тез доповідей несуть відповідальність за їхній зміст*

Євроінтеграційний вектор економічного зростання України: зб. матеріалів
Є 24 студентської наук.-практ. Інтернет-конф.[Електронний ресурс], 21 листопада 2024 р.,
м. Київ. – Київ: КНЕУ, 2024. – 198 с.
ISBN 978-966-926-509-8

У збірнику подано тези доповідей студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

УДК 339.922(477:4-672ЄС)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-926-509-8

© КНЕУ 2024

ЗМІСТ

Лугін Т.Ю.	8
Міжнародний туризм: сучасний стан, особливості та перспективи розвитку	
Розсохіна В.Л.	10
Роль міжнародного трансферу технологій у розвитку національної інноваційної системи	
Tsaturian A.A.	12
Ethical Challenges In Mckinsey & Company's Consulting Practices	
Ануфрієв М.М.	14
Роль та місце індустрії криптовалют на світовому фінансовому ринку	
Гуль Д.В.	17
Фундаментальний та технічний аналіз ринку криптовалют	
Коновалов А.О.	19
Особливості інституту банкрутства ТНК	
Розумій Л.О.	21
Роль інвестиційної привабливості підприємства у забезпеченні економічного зростання України на шляху до євроінтеграції	
Степаненко М.Т.	22
Розвиток соціально-медійних платформ у міжнародному бізнесі	
Степаненко Д.Т.	24
Ключові мегатренди трансформації світового консалтингового ринку	
Стеценко Б.С.	26
Роль міжнародних фінансових організацій у підтримці економічного зростання України	
Тарасенко А. А.	28
Стратегічні пріоритети конкурентного розвитку ринку нерухомості України	
Зоря Г. І.	30
Діджиталізація української економіки в умовах інтеграції в ЄС	
Погрібна В.С.	32
Стейблкоїн – інноваційна стабільність у криптовалюті	
Шличкова О.С.	40
PEST аналіз фіатних валют	
Захаров А.О.	43
Особливості розвитку зовнішньоторговельних відносин США та ЄС у контексті сучасної України	
Плахотник О.В.	47
Необхідність та напрями регіональної диверсифікації українського експорту зернових	
Корнійчук А.С.	49
Національна модель цифровізації Китайської Народної Республіки	

Бабінцова В.Р.	52
Підвищення конкурентоспроможності українських товарів у процесі євроінтеграції	
Berbets D.V.	54
Us Global Competitive Leadership In High-Tech Sectors Of The World Economy	
Блащук А.В.	55
Стратегічні ініціативи сталого розвитку компанії JOHN DEERE в умовах повоєнного відновлення України	
Вислінська В.В.	57
Вплив євроінтеграції на модернізацію платіжних систем України	
Вугман Д.О.	59
Ключові напрями цифровізації світового енергетичного сектору	
Грек Я.В.	62
Ключові ризики офшоризації вітчизняної бізнес-діяльності в умовах посилення мінародних регуляторних норм	
Григоренко Ю.В.	65
Етапи розвитку цифрової економіки	
Данькевич Б.О.	67
Оцінка потенціалу України як аутсорсингового хабу для багатонаціональних підприємств	
Дендеберя Д.О.	70
Циркулярна економіка в контексті торговельної інтеграції України з ЄС	
Dmytriienko F.O.	73
Strategic Directions For Improving Ukraine's International Competitiveness	
Закревська С.В.	76
Світовий досвід управління інтелектуальною власністю: виклики адаптації в економіці України	
Кісеолар О. В.	78
Вплив офшорних механізмів на стабільність економіки та фінансову безпеку України	
Kaliuzhna Sofia	81
Adapting International Marketing Practices For Ukrainian Companies Entering The European Market	
Касьян І. Ю.	83
Інтеграція блокчейн-технологій у фінансову систему України: виклики та перспективи в контексті європейських стандартів	
Клещенко К.О.	85
Досвід європейського союзу у формуванні криптовалютного сегменту фінансового ринку в Україні	
Колядюк І.Р.	88
Інтелектуальний ресурс глобального економічного розвитку	

Корнієнко А.А.	91
Конкурентна взаємодія економік США та ЄС: досвід для реалізації національних інтересів України	
Лазян Е.А.	94
Кліматична міграція та її виклики за умов глобалізації	
Лозова С.Ю.	97
Впровадження зеленої економіки в Україні в контексті євроінтеграції	
Мамішов М.Б.	100
Інвестиційна привабливість України: сучасний стан та перспективи зростання	
Манько П.В.	103
Диверсифікація європейського ринку енергоресурсів в умовах глобальної енергетичної кризи	
Овчаренко Д. І.	105
Міжнародна трудова міграція та її вплив на світову економіку	
Павлова Д.А.	107
Європейський ринок нанотехнологій та місце України на ньому	
Паранько Я.В.	110
Європейський вектор розвитку міжнародної торгівлі України	
Псаревський В.В.	112
Технологічна складова конкурентного розвитку економіки України в умовах євроінтеграції	
Рідзель В.Р.	114
Європейська інтеграція України: використання досвіду скандинавської економічної моделі для сталого економічного розвитку України	
Рублик П.В.	117
Європейське інвестування у повоєнному відновленні економіки України	
Сидоров П.Р.	120
Міжнародна конкурентоспроможність підприємств в умовах глобальних викликів	
Струкова А.М.	121
Дезінтеграційна криза в ЄС: форми та наслідки	
Сургучов В.В.	123
Світовий досвід інтеграції країн у міжнародні логістичні мережі	
Устинова А.С.	126
Штучний інтелект в міжнародному бізнесі	
Khomchak O. S.	129
International Investment Resource For Post-War Economic Recovery	
Веремчук А.В.	131
Стратегія сталого розвитку компанії VISA	
Якут Ю.О.	133

Методика обліку та аудиту, особливості оподаткування операцій з імпорту	
Artemenko Anhelina	136
Artificial Intelligence As A Main Driver Of Business Progress	
Blahodir Roman	138
Key Features And Challenges Of Portfolio Investment In Asia	
Макеєва В.О.	140
Використання концепції зеленого маркетингу у стратегії розвитку міжнародної компанії	
Moiseienko Yuliia	142
The Competitive Landscape Of The Global Technology Market	
Нікітін О.О.	144
Євростандарти в українському агросекторі	
Rusyn Serhii	149
The Role Of A Leader's Highly Developed Emotional Intelligence In Strategic Decision-Making	
Васюра К.В.	151
Стратегічний менеджмент як ключовий інструмент управління розвитком сучасної компанії	
Чайка Д.В.	153
Тенденції розвитку діяльності українських підприємств енергетичної галузі в умовах викликів сьогодення	
Пилипів Б.Р.	155
Малий та середній бізнес України як компонентна економічного зростання в умовах євроінтеграції	
Тищенко А.В.	158
Управління персоналом на засадах сталості як невід’ємна компонента успіху компанії в сучасному бізнес-просторі	
Устинова А.С.	161
Штучний інтелект в міжнародному бізнесі	
Демедюк Р.В.	164
Трансформація міжнародних товарних ринків	
Живко М.О.	166
Оптимальні маркетингові стратегії на міжнародних ринках для українських компаній в умовах війни	
Ткаченко А.Д.	169
Стратегічні пріоритети та виклики для аграрного сектору України у процесі євроінтеграції	
Білецький Н.В.	171
Глобальні ініціативи та законодавчі рамки у подоланні гендерної нерівності	
Писаренко М.О.	173
Вплив ТНК на економіку України	
Бондар І.В.	177

Проблема відповідального споживання в парадигмі сталого розвитку підприємств в глокалізаційних умовах	
Васильєв О.Ю.	179
Експортна державна політика України в умовах глобальної конкуренції	
Петрович О.А.	181
Штучний інтелект в міжнародному бізнесі в контексті євроінтеграційного вектору економічного зростання України	
В'ялий В.І.	183
Консалтингова діяльність у сфері інформаційних технологій та маркетингу	
Дядченко Д.С.	186
Перспективи інтеграції України в ЄС	
Вдовиченко Д.О.	189
Стратегічна мотивація діяльності філій іноземних корпорацій в Україні в контексті євроінтеграційного економічного зростання	
Гришакіна К.М.	191
Інтернет-маркетинг в Україні: ключові інструменти, динаміка та тенденції	
Бойчук К.О.	193
Глобальні трансформації міжнародного ринку праці	
Буравська К.І.	195
Тінізація глобальної економіки: інституційні формати та механізми контролю	

- Practice, 6 (47). 172–181. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3925> (accessed: 28.10.2024).
3. Tsygankova, T., Obolenska, T. Y., Yatsenko O., Lyskova, L. M., & Sovenko, O. I. (2020). Priority formats of trade integration of countries. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 3(34), 460–469. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215601> (accessed: 28.10.2024).
 4. Yatsenko, O., Reznikova, N., Karasova, N., Musiiets, T., Lavrinenko, O., and Nitsenko, V. (2020). Modernization of the Format of Ukraine's Trade Integration With the EU in the Conditions of Implementation of the DCFTA. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/56ed8055-8865-44f9-a117-efa03320156f/content> (accessed: 28.10.2024).
 5. Яценко О. М., Швиданенко О. А., Швиданенко Г. О. Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. 2022. № 4 (87). С. 150-167. URL: <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2794/2202> (дата звернення: 28.10.2024).
 6. ЮНІДО. Оглядовий стратегічний форсайт циркулярної економіки в Україні: Фінальний звіт. 2024. URL: <http://www.recpc.org/circular-economy/> (дата звернення: 28.10.2024).
 7. Яценко О. М. Циркулярна економіка як незворотній глобальний мегатренд та драйвер сталого розвитку України. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка»*. 2022. № 11-12. С. 131-143. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/131-143.pdf> (дата звернення: 28.10.2024).
 8. Geissdoerfer M., Savaget P., Bocken N., Hultink E. The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*. 2017. Vol. 143. P. 757–768. (accessed: 10.11.2024).
 9. Vicentini F. The implementation of circular economy in an NGO business model: 2hands Organization's case study. 2020. URL: <https://tesi.luiss.it/31584/> (accessed: 10.11.2024).
 10. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D. The Productive Capacity of Countries Through the Prism of Sustainable Development Goals: challenges to international economic security and to competitiveness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2(33). P. 492-499 (accessed: 10.11.2024).

Dmytriienko F.O.

STRATEGIC DIRECTIONS FOR IMPROVING UKRAINE'S INTERNATIONAL COMPETITIVENESS

In the context of globalization of economic processes and increasing competitive pressure in global markets, the issue of increasing the international competitiveness of Ukraine's economy is extremely relevant. The current challenges facing Ukraine require systematic and strategic approaches to reforming and

developing the economy, which must be able to compete on an equal footing with other countries. Increasing competitiveness will help attract foreign investment, boost exports, introduce innovations and create jobs, which will ultimately contribute to the country's sustainable development.

Ukraine ranks relatively low in global competitiveness rankings due to a number of structural, institutional and economic challenges. According to the Global Competitiveness Index (GCI) developed by the World Economic Forum, Ukraine demonstrates unstable performance in such important areas as innovation, efficiency of state institutions, infrastructure development and financial system stability.

According to a study by O. Grytsenko and I. Burakovsky, the main barriers to ensuring a high level of international competitiveness are problems in the field of regulatory policy, corruption, poor quality of public administration, and underdeveloped innovation infrastructure [1,3].

According to the vast majority of domestic scholars and practitioners, the main problems of Ukraine's competitiveness can be divided into several key categories: institutional problems. Corruption, lack of transparency in public administration and a weak judicial system are among the biggest challenges affecting the investment climate in Ukraine. According to Ukrainian researcher O. Shvydanenko, these factors reduce the confidence of foreign investors and reduce opportunities for entrepreneurial activity; the level of innovation development is weak [6]. Although Ukraine has high scientific potential, the use of this resource is limited due to insufficient funding for research and limited access to modern technologies. As noted by American scientist M. Porter in his theory of competitive advantage, innovation is the basis for long-term economic growth, but in Ukraine this potential is not being realized effectively enough; insufficient infrastructure. Developed infrastructure is an important condition for economic growth, especially in terms of logistics and communications. However, in Ukraine, this area remains weak, which limits opportunities for developing export potential and affects the competitiveness of domestic producers. Domestic scholars, in particular I. Nazarenko, emphasizes the importance of infrastructure investment, as it directly contributes to reducing transport costs and improving access to international markets; investment climate and access to finance. Insufficient availability of financing and high interest rates limit business development opportunities. According to research by Ukrainian scientist L. Koval, Ukraine's banking system demonstrates low resilience, which causes instability in financial markets and limits the availability of credit resources for businesses [4]; the level of human capital development. Despite the high level of education of the population, Ukraine is experiencing an outflow of highly skilled personnel abroad. This poses a problem for the economy, as it reduces the potential for innovation and labor productivity.

At the same time, the analysis allows us to identify several key strategic directions for increasing Ukraine's international competitiveness. Among them are the following:

- Development of innovation potential. Innovation is the basis for long-term growth. The development and implementation of an innovation strategy,

including the creation of conditions for research and development, is a priority for government policy.

- Attracting foreign investment. To do this, it is necessary to improve the institutional environment, ensure transparency of tax policy and create favorable conditions for foreign companies to enter the Ukrainian market. D. Lukyanenko, a well-known Ukrainian economist, emphasizes that investments stimulate the development of not only economic but also social infrastructure, which generally improves the quality of life of the population [5].
- Developing export potential. Export orientation is a key driver for economic growth. The development of high-tech and knowledge-intensive industries should be a priority, allowing Ukraine to increase the added value of its products.
- Strengthening institutions and the rule of law. This is necessary to create a favorable business climate. According to Ukrainian scholars, such as O. Hrytsenko, only through the creation of effective institutions can stability and predictability of economic development be achieved [3].
- Support for the development of small and medium-sized businesses (SMEs). SMEs are an important component of economic growth. Ensuring access to credit, simplifying business registration procedures and reducing the tax burden on SMEs are essential for their development.

Thus, it can be stated that the development of the international competitiveness of Ukraine's economy requires a comprehensive approach and a strategic vision for the long term. To achieve stable economic growth and integration into global markets, it is necessary to focus on implementing innovative solutions, improving the efficiency of institutions and creating a competitive environment. The main conditions for this are the end of the war, continuation of structural reforms aimed at strengthening the legal framework, supporting innovation and stimulating entrepreneurial activity. Only with a consistent government policy and broad public support can Ukraine secure its rightful place in the global economic system.

References:

1. Бураковський, І., 2021. Інновації як виклик для державної політики. Осмислення нових реалій. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9d2e1f0e-02b9-486c-be4b-3e715f59c5d3/content>
2. Гриценко, С.І. and Таранич, А.В., 2010. Стратегія міжнародної економічної діяльності кластерних утворень в інформаційній економіці. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1629/1/%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d0%b8%d1%8f%20%d0%a2%d0%b0%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d1%87.pdf>
3. Гриценко О. А. Реконструктивний тип управління потенціалом економічного розвитку України / А. А. Гриценко, О. А. Гриценко //

Social and Economic changes of Contemporary Society : monograph. – Opole, 2017. – 1.2. – P. 19–24.

4. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: Монографія / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: «Вектор», 2012. – 462 с.
5. Лук'яненко, Д., Лук'яненко, О. and Дорошенко, О., 2013. Імплементация парадигми економіки знань у стратегії національного економічного розвитку. Міжнародна економічна політика, (2), pp.5-26.
6. Швиданенко, О.А., 2007. Передумови забезпечення конкурентоспроможності країни в контексті прогресивних глобалізаційних тенденцій. Формування ринкових відносин в Україні, (3), p.70.

Закревська С.В.

СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ: ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Інтелектуальна власність є однією з основних складових інноваційної економіки, оскільки вона сприяє розвитку технологій, наукових досягнень та креативних індустрій. Країни світу активно інтегрують питання захисту інтелектуальної власності в стратегії економічного розвитку, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність, залучити інвестиції та стимулювати інноваційний процес. Водночас для України це питання є актуальним викликом, оскільки від ефективності цього управління залежить рівень розвитку національної економіки та інтеграція країни в глобальний ринок.

Світовий досвід управління інтелектуальною власністю надає Україні можливість аналізувати різні моделі та практики, що застосовуються в економічно розвинених країнах. Адаптація таких підходів до українських реалій може стати важливим кроком у створенні сприятливого правового та економічного середовища для розвитку інновацій, стартапів і технологій в Україні. Проте, процес впровадження міжнародних стандартів інтелектуальної власності в українську практику стикається з певними труднощами, пов'язаними з національними економічними, правовими та соціальними умовами.

Саме тому актуальним завдання є вивчення світового досвіду управління інтелектуальною власністю, а також визначення можливих шляхів його адаптації в Україні для підвищення ефективності управління цією сферою в умовах національної економіки.

У країнах Європейського Союзу, зокрема в Естонії та Латвії, були реалізовані реформи у сфері інтелектуальної власності, що включали вдосконалення патентного законодавства та полегшення доступу до судових процедур для захисту прав. Завдяки цим реформам ці країни покращили свої позиції в міжнародних рейтингах інтелектуальної власності. Наприклад, реформа, яка була реалізована в Естонії в 2010 році, дозволила їй зайняти